

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DORRIT ANDERSEN

ARBEJDER

under storlockouten

ARBEJDER OG ARBEJDSGIVER 1899

ÅRHUS UNDER
STORLOCKOUTEN

DORRIT ANDERSEN

ÅRHUS UNDER STORLOCKOUTEN

Arbejder og arbejdsgiver 1899

ERHVERVSARKIVET
Statens erhvershistoriske arkiv

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS
1970

© 1970 by Dorrit Andersen

AARHUUS STIFTSBOGTRYKKERIE A-S

1435.70

ISBN 87 504 0207 2

Indhold

<i>Forord</i>	7
<i>I. Lockoutens forudsætninger</i>	9
Organisationsdannelsen på arbejder- og arbejdsgiverside	9
Forholdene på arbejdsmarkedet i begyndelsen af 1899	13
<i>II. Lockoutens forløb og Septemberforliget</i>	15
Snedkerkonflikten	15
Storlockouten	16
Enighedskamret og arbejdsgivernes krav	17
Fortsatte forligsbestræbelser og lockoutudvidelsen i august	20
Septemberforliget	23
<i>III. Arbejdere og arbejdsgivere under lockouten</i>	25
Økonomi	25
Agitation	26
Forholdet til de udenforstående	28
<i>IV. De faglige organisationer i Århus</i>	30
Organisationsdannelsen	30
Forholdet mellem arbejdere og arbejdsgivere før 1899	35
<i>V. Fagorganisationerne under lockouten</i>	42
De implicerede i lockouten	42
Fagorganisationernes lockoutudvalg	44
Arbejdsgivernes bestræbelser for at gøre lockouten effektiv	46
Arbejdernes bestræbelser for at skaffe de udelukkede beskæftigelse	48
Organisationernes forhold til materialeleverandørerne	54
Arbejderes og arbejdsgiveres økonomi	58
Agitation	66
<i>VI. Parternes indstilling til lockouten</i>	69
Arbejderne	69
Arbejdsgiverne	75

VII. <i>Kampen om den offentlige mening</i>	84
Den løbende agitation i højrepressen	84
Den løbende agitation i Demokraten	89
Agitation med udgangspunkt i vigtige begivenheder under lockouten	94
VIII. <i>Venstrepressens holdning under lockouten</i>	96
Aarhus Amtstidende	96
Aarhus Amts Folkeblad	98
IX. <i>De udenforståendes aktivitet under lockouten</i>	101
Højskoleforeningsmødet 15. juni	101
De næringsdrivende	105
X. <i>Septemberforliget og lockoutens følger</i>	111
Forligets modtagelse	111
Arbejdets genoptagelse	112
Organisatoriske følger	114
Økonomiske og sociale virkninger	117
Lockouten og kommunalvalget januar 1900	118
Konklusion	119
<i>Forkortelser i henvisninger</i>	122
<i>Henvisninger og noter</i>	125
Bilag I: <i>Arbejdernes møde i »Vennelyst« 24. maj 1899</i>	138
Bilag II: <i>Murer- og tømrermestrenes resolution 5. juli 1899</i>	152

Forord

Den store lockout i 1899, der resulterede i Septemberforliget, er til dato blevet behandlet i en del historiske fremstillinger, der hovedsagelig har koncentreret skildringen om begivenhederne på topplanet, om de komplicerede forligsforhandlinger og det taktiske spil i forbindelse hermed. Hensigten med dette arbejde har derfor været at skildre lockoutens forløb på det lokale plan og give et indblik i de enkelte fagorganisationers virke under en så omfattende og langvarig arbejdsstandsning. Jeg vil gerne takke de fagforeninger og arbejdsgiverforeninger, der beredvilligt har stillet en stor del af det hidtil uudnyttede kildemateriale til rådighed. Ligeledes vil jeg gerne takke Erhvervsarkivets leder, overarkivar dr. phil. *Vagn Dybdahl*, der vakte min interesse for emnet under en øvelsesrække ved Århus Universitet.

Dorrit Andersen

I. Lockoutens forudsætninger

Organisationsdannelsen på arbejder- og arbejdsgiverside

Baggrunden for den store lockout i 1899 skal især søges i den organisationsdannelse på arbejder- og arbejdsgiverside, der havde taget sin begyndelse i 1870'erne, og som i 1898 havde resulteret i centraliseringen i henholdsvis »De samvirkende Fagforbund« (DsF) og »Dansk Mester- og Arbejdsgiverforening« (AG).

De første socialistisk påvirkede fagforeninger i Danmark oprettedes i 1871 i tilslutning til den danske afdeling af »Internationale«, der var stiftet i København i løbet af august og september under de første ledere Louis Pio, Harald Brix og Paul Geleff. Internationale blev inddelt i sektioner efter medlemmernes fag; den politiske og faglige bevægelse var med andre ord identisk. Sådanne fagforeninger stiftedes såvel i København som i provinsen. Fra 1871 til 1877 stiftedes således 31 faglige organisationer, 23 i København og 8 i provinsen¹. I 1873 kulminerede organisationsdannelsen, og det overvejende flertal af de faglige organisationer tilhørte nu den socialistiske bevægelse². Særlig store resultater i retning af at forbedre arbejdernes kår nåede ingen af dem. Den relative medgang, bevægelsen dog må siges at have haft i de første år, skal for en stor del ses på baggrund af det fald i reallønnen, der var sket i slutningen af 1860'erne, da der foregik en prisstigning uden en tilsvarende lønstigning³. Herved var der i arbejderklassen skabt en grobund for den socialistiske agitation. Medvirkende til fremgangen kan imidlertid også Venstres velvillige holdning til den fremspirende arbejderbevægelse have været. Denne holdning kunne nemlig bidrage til at gøre bevægelsen acceptabel i videre kredse. Det var det fælles fjendskab med Højre, der skabte grundlaget for en gensidig sympati. Venstremændene håbede at kunne øge deres styrke ved et samarbejde med socialisterne, der på deres side håbede, at Venstre efter valget 1872 kunne komme til at danne en regering, der så ville anerkende Internationales berettigelse. Dette skete som bekendt ikke, og i august 1873 blev Internationale forbudt. De faglige sektioner af Internationale afløstes herefter af selvstændige fagforeninger. De stedfundne fagforeningsdannelser skulle dog ikke vise sig at være særlig holdbare, først og fremmest fordi højkonjunktoren, der havde medført øget efterspørgsel på ar-

bejdskraft, efter 1873 var afløst af nedgang på grund af landbrugskrisen. Hermed blev det sværere at bevare sammenholdet blandt arbejderne, der især 1876–77 hjemsøgte af stor arbejdsløshed. Bevægelsen kom derfor ud i en alvorlig krise, da Pio og Geleff i 1877 havde forladt landet som en reaktion på øvrighedens forfølgelse ⁴.

Kun få fagforeninger overlevede denne krise. Da der imidlertid på ny indtrådte en bedring af konjunkturerne, kunne organisationsprocessen for alvor tage fat i begyndelsen af 1880'erne. Fagbevægelsen fik nu så fast et greb i arbejderne, at den ikke blot overlevede den krise, der satte ind i slutningen af 1880'erne, men også kunne fortsætte væksten ⁵. I tidsrummet 1880–85 dannedes 110 fagforeninger, og i 1890'erne årligt mellem 50 og 100 fagforeninger, således at der i 1900 fandtes ca. 1.200 i alt. I mange af de mindre byer begyndte denne proces dog først henimod 1890'erne. I 1885 var der uden for København kun fagforeninger af nævneværdigt omfang i Århus, Ålborg, Odense og Horsens ⁶. Sideløbende hermed fandt en udvikling af den politiske organisation og arbejderpressen sted. Denne skal dog ikke beskrives nærmere her. Som en følge af de vanskeligheder, der ramte fagbevægelsen i slutningen af 1870'erne, fik mange af lederne den opfattelse, at fagbevægelsens udvikling hæmmedes af at være forenet med den politiske bevægelse. I 1878 gennemførtes derfor en adskillelse i København med oprettelsen af »Socialdemokratisk Forbund« som den politiske organisation. Denne adskillelse bevarede også i fremtiden, tilsyneladende mest af taktiske grunde. De politiske ledere og fagforeningslederne rekrutteredes nemlig for en stor del fra de samme kredse, og hyppigt var de identiske f. eks. i Århus, som det senere skal omtales. I realiteten kom partiet da også senere til at fungere som et centralorgan for fagforeningerne, især ved administrering af strejkehjælp og indsamlinger ⁷.

Foruden dannelsen af lokalforeninger kom fra 1885 oprettelse af fagforbund, d. v. s. landsforbund af lokale fagforeninger tilhørende samme fag. I 1898 fandtes 39 sådanne forbund. På det lokale plan støttedes samarbejdet mellem de forskellige fags foreninger ved oprettelsen af fællesorganisationer, der skulle omfatte alle fagforeninger på ét sted. Dette skete naturligt først i de større byer med større fagforeningstal. 1883–90 oprettedes 13 sådanne fællesorganisationer, og i 1900 fandtes i alt 54 ⁸.

Formålet med denne storstilede fagorganisationsdannelse var at skabe muligheder for at forbedre arbejderklassens kår ved at monopolisere »salget« af arbejdskraft. Herefter kunne arbejderne så virkningsfuldt rejse deres krav om højere løn, kortere arbejdstid og ændringer af arbejdsforholdene i det hele taget med strejketruslen i baghånden. I tider med mangel på arbejds-

kraft synes de da også at have haft forholdsvis let spil, så længe arbejdsgivernes organisering var mangelfuld eller helt manglede. Dette betød nemlig, at lønfastsættelsen var decentraliseret, således at fagforeningerne kunne tage hver arbejdsgiver for sig og benytte indrømmelser fra en arbejdsgiver som pressionsmiddel over for de andre. Disse forhold havde også den fordel for fagforeningerne, at der kun blev nogle få strejkende ad gangen at betale understøttelse til⁹. Efterhånden som fagforeningerne opnåede resultater, hævedes organisationsprocenten, og samtidig hermed synes strejkernes antal at være steget¹⁰.

Med udviklingen af organisationerne voksede behovet for et koordinerende organ for de mange fagforeninger og -forbund bl. a. til at administrere den gensidige understøttelse under konflikter. Desuden var arbejdsgivernes modstand blevet øget betydeligt gennem 1890'erne, som det skal omtales i det følgende. Som et resultat af denne udvikling stiftedes i januar 1898 »De samvirkende Fagforbund«, omfattende 38 af de 39 fagforbund og 25 enkeltforeninger med omkring 61.000 medlemmer, næsten alle knyttet til håndværk og industri. Over $\frac{1}{3}$ af alle arbejdere inden for disse fag var nu tilsluttet DsF. Det store flertal af voksne mænd var nu organiseret herunder. Kvindernes organisering befandt sig stadig på det begyndende stadium. Formand for DsF blev maler Jens Jensen, der i forvejen beklædte flere tillidshverv i arbejderbevægelsen og som var folketingsmand fra 1895¹¹.

Fagforeningernes taktik medførte naturligt, at arbejdsgiverne måtte arbejde henimod en centralisering af lønfastsættelsen.

Allerede i 1870'erne viste de første samlingstendenser sig i fag, hvor arbejderoprøret var stærkest, nemlig i cigarindustrien og møbelindustrien, hvis arbejdere tilsammen udgjorde flertallet i Internationales københavnske afdeling. Sammenholdet blandt arbejdsgiverne synes dog ikke at have holdt ud over de øjeblikkelige kritiske situationer. 1875 oprettedes en forening af tobaksfabrikanter og i 1879 en af bygningsnedkere. Disse foreninger betød et skridt på vejen mod en mere holdbar og effektiv sammenslutning¹².

Stærkest følte trangen til modorganisation efterhånden inden for jernindustrien i København, hvis store virksomheder samlede en mængde arbejdere, og hvor arbejds lønnen udgjorde en større del af produktionsværdien end i de fleste andre fag¹³. Et resultat heraf var stiftelsen i januar 1885 af den første fuldt ud moderne, handlekraftige og levedygtige arbejdsgiverforening, »Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i København«, der samme år iværksatte den store smedelockout, den hidtil største arbejdskonflikt. Under denne forlangte arbejdsgiverne, at arbejderne skulle melde sig ud af fagforeningen. Det var altså fabrikanternes mål at knuse fagforeningen, ikke at danne mod-

vægt til den. Dette forehavende lykkedes dog ikke. Arbejdsgiverne måtte anerkende fagforeningsretten, samtidig med at deres sammenhold skaffede dem en sejr i de økonomiske stridsspørgsmål ¹⁴.

Foruden i jernindustrien var organisationsprocessen særlig langt fremme i byggefagene, der i sommeren 1885 i forbindelse med smedelockouten tog initiativet til oprettelsen af en »Fællesforening for Arbejdsgivere« i København. Foreningen splittedes imidlertid igen efter et nederlag i en snedkerkonflikt i 1889. I tidsrummet 1885–90 tog også en udvikling af centralforeninger fart, især i form af provinscentralforeninger, men også enkelte landsomfattende organisationer. Deres oprettelse tog i begyndelsen ikke primært sigte på forholdet til arbejderne, men dikteredes nok så meget af hensyn til forskelligartede faglige interesser. Forholdsvis vidt gik dog »Centralforeningen af Murer- og Tømremestre i Jylland« fra 1885, hvis formål angaves at være at »virke hen til et bedre forhold mellem mestre og svende, samt at varetage mestrenes interesser i forskellige andre retninger« ¹⁵.

Fællesforeningens sammenbrud i 1889 gav kun anledning til fornyede bestræbelser for at forene enkeltorganisationer i en ny og solidere organiseret fællessammenslutning. I 1891 var samlingstanken så vidt udbredt, at »Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk« gjorde skabelsen af en sådan organisation til sin opgave, officielt ved en resolution på et delegeretmøde i maj 1891. Herefter førtes en kraftig agitation for at vække Københavns og særlig provinsens håndværkere til forståelse af organisationens betydning. Denne almindelige sammenslutning skulle dog ikke blive gennemført af Fællesrepræsentationen. I 1896 stiftedes nemlig »Arbejdsgiverforeningen af 1896«, der også satte sig skabelsen af en landsomfattende arbejdsgiverorganisation som mål. Dens formand blev entreprenør Niels Andersen. Mens Fællesrepræsentationen fortrinsvis samlede de egentlige håndværksmestre og især havde sin styrke i provinsbyerne, var Arbejdsgiverforeningen især de pengestærke københavnske byggefags fasttømrede organisation. Uden for disse to organisationer stod stadig de udpræget industrielle foreninger. Efter en konflikt i jernindustrien i 1897 søgte dennes fire foreninger imidlertid optagelse i Arbejdsgiverforeningen, der ved denne lejlighed havde ydet dem støtte. Efter nogen tids rivalisering mellem de to organisationer om førerskabet havde de i november 1898 besluttet at forene deres centraliseringsbestræbelser i oprettelsen af »Dansk Mester- og Arbejdsgiverforening« (fra marts 1899 »Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforening«). Hermed var håndværkets og industriens kræfter endelig forenet, om end der i den kommende tid kunne konstateres modsætninger imellem dem, ligesom der også til en vis grad vedblev at eksistere modsætninger mellem København og provinsen. Den endelige

samling af arbejdsgiverne blev utvivlsomt fremskyndet af dannelsen af DsF tidligere på året. Formand blev »Arbejdsgiverforeningen af 1896«s leder Niels Andersen, men adskillige af de ledende fra Fællesrepræsentationen kom også til at indtage ledende stillinger i den nye arbejdsgiverforening.

Foreningen organiseredes i 3 underafdelinger: Hovedstaden, Østifterne og Jylland, men i øvrigt tilstræbte dens love en stærk centralisering. Således skulle alle spørgsmål vedrørende forholdet til arbejderorganisationerne overgå til afgørelse i hovedbestyrelsen. Dette skulle få betydning i forholdet til DsF, der gav underorganisationerne videre spillerum. Ved sin stiftelse omfattede AG 33 foreninger, et tal, der før lockoutudbruddet i maj 1899 var øget til 38 foreninger med 5.196 medlemmer. Dette svarede til ca. 1/6 af arbejdsgiverne i landet, men omfattede de fleste, der beskæftigede et betydeligt antal arbejdere ¹⁶.

Da arbejdsmarkedets parter således havde fulden centraliseringen af deres organisationer, forekommer det ikke overraskende, at det før eller siden måtte komme til en eller anden form for styrkeprøve mellem dem, som kunne resultere i fastlæggelse af nærmere regler for deres indbyrdes forhold.

Forholdene på arbejdsmarkedet i begyndelsen af 1899

I tidsrummet 1890-99 fandt ca. 1000 arbejdsstandsninger sted med det største antal ved slutningen af perioden ¹⁷. I 1898 havde der fundet kraftige lønbevægelser sted. 17.400 af DsF's medlemmer havde været i lønbevægelse. Heraf opnåede ca. 12.700 fordele uden kamp, mens ca. 6.250 var i strejke eller lockout, hvorved 6.000 opnåede fordele ¹⁸. Utvivlsomt var disse forhold medvirkende såvel til arbejdsgivernes endelige sammenslutning som til at skabe den irritation blandt arbejdsgiverne, som var med til at fremkalde den store lockout i 1899. Uroen fortsatte nemlig med adskillige strejker i begyndelsen af 1899. Store fag som jord- og betonarbejderne, murerarbejdsmændene i København, snedkerne i provinsen, møbelsnedkerne i København, arbejderne på Helsingørs jernskibsbyggeri o. a., i alt ca. 10.000 mand, forhandlede om lønforbedringer i foråret 1899 ¹⁹. En årsag hertil var en højkonjunktur med deraf følgende mangel på arbejdskraft i slutningen af 1890'erne, der nåede sit højdepunkt i 1899. Allerede i 1900 begyndte nedgangen ²⁰.

DsF synes imidlertid at have ønsket at undgå eller udskyde en virkelig stor-konflikt, i det mindste indtil organisationen havde konsolideret sig ²¹. Inden for AG fandtes en fløj, især omfattende jernindustrien, der ønskede at

sætte hårdt mod hårdt i forholdet til arbejderne; men foreningens mere mådeholdne formand Niels Andersen formåede dog at holde disse stemninger nede²².

På denne baggrund, nemlig oprettelsen af de to hovedorganisationer og lang tids uro på arbejdsmarkedet, skulle en mindre strejke blive i stand til at sætte en arbejdskonflikt af hidtil ukendt omfang i gang.

II. Lockoutens forløb og Septemberforliget

Snedkerkonflikten

Igangsætterten af storlockouten blev ca. 370 snedkeres strejke fra 1. april i Ålborg, Hjørring, Thisted, Silkeborg, Horsens, Kolding og Fredericia med det formål at opnå samme løn som snedkerne på øerne. Efter bestemt optræden fra AG's side lykkedes det Snedkermestrenes Centralforening og Snedkerforbundet at få vedtaget en overenskomst 15. april, som så skulle godkendes af de lokale fagforeninger. Allerede før 15. april havde arbejdsgiverne fundet forbundets optræden meget udæskende. Formanden for de jyske snedkermestre og AG's jyske afdeling, snedkermester Lauritz Haslund, fandt således, at Snedkerforbundet havde optrådt »med en hidtil ukendt overlegenhed«, der i begyndelsen havde umuliggjort enhver forhandling¹. Bedre blev det ikke, da den opnåede overenskomst tilmed forkastedes ved afstemningen i de 7 byer, efter arbejdsgivernes opfattelse, fordi Snedkerforbundets forretningsfører Chr. Christiansen over for arbejderne skulle have ladet skinne igennem, at forbundet ikke ønskede den vedtaget. Om det forholdt sig således, kan ikke afgøres med sikkerhed, men for arbejdsgivernes holdning her efter spillede denne antagelse en rolle, ligesom den blev et vigtigt tema i deres agitation under lockouten.

I en skrivelse til DsF krævede AG dernæst, at overenskomsten skulle opfyldes, og gjorde sagen til et principspørgsmål om hovedorganisationens autoritet over for underorganisationerne. Niels Andersen forlangte således, at lederne skulle sætte deres mandater ind på at gennemføre overenskomsten. DsF forsøgte da også at lægge pres på underorganisationen, og der afholdtes derfor en ny afstemning 28. april, hvor svendene på ny forkastede forliget. AG besluttede derpå enstemmigt på et fuldtalligt hovedbestyrelsesmøde samme dag at erklære lockout af alle svende under Dansk Snedkerforbund, i Jylland fra 29. april, i resten af landet fra 2. maj, »fordi det måtte anses for aldeles nødvendigt af hensyn til Arbejdsgiverforeningens prestige«. Man følte nemlig, at det var nødvendigt »at handle resolut og uden udsættelse over for det uhørte overgreb fra Snedkerforbundets side«². Med rette eller urette havde man fået den opfattelse, at arbejderne med fuldt overlæg udfordrede den nye arbejdsgiverforening for at se, hvor langt de kunne gå. Der kan

imidlertid ikke herske tvivl om, at DsF gjorde sit bedste for at få overenskomsten vedtaget. Det vedtoges således ikke at betale understøttelse til de udelukkede snedkersvende. 10. maj lykkedes det derfor at få den to gange forkastede overenskomst vedtaget. Dette resulterede imidlertid ikke i en ophævelse af lockouten. En generalforsamling i AG fandt 15. maj, at tiden var inde til at sikre sig mod en lignende usikkerhed i fremtiden i forholdet til fagforeningerne og DsF. Konflikten benyttedes derfor til at stille forskellige principielle krav som vilkår for stridens afslutning, de såkaldte »8 punkter«, som skal omtales nærmere i et følgende afsnit. Den oprindelige overenskomst med snedkerne betragtedes som bortfaldet på grund af de to forkastelser. AG's krav afvistes blankt af DsF 18. maj som både uantagelige og uigennemførlige. 19. maj besluttede AG derfor på et hovedbestyrelsesmøde og en generalforsamling at erklære generallockout i samtlige byggefag, og forretningsudvalget bemyndigedes til eventuelt at udvide lockouten ³.

I en vis forstand er det altså rigtigt at sige, at snedkerkonflikten blev anledningen til generallockouten. At sige, at den udelukkende var et påskud, synes derimod ikke at være rigtigt. Snedkerforbundets optræden og DsF's magtesløshed i begyndelsen og bestemte afvisning af de 8 punkter synes nemlig at have bevirket en radikalisering af arbejdsgiverne i byggefagene, især i provinsen, der tidligere havde stået afvisende over for tanken om at iværksætte en virkelig storlockout, når det drøftedes i de mere krigslystne københavnske industrikredse. At det blev en konflikt i et byggefag og i provinsen, der skulle medføre generallockout, er derfor næppe nogen ren tilfældighed. Herved blev der nemlig slået bro over indre modsætninger i AG så vidt, at en generallockout kunne besluttes.

Storlockouten

Lockoutudvidelsen erklæredes i begyndelsen for svende og arbejdsmænd i følgende organisationer under AG: Københavns Tømmerlav, Københavns Murerlav, De samvirkende Maskinsnedkerier og Savværker, Malerlavet i København, Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i København og i Provinserne, Klejnsmede og Mekanikerforeningen for København og Omegn, Dansk Træhandlerforening, Foreningen af Arbejdsgivere i Stukaturfaget, Københavns Blikkenslagerlav, Foreningen af Provinssavværker og Høvlere, Centralforeningen af Murer- og Tømrermestre i Østifterne og i Jylland og Malermestrene i Østifterne. De jyske malermestre indmeldte sig kort efter og lockoutede fra 7. juni. I begyndelsen omfattede lockouten i alt ca. 30.000 arbejdere; men helt præcise tal er der aldrig opnået enighed om ⁴. Det sam-

lede antal udelukkede og arbejdsløse i anledning af lockouten, der blev opgivet til DsF's kassekontor, var 36.292. Hertil skal så lægges en del udelukkede, der fik arbejde på landet eller i udlandet, og arbejdsledige på grund af den almindelige lammelse af erhvervslivet, i alt nok ca. 40.000 ramte, dog ikke alle på samme tid ⁵. Ca. 4.500 arbejdsgivere impliceredes i lockouten ⁶.

Ved lockouterklæringen havde AG formodentlig overtrådt visse bestemmelser i overenskomster i flere af byggefagene, der påbød mægling eller voldgift før udbrud af konflikter. Derfor kunne DsF allerede 20. maj meddele AG, at disse formentlige brud ville blive indanket for »Fællesudvalget til Afgørelse af Arbejdsstridigheder«. Dette udvalg var blevet nedsat 26. april 1898 af DsF og Arbejdsgiverforeningen af 1896, og dets opgave var at afgøre, hvorvidt der ved opståede stridigheder mellem foreninger under de to organisationer var begået brud på bestående overenskomster mellem arbejdsgiver- og arbejderorganisationer. Udvalget kunne afsige kendelse, når spørgsmålene havde været til forhandling mellem Arbejdsgiverforeningen og DsF og af en af parterne ønsket henvist til udvalget ⁷. Det havde siden sin oprettelse kun behandlet enkelte mindre sager; men DsF havde nu opdaget de taktiske og agitatoriske fordele ved at få AG til at stå som overenskomstbryder. Domstolen bestod af 7 medlemmer, 3 valgt af hver hovedorganisation og én formand valgt af de 6 i forening. Formanden blev her den juridiske professor J. H. Deuntzer, den senere konsejlspræsident i det første venstreministerium 1901. I betragtning af, at udvalget ingen kompetence havde til at pådømme selve lockouten, fik dets dom ingen indflydelse med henblik på et forlig. Før kendelsen blev afsagt 24. juni, var det dog allerede aftalt, at Fællesudvalget skulle organisere en videre mægling. Kendelsen blev afsagt enstemmigt og blev så intetsigende, at den kunne tages til indtægt af begge parter. Den lød således: »Den stedfindende lockout skønnes ikke at indeholde retsbrud, som kan medføre erstatning eller bøde, men derimod for så vidt at være i modstrid med de mellem parterne sluttede overenskomster, som lockouten skønnes at være i uoverensstemmelse med de forudsætninger, som klagerne kunne have haft føje til at gå ud fra ved overenskomsternes oprettelse«. I realiteten var dommen betydningsløs, når videre forhandlinger mellem parterne allerede var besluttet ⁸.

Enighedskamret og arbejdsgivernes krav

Da Fællesudvalgets tilbud om mægling var accepteret, konstituerede det sig 1. juli som et såkaldt »Enighedskammer«, et navn, der skulle give anledning

til adskillige ironiske kommentarer. Ideen til Enighedskamret var hentet fra Tyskland, hvor de såkaldte »Gewerbegerichte« (håndværkerretter) bestående af en formand, valgt af magistraten, og et antal bisiddere, valgt af begge parter, ofte konstitueredes som enighedskamre for at mægle i arbejdsstridigheder⁹.

Enighedskamret kom til at bestå dels af Fællesudvalgets 7 medlemmer, dels 4 nye fra hver af parterne. Til at vanskeliggøre forhandlingerne bidrog det, at repræsentanterne mødte med et stærkt begrænset forhandlingsmandat fra deres organisationer. Således fastholdt arbejdsgiverne de 8 punkter, hvortil 4. juli føjedes yderligere 11. De 8 punkter fra 15. maj regnedes dog for de væsentligste og drejede sig om følgende krav:

- 1) Fremtidige overenskomster, der sluttes af de overordnede organisationer, må ikke gøres afhængige af afstemninger i lokalforeninger. Hovedorganisationerne skal være ansvarlige for overenskomsternes overholdelse.
- 2) Arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet samt til at anvende den efter deres skøn til enhver tid passende arbejdskraft.
- 3) Fastlønnede formænd og arbejdsledere må ikke være medlemmer af fagforeninger.
- 4) Opsigelsestiden for overenskomster fastsættes til 1. januar med 3 måneders opsigelse.
- 5) Samtlige eksisterende konfliktpunkter inden for snedkerfaget skal behandles og afgøres, før konflikten kan afsluttes.
- 6) Efter konfliktens afslutning må der ikke finde nogen form for boykotning sted, hverken over for arbejdsgivere eller arbejdere.
- 7) Efter konfliktens ophør skal alle arbejdere genoptage arbejdet på deres gamle arbejdspladser.
- 8) Eventuel forhandling skal omfatte samtlige under konflikten hørende arbejderorganisationer, uanset om disse tilhører arbejdernes hovedorganisation eller ej¹⁰.

Disse 8 punkter er bl. a. bemærkelsesværdige ved deres udtalte anerkendelse af arbejdernes organisationer, uden hvilke punkterne ville være meningsløse og uigennemførlige. Heri lå den bedste bekræftelse af, at det ikke var AG's hensigt at knuse arbejderne og deres organisationer, sådan som arbejdernes propaganda hyppigt fastslog det. Arbejdsgivernes ønske var derimod at styrke hovedorganisationens stilling over for underorganisationerne for at undgå de tilstande, som f. eks. snedkerkonflikten havde medført.

DsF's indvendinger mod kravene koncentrerede sig stort set om følgende

punkter. For det første ville de betyde uønskede indskrænkninger i fagforeningernes og den enkelte arbejders frihed. De diktatoriske forhold inden for AG ønskedes ikke overført til DsF. Endvidere måtte en opsigelse af overenskomster »midt i vinterens hjerte« stille arbejderne i en alt for ugunstig forhandlingsposition. Endelig ville en gennemførelse af punkt 6–8 medføre store praktiske vanskeligheder ¹¹. I Enighedskamret fastholdt AG's repræsentanter stejlt de 8 punkter. De 11 nye punkter af 4. juli var de dog mere villige til at forhandle om. De 11 punkter var følgende (nummereret 9–19):

- 9) Ingen overenskomster eller voldgiftsregler må være en hindring for, at arbejdsgivere og arbejdere kan deltage i en arbejdsstandsning, der er dekretet eller godkendt af AG eller DsF.

Dette punkt var fremkaldt af indankningen for Fællesudvalget. Arbejderne indvendte imod det, at AG ville sikre sig tilladelse til når som helst at erklære generallockout; men formålet har vel nok så meget været at fastslå hovedorganisationernes autoritet over for underorganisationerne også i dette spørgsmål.

- 10) Underordnede organisationer kan ikke udmelde sig af AG eller DsF med kortere varsel end 6 måneder.

Dette punkt tjente samme formål som det foregående; men det havde tillige en aktuel baggrund i de københavnske bygningsnedkeres udmeldelse af Snedkerforbundet og dermed af DsF i maj som protest mod DsF's kritiske holdning over for de strejkende jyske snedkere.

- 11) Den hidtidige arbejdstid skal forblive uændret til udgangen af 1900.

Det kan ikke overraske, at dette krav måtte virke stærkt udfordrende på arbejderne.

- 12) Garantier for overenskomsters overholdelse i form af deposita, forandring i foreningers love m. m.

- 13) Aftaler mellem lokalorganisationerne om arbejdstid, timeløn og akkordpriser skal gælde for alt arbejde, der udføres af arbejdere antaget på stedet uden hensyn til mesterens hjemsted.

Arbejderne skulle altså ikke kunne forlange højere løn af hovedstads-mestre.

- 14) Aftale om gensidig opsigelsesfrist mellem arbejdere og arbejdsgivere om arbejdets ophør under normale forhold.

- 15) Bestemmelser om arbejdstidens overholdelse, bekæmpelse af drikkeri og tobaksrygning i arbejdstiden.

- 16) Overarbejdstimer skal først anses for sådanne, når arbejderen har arbejdet det stipulerede fulde timetal i den pågældende uge.

- 17) Enhver arbejder skal så vidt muligt være medlem af en anerkendt sygekasse.
- 18) Når lærlinge deltager i akkordarbejde med svende, skal svendene ikke kunne få udbetalt overskuddet herved.
- 19) Der skal tilstræbes ensartede voldgiftsregler i alle fag under AG ¹².

Punkt 9 og 10 fastholdt altså det principielle krav om styrkelse af hovedorganisationens kompetence, mens de øvrige mest drejede sig om mere specielle problemer.

Udover den førnævnte kritik af arbejdsgivernes punkter forsøgte DsF, hvis holdning ellers som helhed må karakteriseres som defensiv, også at fremsætte modkrav. Disse modkrav betød dog ikke, at debatten blev tilført nye, originale elementer. DsF havde snarere udformet dem med udgangspunkt i AG's krav. Det vigtigste modkrav var indførelsen af en 9 timers arbejdsdag i de udelukkede fag. Desuden ville DsF anse alle forhandlings-, mæglings- og voldgiftsaftaler for bortfaldet, når AG nægtede at slutte lockouten. Heri lå vel en trussel om en radikalisering af arbejdernes optræden i fremtiden. Kravet om en 9 timers arbejdsdag afvistes blankt af AG, som det allerede var sket i punkt 11; men for at DsF kunne inklade sig i realitetsforhandlinger om de 8 punkter, måtte de have allermindst en væsentlig indrømmelse fra AG for ikke fuldstændigt at miste prestige og autoritet over for deres egne og vel også i forholdet til AG. Derfor måtte Enighedskamrets mæglingsforsøg strande på grund af AG's kategoriske fastholden af de 8 punkter og modstand mod DsF's krav. Dette skete så 15. juli ¹³.

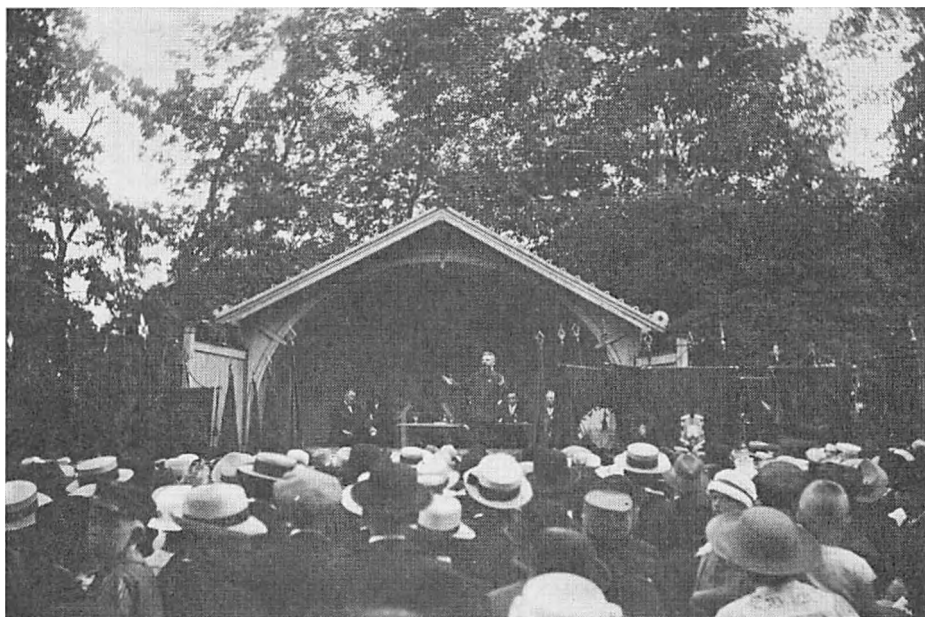
Fortsatte forligsbestræbelser og lockoutudvidelsen i august

Herefter indkaldte AG sin hovedbestyrelse og repræsentanter fra hele landet til møder, hvorunder AG's hidtidige optræden godkendtes. Dette resulterede i fremsættelse af et forligstilbud til DsF 24. juli, der indholdt de 8 punkter i deres fulde skarphed, mens de 11 dels var sammenskrevet til en almindelig gensidig løfteparagraf, dels var bortfaldet. Det forekommer ikke urimeligt at antage, at de 11 punkter hovedsagelig var fremsat, for at der skulle være noget at forhandle om og slå af på og derved gøre det lettere at få de 8 igennem.

Forligstilbudet afvistes imidlertid 27. juli af DsF, der til gengæld opstillede sine forligsbetingelser fra Enighedskamret, herunder også kravet om en 9 timers dag fra 1. januar 1900 ¹⁴. Ingen af parterne har vel for alvor troet,

at disse forligstilbud ville bringe konflikten nærmere en afslutning. Snarere skulle de tjene til at præcisere parternes standpunkter indadtil og udadtil, og ikke mindst at få den anden part til i offentlighedens øjne at stå som den uforsonlige, der ikke ville modtage den hånd, der blev strakt frem til forlig.

Forhandlingerne i Enighedskamret gjorde det imidlertid klart for de udenforstående, især mange ledende venstremænd, at forhandlingerne var gået i hårdknude. I finans Kredse synes der tillige at have hersket frygt for en økonomisk krise. Derfor blev der taget et initiativ udefra, fra de nævnte kredse, til at finde frem til et egnet forligsgrundlag. Under forhandling med parterne udarbejdedes så et forligsforslag af de københavnske kommunalpolitikere Herman Trier og vekselerer Laurids Bing, der begge tilhørte Venstre, samt den liberale højremand, bankdirektør Axel Heide, der mentes at have forbindelse med arbejdsgiverne. 31. juli kunne mæglingsforslaget fremsættes. Det var udarbejdet med AG's tilbud som grundlag, men modificeret på flere punkter under hensyntagen til arbejdernes hovedindvendinger; bl. a. var opsigelsesdatoen for overenskomsterne til 1. januar udgået, og de skarpt formulerede krav om DsF's autoritet mildnet. Forliget vedtoges af AG 3. og 4. august, men da DsF skulle vedtage det, indtraf der komplikationer. På uopklaret vis havde DsF fået fat i et udkast til værkstedsreglementer for arbejdsledere under AG, der syntes at indeholde brud på forligets bestemmelser, et »slavereglement«, samt et cirkulære, hvori AG ville give medlemmerne oplysning om de anmeldelseskontorer, man tidligere havde talt om, og som arbejderne mente ville blive »sortekamre«, ved hjælp af hvilke der kunne etableres boykotning af bestemte arbejdere. Til trods for en voldsom harme herover lykkedes det at få forliget vedtaget 8. august med 128 stemmer mod 98, altså ikke nogen overvældende majoritet. Til vedtagelsen knyttedes imidlertid det forbehold, at der ikke på noget værksted eller arbejdsplads måtte indføres noget nyt reglement, som ikke var fremgået af forhandlinger mellem organisationerne. Forliget måtte herefter betragtes som bortfaldet, da AG krævede forbeholdet trukket tilbage. Det forekommer da også mest sandsynligt, at dette var DsF-ledelsens inderste ønske. Vedtagelsen var nødvendig af hensyn til den offentlige mening og Venstre, som i udstrakt grad havde vist arbejderne sympati, men samtidig havde stillet store krav til deres forligsvenlighed. Som afstemningstallene viste, var der imidlertid en stærk opposition imod forliget inden for DsF. Det kunne jo ikke nægtes, at DsF havde strakt sig ret langt med hensyn til at acceptere de hidtil så klart afviste 8 punkter. Hertil kom så de nævnte »afsløringer« i 11. time, som vel også har styrket oppositionen, men som samtidig kunne give DsF et alibi for sin i realiteten

Vennelystparken var en almindelig skueplads for arbejdernes møder og var det også i 1899. På billedet taler den socialdemokratiske politiker F. J. Borgbjerg ved et sådant møde omkring år 1900.

Foto i Lokalthistorisk Samling.

afvisende holdning. Så kunne man jo håbe på flere indrømmelser fra AG, hvis kampen fortsatte.

AG bestræbte sig dog på at bevare den faste holdning, og 12. august vedtoges en lockoutudvidelse fra senest 21. august. Den kom især til at omfatte skræddere, grovsmede, cement- og jordarbejdere. Dog synes der også at have hersket nogen opposition inden for AG's rækker, der ønskede en afslutning af konflikten, ligesom DsF kunne befrygte nogen træthed i de meniges rækker. Trods parternes officielt urokkelige holdning syntes det dog efterhånden at stå klart, at ingen af dem kunne blive klart overlegen inden for en overskuelig tid. Tiden var ved at blive moden til et forlig.

Fra forskellig side fortsattes mæglingsforsøgene da også, bl. a. atter af Bing, Heide og Trier. Endelig 30. august kom det til direkte forhandling mellem de to hovedorganisationers forretningsudvalg, hvorefter der opnåedes et endeligt forlig 5. september¹⁵.

Septemberforliget

Hovedbestemmelserne i det såkaldte Septemberforlig var følgende:

- 1) I forvejen bestående overenskomster skal forblive i kraft, såfremt de ikke strider mod forliget.
- 2) Hovedorganisationerne anerkender hinandens ret til at erklære arbejdsstandsninger, når det er vedtaget af en kompetent forsamling med 3/4 af de afgivne stemmer. Desuden må ingen udenforstående organisation støttes af hovedorganisationerne under en konflikt.
- 3) Underorganisationerne skal respektere overenskomster, som hovedorganisationerne vedtager, og under disses ansvar.
 Punkt 2 og 3 betød altså en klar styrkelse af hovedorganisationernes autoritet.
- 4) »Arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet samt til at anvende den efter deres skøn til enhver tid passende arbejdskraft anerkendes, eventuelt støttes, af arbejdernes hovedorganisation.«
 Her havde AG fået gennemført sine krav, om end i den mildnede udformning fra det Bing-Heide-Trienske forslag (»eventuelt støttes« i stedet for det oprindelige »garanteres«).
- 5) Fastlønnede formænd eller arbejdsledere (d. v. s. arbejdsgivernes tillidsmænd, der ikke deltager i akkorder) får frihed til ikke at være medlemmer af arbejderorganisationer.
 Dette betød en modificering i forhold til punkt 3 i arbejdsgivernes oprindelige 8 punkter.
- 6) Opsigelsesfristen for overenskomster fastsættes til mindst 3 måneder, men opsigelsesterminen skal fastsættes i hvert tilfælde.
 Arbejdsgivernes krav om 1. januar som opsigelsestid var altså forladt ligesom i augustforliget.
- 7) Efter lockoutens afslutning må der ikke finde nogen boykotning sted, hverken over for arbejdsgivere eller arbejdere.
- 8) Følgelig skal samtlige arbejdere gå i arbejde på de samme arbejdssteder, hvor de har arbejdet før lockouten.
- 9) Begge parter skal virke for rolige arbejdsforhold og lover at samarbejde for at løse forskellige nærmere definerede aktuelle problemer.
 7, 8 og 9 var altså punkter, der var til fordel for begge parter.
- 10) og 11) Om voldgiftsafgørelser ved overenskomstbrud.
- 12) Forliget er bindende for alle underorganisationerne.
- 13) Underorganisationerne kan ikke unddrage sig overenskomsten ved at udmelde sig af hovedorganisationerne. Overenskomsten står ved magt, til en af hovedorganisationerne opsiger den.

Hertil kom nogle midlertidige bestemmelser om bilæggelse af snedkerkonflikten, samt 3 tillægsbestemmelser, bl. a. om oprettelsen af Den permanente Voldgiftsdomstol, som begyndte sin virksomhed året efter¹⁶.

Dette forlig blev grundlæggende for forholdet mellem arbejdere og arbejdsgivere i Danmark helt til 1960.

Efter forligsslutningen erklærede begge parter at være den sejrende, og i pressen debatteredes spørgsmålet ivrigt. Såvel AG's som DsF's medlemmer accepterede forliget. For arbejdernes vedkommende kan dog konstateres en alvorlig utilfredshed blandt hustømrerne i København, som ganske vist 7. september vedtog at genoptage arbejdet, men samtidig vedtog en resolution, der skarpt fordømte forliget og ønskede indførelse af 9 timers dagen senest 1. april 1900¹⁷.

Når man betragter selve forligets ordlyd isoleret, er det iøjnefaldende, hvor stærkt gensidigheden mellem parterne understreges, og man kan ikke klart udpege en »sejrherr«. Når man betragter forliget i sin historiske sammenhæng, står det imidlertid klart, i hvor høj grad det er blevet til med arbejdsgivernes 8 punkter som grundlag. Under forhandlingerne har disse ganske vist mistet deres kategoriske karakter, og det var med forskellige modifikationer og fortolkninger gjort mere acceptable for arbejderne. I denne forbindelse må der dog mindes om, hvor afvisende DsF i begyndelsen havde været over for disse krav. Arbejdsgivernes holdning var også stærkt kategorisk helt til Enighedskamrets sprængning, men kan udmærket forklares ud fra taktiske overvejelser, som også må siges at have båret frugt. DsF måtte nemlig indlade sig på forhandlinger om de 8 punkter uden at kunne opnå så meget som en drøftelse af sit eneste selvstændige modkrav: 9 timers dagen. Arbejdsgiverne fik ikke gennemført deres krav fuldt ud, hvilket de vel ikke for alvor kunne regne med, og det er heller ikke nogen absolut betingelse for at kalde forliget en sejr for dem. Trods de modifikationer, som arbejderne fik indsat i forliget, er det nemlig uomtvisteligt, at forligets grundprincipper, de 8 punkter, fra begyndelsen formuleredes og konsekvent fastholdtes af arbejdsgiverne, og at en stor del af arbejdernes indsats groft sagt blev at levere »forklarende fodnoter« hertil.

At forliget i det lange løb skulle blive til fordel for begge parter, fordi det sikrede nødvendige faste rammer for deres indbyrdes forhold, vidner ikke nødvendigvis om en uafgjort kamp, men snarere om arbejdsgiverledelsens forståelse fra begyndelsen for, hvor skoen trykkede i forholdet mellem arbejdere og arbejdsgivere, og hvilke principper der måtte fastslås for fremtiden¹⁸.

III. Arbejder og arbejdsgiver under lockouten

Økonomi

Belært af erfaringerne fra tidligere konflikter stod det ved lockoutens begyndelse begge parter klart, at det kunne blive afgørende for kampens udfald, hvem der rådede over de rigeligste pengemidler. DsF organiserede derfor med det samme storstilede indsamlinger, dels blandt de ikke-lockoutede arbejdere, der også pålignedes ekstrakontingenter, dels blandt sympatisører i offentligheden i almindelighed. Yderligere stilledes store krav til de lockoutede selv, der måtte undvære understøttelse fra DsF de første 3 uger. Efter samtidens forhold påførtes der da også fagorganisationerne enorme udgifter. Deres samlede udgifter blev 2.814.376,63 kr. Heraf skaffede DsF 1.584.631,45 kr., mens de respektive organisationer selv skaffede 1.229.745,18 kr. De indenlandske bidrag beløb sig i alt til 2.136.259,94 kr., mens der fra udlandet kom 678.116,69 kr. De udenlandske bidrag kom især fra England, Tyskland og Sverige, men også i mindre målestok fra USA, Norge, Holland og andre europæiske lande, ja, helt fra Afrika. Heraf sendtes 489.069,63 kr. til DsF, mens 189.097,06 kr. sendtes direkte til de udelukkede fag¹.

Ved lockoutens begyndelse havde AG kun 3.000 kr. i kassen, og 19. maj blev der derfor truffet foranstaltninger til at fremskaffe en krigskasse². Ved at påligne organisationer og virksomheder, der ikke var med i konflikten, et egentligt ekstrakontingent på 1 kr. pr. arbejder, fik man 150.000 kr. ind. Gennem 34 kontroludvalg, der oprettedes omkring i købstæderne, og hvis virksomhed bl. a. havde det formål at skaffe penge, indkom der 42-43.000 kr. I København alene indsamledes desuden ca. 55.000 kr. Andre bidrag beløb sig til ca. 20.000 kr. AG's samlede ekstraordinære indtægt blev ca. 267.000 kr., af hvilke ca. 100.000 dog først indkom efter lockoutens afslutning. Ca. 84.000 gik til driftsudgifter og ca. 89.000 til lån eller gaver til særlig hårdt ramte medlemmer. Resten overførtes til kassebeholdningen, der voksede fra 3.000 til 105.000 kr. Man kan altså konstatere, at storlockouten direkte kom til at betyde en økonomisk styrkelse af AG selv³.

For den menige arbejdsgiver betød lockouten ikke, at arbejdet lå helt stille i hele perioden. En del blev vidreført med mestres, lærlinges og uorganiseredes arbejde i et omfang, der dog ikke kan fastslås nærmere. Det samme for-

hold gjorde sig gældende for de udelukkede vedkommende, da det lykkedes at skaffe en del arbejde på landet, hos uorganiserede mestre og ikke mindst i udlandet, særlig i Tyskland. De københavnske bygningsnedkere havde således på et tidspunkt 500 mand beskæftiget i Tyskland⁴. For at spærre denne udvej for arbejderne rettede AG opfordringer til arbejdsgivere i Tyskland og Sverige-Norge om ikke at beskæftige danske udelukkede arbejdere, en forholdsregel, der trods imødekommende svar ikke skulle vise sig synderlig effektiv⁵. Endelig oprettede en del af de udelukkede svende i København og flere andre steder aktieselskaber til at genoptage fagets arbejde, f. eks. tømrere, murere og bygningsnedkere i København. Under lockouten fik disse foretagender dog ikke større økonomisk betydning, men de kan have haft en ikke ringe psykologisk betydning for de udelukkede, fordi mestrene derved syntes overflødiggjort⁶.

Lockouten i 1899 blev i øvrigt bemærkelsesværdig ved det hidtil ukendte omfang af den økonomiske krigsførelse, AG iværksatte mod såvel de udelukkede som de uorganiserede mestre. Ved at lægge pres på materialeleverandørerne søgte man at få dem til kun at levere materialer til AG's medlemmer og sympatisører. Ved lockouterklæringen 19. maj påbødes det således, at samtlige under AG hørende teglværker samt kalk-, mørtel- og cementfabrikker ikke måtte udlevere varer før lockoutens afslutning⁷. Gennemførelsen af denne forholdsregel gik ikke helt gnidningsløst. I hvert fald var der besvær med de jyske kalkleverandører. AG's fungerende formand fra lockoutudbruddet til midt i juli, Kaspar Rostrup, skrev således 20. juni til Haslund, den jyske afdelingsformand, at han havde erfaret, at kalksalget i Jylland foregik i mindst lige så stor udstrækning som før lockouten. Han mente at vide, at denne kalk især brugtes af uorganiserede mestre og udelukkede. Haslund opfordredes derfor til straks at skride ind og afholde møder med kalkværkerne⁸. Som det senere fremgår, synes det århusianske materiale imidlertid at tyde på, at denne leveringsnægtelse ikke blev helt så betydningsløs, som man kunne tro efter dette brev.

Agitation

Et andet bemærkelsesværdigt træk ved lockouten i 1899 var det storstilede agitationsarbejde, som især AG iværksatte for at påvirke den offentlige mening. For udenforstående var det nemlig nærliggende at få den opfattelse, at AG, der var angriberen, havde benyttet et ligeegyldigt påskud til at forsøge at knuse den stadig stærkere fagbevægelse, et indtryk, som arbejdernes agitation gjorde sit bedste for at understøtte. Hertil kunne så knytte sig i

forvejen eksisterende politiske sym- eller antipatier. AG's ledere havde for en stor del tilknytning til Højre, hvilket i vide kredse måtte skabe skepsis mod dem.

Til agitationsformål valgte AG's forretningsudvalg 24. maj et redaktionsudvalg under ledelse af direktør S. C. Hauberg fra jernindustrien. Samtidig tog forretningsudvalget initiativet til affattelse af en redegørelse til offentligheden for AG's grunde til at erklære lockouten⁹. Dette blev kendetegnende for alle lockoutens faser, hvor alle vigtigere begivenheder resulterede i udarbejdelsen af redegørelser fra både AG og DsF, hvori parterne forklarede deres bevæggrunde og i øvrigt lagde ansvaret for lockoutens fortsættelse på modparten. Formålet med disse redegørelser var især offentliggørelse i pressen.

Foruden gennem pressen forsøgte AG også at påvirke den offentlige mening gennem flyveblade. Heraf udsendtes i alt 9, foruden en afsluttende redegørelse. Flyvebladene udsendtes såvel til pressen som til arbejdsgiverforeningerne og kontroludvalgene til omdeling¹⁰. I øvrigt blev arbejdsgiverne handicappet af, at de ikke som arbejderne rådede over deres egen presse. I stedet forsøgte de at udbygge samarbejdet med de blade, der af politiske grunde støttede arbejdsgiverne, nemlig dem, der sympatiserede med Højre. Således fik AG under lockouten energisk støtte f. eks. af redaktør Chr. Reventlow fra »Nordjylland« i Aalborg, der såvel i sin avis som på andre måder støttede AG. Ved en lejlighed kan det konstateres, at han direkte arbejdede efter nærmere direktiver fra agitationsudvalget. Hauberg sendte ham nemlig 16. juni en vejledning til en redaktionel artikel, hvori han angav hovedpunkterne og tilrettelæggelsen af argumentationen¹¹.

For at skaffe stof til agitationen rettedes f. eks. opfordringer til bl. a. jernfabrikanterne om at tilsende eksempler på utålelige arbejdsforhold (for arbejdsgiverne) og fagforeningsmedlemmers hensynsløse optræden i øvrigt. Disse eksempler blev anvendt i vid udstrækning i presseargumentationen til fordel for de 8 punkter¹².

AG's forståelse for pressens indflydelse ytrede sig også i en skrivelse fra forretningsudvalget til arbejdsgiverudvalgene 21. juni. Heri opfordredes til at virke for, at abonnementer på blade, der var AG fjendtligsindede, ikke blev fornyet ved det forestående kvartalsskifte. Man mente endog, at »den øjeblikkelige virkning heraf vil få stor betydning for en heldig afslutning af den standende strid«. Der henvistes til den betydning, arbejderpressen havde haft for fagbevægelsens udvikling, og det hævdedes endog, at arbejderne havde nået deres nuværende styrke ved at støtte deres egen presse¹³.

Som man kan se, havde arbejdsgiverne det største arbejde med at organi-

sere en agitationsvirksomhed fra grunden, mens arbejderpressen allerede i mange år havde taget sig af disse opgaver og derfor uden videre kunne fortsætte dermed under lockouten.

Forholdet til de udenforstående

I betragtning af, at lockouten var en arbejdsstandsning af et hidtil uset omfang, kan det ikke undre, at offentligheden fulgte den med den største interesse, og at kredse blandt de udenforstående undertiden forsøgte at gøre deres indflydelse gældende over for stridens parter. Den Bing-Heide-Trierske mægling er vel det vigtigste eksempel herpå.

Blandt venstremænd var meningene delte. Længst i retning af stillingtagen gik Viggo Hørup, der på grundlovsdagen udtalte, at lockouten var militarisme. »Politiken« førte også en ret arbejdervenlig kurs¹⁴. Også I. C. Christensen udtalte sig 5. juni, men uden at tage klar stilling for eller imod. Han indskrænkede sig til at udtrykke et kraftigt ønske om oprettelse af en voldgiftsdomstol for arbejdsmarkedet. Lignende synspunkter udtryktes af »Dansk Fredsforening«, i hvis hovedbestyrelse I. C. Christensen havde sæde¹⁵. Uanset venstrepolitikernes eventuelle sympatier synes der normalt at have hersket en vis forsigtighed med hensyn til offentligt at tage parti for en af parterne. Desto kraftigere understregedes så kravene om et forlig, der selvfølgelig også i nogle situationer kunne virke som et udtryk for en stillingtagen.

Klare protester mod lockouten kom fra kredse, for hvilke sociale og kristelige betragtninger gik i ét. Således udsendtes et opråb fra »Udvalget for social Oplysnings Fremme« (stiftet 1898), hvis mest fremtrædende medlem var nationaløkonomen, professor Harald Westergaard. I dette opråb fra 24. maj opfordredes der til at støtte de udelukkede materielt og moralsk, og der ytredes tvivl om berettigelsen af et så drastisk skridt mod arbejderne. I dette udvalg havde også flere præster sæde; men landets præster som helhed udgjorde langt fra nogen enig gruppe. Således vedtog et landemøde i Maribo 5. juli en udtalelse, hvori det fastsloges, at de 8 punkter ikke var i strid med Guds ord, og at socialismen var den største ulykke for arbejderstanden¹⁶.

Det største landbrug synes at have taget parti for arbejdsgiverne, for så vidt som det overhovedet tog stilling. Mange gårdmænd og mindre landbrugere synes derimod at have støttet de udelukkede materielt på flere måder. Mange af dem havde nemlig slægtninge blandt byarbejderne, hvoraf en stor del stammede fra landet¹⁷.

Især fra København findes vidnesbyrd om, at de mindre næringsdrivende var imod lockouten, der skadede deres forretning betydeligt. Således vedtog

et møde af næringsdrivende 31. maj en protest mod »den brutale arbejderudsmidning«. Desuden nedsatte de et udvalg til at organisere protester over hele landet, og der afholdtes i den anledning flere møder rundt omkring i købstæderne ¹⁸.

Imidlertid kan man ikke sige, at der opstod nogen utvetydig offentlig mening for eller imod en af parterne; men kravet om et snarligt forlig kunne de fleste tilslutte sig.

IV. De faglige organisationer i Århus

Organisationsdannelsen

Kort efter arbejderbevægelsens gennembrud i København 1871 begyndte organisationsdannelsen også i Århus som den første by i provinsen. Byens stærke vækst, der skyldtes den begyndende industrialisering, betød, at store dele af befolkningen var modtagelig for arbejderbevægelsen. Hertil kom, at bevægelsen fik en væsentlig støtte fra den antimilitaristiske venstrepolitiker Lars Bjørnbak, der var forstander for Viby Højskole og udgiver af Aarhus Amtstidende. Bjørnbak regnede landbopartiet og arbejderbevægelsen for naturlige forbundsfæller i den politiske kamp mod Højre. Dette forhold medførte en snæver forbindelse mellem Venstre og arbejderpartiet i Århus, så længe Aarhus Amtstidende holdt en udpræget radikal kurs til Bjørnbaks død 1878¹. Et samarbejde med Venstre fortsatte dog også i tiden efter. Således holdt arbejderne og Venstre deres grundlovsfester sammen helt til 1887, hvor Socialdemokratiet holdt sin første fest alene².

Begunstiget af sådanne lokale forhold stiftedes i Århus en afdeling af Internationale 21. oktober 1871. Den omfattede i november faglige sektioner for arbejdsmænd, murere, smede, snedkere og bødkere, tømrere samt to blandede sektioner med i alt ca. 450 medlemmer. Hertil kom i november 1872 en skræddersektion og senere en kvindesektion »Borgerindernes Forening«³. Forud for oprettelsen af Internationales lokalafdeling var gået stiftelsen af en snedkersvendeforening 16. september 1871. Den blev den første socialistiske »celle« i provinsen og den næstældste af samtlige socialdemokratiske fagforeninger i landet. Herfra havde røret så bredt sig til andre kredse af byens arbejderbefolkning⁴. Bjørnbak viste straks bevægelsen sin sympati ved at indmelde sig i Internationale, og ved de første møder spillede han en fremtrædende rolle. Den københavnske overledelse var dog ikke særlig begejstret for denne alliance med de bjørnbakske gårdmænd. Disse følelser gengældtes af Bjørnbak, der 1872 udmeldte sig af Internationale som en misbilligelse af ledelsens mere yderligtgående kurs. Dog bevarede han kontakten med de århusianske og østjyske socialister, hvis bestræbelser i begyndelsen mere var rent demokratiske end socialistiske⁵.

Med forbudet mod Internationale 1873 forsøgtes også de århusianske sek-

tioner omdannet til demokratiske arbejderforeninger. Da den landsomfattende modgang satte ind i slutningen af 70'erne, var Århus den provinsby, hvis arbejderforeninger klarede sig bedst. Her fandtes stadig foreningerne for murere, tømrere, smede (dog opløst 1880) og skræddere⁶. Udviklingen i skræddersvendeforeningen kan følges. I 1874 havde foreningen i hvert fald 69 medlemmer⁷. I 1879 var tilslutningen imidlertid blevet så dårlig, at det var på tale at opløse foreningen. Medlemmerne havde dog ikke tabt modet endnu, for det vedtoges tværtimod at virke »af al kraft« for en større tilslutning⁸. I 1880 befandt medlemstallet sig på 31⁹. Organisationsprocenten var nu blevet så lav, at foreningen ikke mente at kunne gøre noget effektivt ved lønforhandlinger. Derfor besluttedes det også at lade være med at afholde de regelmæssige, lovbefalede møder og kun indkalde til møde, når vigtige sager forelå til behandling¹⁰.

Foreningen opløstes altså ikke, men var i praksis holdt op at fungere. I 1881 holdtes kun ét møde¹¹. 1882 begyndte foreningen langsomt at komme til kræfter igen; der valgtes en ny bestyrelse, og der holdtes 5 møder i alt¹². 1883 var medlemstallet nået op på 51. Niveaueet fra 1874 var altså ikke nået endnu. For at gøre medlemsskabet mere tiltrækkende besluttedes det samme år at oprette en sygeunderstøttelseskasse for medlemmerne¹³. Virkninger heraf på medlemstallet kan dog ikke fastslås, fordi der ikke kendes flere talangivelser før 1896, hvor foreningen nåede op på 110 medlemmer¹⁴.

Også for de øvrige fagforeninger gælder det, at der først kom stabilitet i organisationsdannelsen i løbet af 1880'erne. En forudsætning herfor var den organisation af det politiske socialdemokrati, der i Århus begyndte 1882. Venstre var på det tidspunkt blevet splittet i en strid mellem bjørnbakker og grundtvigianere, der fra 1882 havde påbegyndt udgivelsen af et selvstændigt radikalt-grundtvigiansk venstreblad »Aarhus Folkeblad.« Denne splittelse udnyttedes af typograf Harald Jensen. Han havde i 1876 været formand for en hurtigt opløst typograffagforening i Århus og havde 1881 stiftet »Jyllands typografiske Forening«, hvis formand han var til 1883. Herefter helligede han sig helt den politiske arbejderbevægelse. Begyndelsen gjordes i Århus med stiftelsen af »Demokratisk Samfund« i efteråret 1882. I april 1883 antog det det socialdemokratiske program, og dermed var den første provinsafdeling af »Socialdemokratisk Forbund« dannet. I fortsættelse heraf udsendte Harald Jensen 16. juni 1883 første nummer af »Socialdemokratisk Ugeblad«, der året efter overtoges af partiet og fra 1. oktober udsendtes som dagbladet »Demokraten«¹⁵. Udviklingen af fagbevægelsen resulterede 1883 i, at 8 fagforeninger med i alt 621 medlemmer kunne stifte en fællesorganisation (De samvirkende Fagforbund) i december. Muligvis er et samarbejde

Folketingsmand Harald Jensen var i 1899 ansvarshavende redaktør af Demokraten og den eneste socialdemokrat i Århus byråd. Fra 1. til 15. juli var han mellem arbejderrepræsentanterne i det såkaldte Enighedskammer, hvor parterne forgæves forsøgte at forhandle sig frem til et forlig.

Tegning af Jens Ravnholm 1905 i Den gamle By.

gået forud for den egentlige regelvedtagelse. De 8 fag var tømrere, murere, snedkere, skræddere, formere, smede- og maskinarbejdere, skomagere og arbejdsmænd ¹⁶.

Herefter gik det støt fremad med fagforeningsdannelsen, der i Århus for alvor tog fat fra slutningen af 1880'erne. Før lockoutudbruddet i 1899 fandtes således 40 fagforeninger tilsluttet Fællesorganisationen, der 1. januar 1900 talte 4.236 medlemmer. Heraf var de 23 foreninger optaget efter 1890 ¹⁷. De første levedygtige fagforeninger blev oprettet i de store byggefag og i de industrielle fag, i begge grupper først blandt de faglærte arbejdere. I 1890'erne kom så organiseringen i mange af de små, relativt ucentrale fag, samt i tekstilindustrien i 1894. Denne forening omfattede i begyndelsen kun 30 af de i alt 3-400 tekstilarbejdere ¹⁸. Også organiseringen af arbejdsmændene var vidt fremskreden i 1899. 1887 var den oprindelige sygekasse blevet omdannet til en fagforening, »Arbejdsmændenes Fagforening«. Foruden den fandtes foreninger for murerarbejdsmændene (fra 1888), havnearbejderne (fra 1892), fabriksarbejdsmænd, vognmandskuske (begge fra 1897) og brolæggere (fra 1898). De optoges alle i Fællesorganisationen, men øjensynlig har de faglærte arbejdere ikke ønsket at indrømme dem for stor indflydelse her, for i 1897 vedtoges det, at alle arbejdsmandsforeningerne tilsammen skulle have 30 mandater i organisationens fællesbestyrelse (som

udgjordes af foreningsbestyrelserne), uanset hvor mange foreninger der måtte blive dannet ¹⁹.

Også kvindernes organisering var begyndt før 1899. Siden 1889 kendes en »Kvindelig Fremskridtsforening«, der formodentlig har været af tværfaglig karakter. Den var tilsluttet Fællesorganisationen, men synes sjældent at have øvet indflydelse i nogen retning. I 1895 blev foreningen således på et fællesbestyrelsesmøde nægtet tilladelse til at stille en kvindelig taler til grundlovsfesten ²⁰. En ren kvindefagforening dannedes i 1898 med »Vaske- og Rengøringskvindernes Fagforening« ²¹, men også bogbinderne og sukkervarearbejderne havde en kvindelig afdeling ²².

I 1899 fandtes også enkelte fagforeninger uden for Fællesorganisationen, nemlig en kedel- og maskinpasserfagforening og en barbersvendefagforening ²³.

Ikke alle arbejdere sluttede straks op om de socialistiske fagforeninger; men de yderst sporadiske oplysninger, der findes om medlemstal, tillader ikke nøjagtige slutninger om udviklingen i organisationsprocenten. Der blev også gjort forsøg på at danne ikke-socialistiske arbejderforeninger. 1886 oprettedes således en forening ved navn »Aarhus Arbejderværn«, der havde til formål »ved alle lovlige midler at støtte arbejderne, navnlig mod det socialdemokratiske tryk.« Foreningen omfattede både mestre og svende. Nogen større betydning synes den ikke at have fået, og i 1893 er den forsvundet igen ²⁴. I 1897 oprettedes en »skruebrækkerforening« i forbindelse med den store havnestrejke i januar-februar, ved navn »Den fri Arbejderforening«. Som medlemmer heraf sad foruden skruebrækkerne også arbejdsgivere som overordentlige medlemmer. Denne forening gik imidlertid i opløsning igen, da også de »frie« arbejdere begyndte at strejke i foråret 1899. Herefter søgte dens medlemmer over i arbejdsrådene og havnearbejdernes fagforeninger ²⁵.

I lighed med den øvrige del af landet begyndte organisationsdannelsen blandt arbejdsgiverne i Århus senere end arbejderne og til dels som en reaktion på fagforeningsdannelsen. De mesterorganisationer, der fandtes før den tid, havde hovedsagelig haft selskabelige og understøttelsesmæssige formål, mens der nu blev behov for foreninger med »fagforeningsformål«.

I 1880 organiserede de tre store byggefag sig, murerne i marts, tømrerne i april og snedkerne i september. Hverken for tømrernes eller for snedkernes vedkommende synes en akut kritisk situation i forholdet til svendene at have været inspiration til foreningsdannelsen ²⁶. For murerens vedkommende havde svendene derimod krævet en lønforhøjelse og også med held gennemført en strejke i løbet af foråret ²⁷.

Tømrermesterforeningen stiftedes af 16 mestre. Herimellem fandtes H. Thor-

brøgger, J. Jensen Vroue og I. P. A. Sørensen. Thorbrøgger blev foreningens formand 1880-84 og 1885-86, Jensen Vroue dens sekretær til 1900 og I. P. A. Sørensen formand 1886-91 og 1893-1906. I tømrersvendeforeningen fra 1871 havde de alle tre været blandt stifterne. Thorbrøgger og Jensen Vroue havde været henholdsvis formand og kasserer i fagforeningens første bestyrelse 1871, mens I. P. A. Sørensen havde været formand 1873-74 og 1875-76²⁸. Tømrermesterforeningen blev altså stiftet og ledet af organisationsmæssigt skolede mænd. I dette tilfælde kan man tilmed sige, at fagforeningen selv havde været med til at optræne sine senere modstandere i mesterforeningen i organisationsarbejdet. De tre mestre havde dog ikke i løbet af de få år foretaget en kovending fra socialismen til dennes argeste modstandere. For det første havde svendeforeningen i 1871 ikke været særlig socialistisk orienteret. Ganske vist indmeldte den sig efter nogen diskussion som sektion i Internationale, måske under indtryk af Bjørnbaks holdning; men samtidig oprettedes en deraf uafhængig strejkekasse for tømrere²⁹. For det andet havde foreningen i årene herefter nærmest følt sig politisk knyttet til Venstre. I 1875 havde den således vedtaget at virke for valget af en venstremand til Folketinget³⁰. Den nøjagtige udstrækning af personsammenfaldet i fagforening og mesterforening kan ikke fastslås, fordi kun få navne fra fagforeningen kendes.

Dette forhold synes langt fra at have været så dominerende i murer- og snedkermesterforeningerne. Af murermesterforeningens 19 stiftere kan formodentlig kun en identificeres som et tidligere bestyrelsesmedlem i fagforeningen³¹. I snedkermesterforeningen, der talte 31 medlemmer 25. november 1880, kendes også kun et medlem fra fagforeningen i 1870'erne³². Senere i de tre mesterforeningers historie forekom det derimod ret hyppigt, at mestre, der havde beklædt ledende poster i fagforeningen, mens de var svende, også blev fremtrædende i mesterforeningen³³. I øvrigt er det et forhold, hvis betydning er vanskelig at vurdere.

Hvad de tre svendeforeninger angår, havde murernes fagforening ikke været opløst, mens tømrernes og snedkernes foreninger først reorganiseredes i december 1880³⁴. Man kan derfor ikke udelukke muligheden af, at dannelsen af mesterforeningerne tidligere på året bidrog til at sætte gang i fagforeningerne, mens det omvendte ellers plejede at være tilfældet ved organisationsdannelserne.

I malerfaget voksede den egentlige mesterforening frem af en forening for både mestre og svende fra 1869. I 1880'erne bestod foreningen efterhånden mest af mestre, og gradvis fuldbyrdedes dens udvikling til et regulært modstykke til den svendeforening, der endeligt stiftedes 1890³⁵. Før lock-

outudbruddet 1899 havde arbejdsgiverne i de større fag i Århus organiseret sig. Foruden i de omtalte 4 fag fandtes foreninger for skræddere, skomagere, sadelmagere og tapetserere, glarmestre, blikkenslagere og kobbersmedemestre, bogbindere, slagtere, bagere, barberer og frisører samt smede- og jernfabrikanter, der dog ikke synes at have haft en lokal forening, men var direkte tilsluttet »Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinserne.« Endelig fandtes en forening af arbejdsgivere ved Århus Havn. Organisationsdannelsen kan dog ikke siges at være så vidt fremskreden som arbejderne. I flere fag, hvor arbejderne allerede var organiseret, manglede arbejdsgiverforeninger endnu, f. eks. hos karetmagere, drejere, gartnere og bogtrykkere³⁶. Tilslutningen til Arbejdsgiverforeningen var heller ikke så stor som fagforeningernes til De samvirkende Fagforbund, om end de største og mest centrale fag var medlemmer, nemlig tømrere, murere, snedkere, skræddere, bagere, smede og jernfabrikanter³⁷.

Arbejdsgiverne i Århus havde ikke, som arbejderne havde Fællesorganisationen, et fælles organ, hvorigennem samvirket på det lokale plan kunne finde sted, og som efter 1898 kunne formidle kontakt til Arbejdsgiverforeningen. Allerede fra 1880 fandt imidlertid et snævert samarbejde sted mellem snedker-, murer- og tømrermesterforeningerne. Særlig de to sidste holdt hyppige fællesmøder. Senere kom også malermestrene med³⁸. Herudover fandt ingen institutionaliseret kontakt sted mellem fagene, ud over hvad der kunne ske i Håndværkerforeningen på rent privat basis.

Forholdet mellem arbejdere og arbejdsgivere før 1899

I byggefagene i Århus havde mester- og svendeforeningerne tidligt på egen hånd fået fastlagt regler for deres indbyrdes forhold. Allerede i februar 1881 vedtog tømrermestrene således på forslag af svendenes forening, at mestrene skulle virke for, at deres svende gik ind i svendeforeningen, og at de ikke ville beskæftige en fremmed svend mere end 14 dage, uden at han gik ind i fagforeningen. Desuden lovede mestrene at holde sig til byens svende, og endelig bestemte begge parter, at mestre og svende skulle støtte hinanden i at bekæmpe ulovlig fusk. Hermed havde for det første mestrene anerkendt fagforeningsretten, for det andet havde begge parter indset det fordelagtige i at samarbejde i spørgsmål af fælles interesse³⁹. På grund af det sparsomme kildemateriale til denne tidlige periode kan det ikke siges, om forholdene i murerfaget fastlagdes på samme måde. Det forekommer dog ikke utænkeligt i betragtning af det snævre samarbejde, der allerede på et tidligt tidspunkt fandt sted både på mester- og svendeside i de to fag.

Først i 1888 kom det til en alvorlig konflikt i de to fag. Svendene havde i februar fremsat forskellige arbejdstids- og lønkrav⁴⁰. Efter resultatløse forhandlinger blev der strejke i april, hvorunder mestrene svækkedes af et manglende sammenhold. Flere mestre gik nemlig ind på arbejderne krav for at kunne få deres igangværende arbejder færdige inden april flyttedag. Fagforeningerne følte sig øjensynligt stærke nok til at forkaste et forligstilbud, som blev fremsat af mestrene efter medvirken af bestyrelsen for »Centralforeningen for Murer- og Tømrermestre i Jylland.« Først ved et mægling-initiativ udefra lykkedes det at få konflikten bilagt. Efter henvendelse fra byens borgmester F. C. B. S. Vestergaard lykkedes det nemlig at få nedsat en voldgiftsret, hvortil parterne hver valgte 5 udenforstående som repræsentanter. Borgmesteren ville selv fungere som opmand, hvis der ikke kunne opnås enighed. Dette blev dog ikke nødvendigt. Kendelsen accepteredes af de stridende parter, dog »ikke med bifald« af tømrermestrene, selv om svendene havde måttet opgive en del af deres krav⁴¹. Det følgende år lykkedes det svendene på fredelig vis at få gennemført flere af deres krav⁴². Mestrene synes her at have været i defensiven i forholdet til svendene, men det kom ikke til flere alvorlige konflikter i de to fag før i 1895, der i det hele taget skulle blive et uroligt år på det århusianske arbejdsmarked.

I mellemtiden var der i 1893 oprettet en permanent voldgiftsret for hele byen. Den var blevet til på initiativ fra Arbejdernes Fællesorganisation i slutningen af 1892, hvor man mente, at det under de daværende rolige forhold på arbejdsmarkedet var et egnet tidspunkt for oprettelse af en voldgiftsret. Håndværkerforeningen accepterede at medvirke ved oprettelsen af denne⁴³. Domstolen skulle bestå af 5 mand fra hver side, repræsenterende forskellige fag, og desuden et lignende antal suppleanter, således at der for hver sag kunne sammensættes en domstol, hvis medlemmer stod uden for det omhandlede fag. Arbejdsgiverrepræsentanterne valgtes af Håndværkerforeningen, arbejderne af Fællesorganisationens fællesbestyrelse. Denne voldgiftsret skulle forhindre, at stridigheder i faglige spørgsmål udartede til strejke eller lockout⁴⁴. Det havde da også været naturligt, om Voldgiftsretten var kommet i funktion, da det fra 28. marts 1895 kom til en murerstrejke i Århus på løn- og arbejdstidskrav⁴⁵. Svendene ønskede sagen for Voldgiftsretten; men mestrene ville ikke bøje sig for en kendelse herfra. Derfor skred de lokale socialdemokratiske ledere ind ved at afholde et møde sammen med købmænd og handlende og fik der nedsat et mæglingssudvalg. Dette forhandlede så med parterne og opnåede, at mestre og svende nedsatte et firemandsudvalg til at forhandle om lønkravet alene. Desuden valgte parterne hver to ikke-implicerede, der skulle mægle, hvis der ikke kunne opnås enig-

hed. Således lykkedes det at få konflikten bilagt. I overenskomsten fastsloges, at medlemmer af fagforeningen kun måtte tage arbejde hos organiserede mestre, der til gengæld lovede kun at beskæftige fagforeningsmedlemmer. Parterne havde således gensidigt anerkendt organisationsretten og ligefrem lovet at arbejde for at hæve organisationsprocenten på modpartens side. I lønspørgsmålet vedtoges en trinvis forhøjelse, der dog ikke fuldt ud tilfredsstillede arbejdernes krav⁴⁶. Arbejdstidskravet var som nævnt opgivet⁴⁷. Den lockout, der blev iværksat samme sommer i juli mod tømrersvende, murer-svende og murerarbejdsmænd, omfattede hele Jylland og var erklæret af Centralforeningen på foranledning af en murerstrejke i Ålborg. Under lockouten dannede mestrene i Århus et stående udvalg til at varetage forskellige opgaver i forbindelse med lockouten i form af et bureau med to medlemmer fra hvert fag med en fast daglig kontortid i Håndværkerforeningen. Dette var den første forløber for det arbejdsgiverbureau, der oprettedes under lockouten i 1899⁴⁸. Efter denne kamp, der endte med en sejr for arbejderne, nedsatte centralforeningerne et fast udvalg til afgørelse af arbejdsstridigheder i provinsen⁴⁹. Desuden nedsatte murerfaget i Århus 1896 en permanent voldgiftsret såvel mellem mestre og svende som mellem mestre og arbejdsmænd. I årene før lockouten synes den dog ikke at have fået større opgaver at varetage⁵⁰.

Før lockoutudbruddet 1899 havde forholdene i murer- og tømrerfaget i Århus været præget af ro og fordragelighed, ligesom det havde været tilfældet i resten af provinsen. 9. maj 1899 kunne forretningsudvalget for Murer- og Tømrermestrenes Centralforening for Jylland og Østifterne således skrive til Tømrerforbundet, at det var lykkedes murer- og tømrerfagenes arbejdsgiver- og arbejderorganisationer »ved loyal samarbejde og ved hævdelser af disses autoritet over for medlemmerne at få indført rolige arbejdsforhold inden for fagene på en sådan måde, at man vistnok tør sige, at det har været til gavn for begge parter«⁵¹.

I det tredje store byggefag, snedkerfaget, var forholdene efter 1880 endnu roligere. Øjensynlig fandt der overhovedet ikke arbejdsstandsninger sted herefter. Det lykkedes tilsyneladende at ordne stridsspørgsmålene efter ofte langtrukne forhandlinger. I 1889 nedsattes som det første sted i provinsen en voldgiftsret mellem snedkermestre og -svende i Århus, som formodentlig bidrog til de fortsat fredelige forhold i faget⁵². Dette kom endelig til udtryk i en aftale i 1898 om, at svendene lovede kun at arbejde for organiserede mestre, der til gengæld lovede kun at beskæftige fagforeningsmedlemmer⁵³.

I malerfaget, hvor fagforeningen først stiftedes 1890 efter begyndelsen i

1870'erne, havde der fundet en langvarig strejke sted 1891 fra 1. april til 3. juli, hvor det lykkedes svendene at sætte lønkrav igennem. I 1892 synes mestrene at have accepteret fagforeningsretten. Herefter og til lockouten 1899 bilagdes stridsspørgsmålene på fredelig vis. I foråret 1899 lykkedes det således svendene ved forhandling at opnå en arbejdstid på 9 timer. Det var det første fag i Århus og i provinsen i det hele taget, hvor man gik bort fra 10 timers arbejdsdagen⁵⁴.

I disse fire byggefag, der alle rantes af lockouten 1899, forelå der altså ikke nogen situation, der varslede om den kommende storkonflikt, snarere tværtimod. Det skete da også flere gange under lockouten, at mestrene havde svært ved at forklare deres personlige bevæggrunde til at tilslutte sig lockouten, fordi de måtte indrømme, at de var kommet godt ud af det med deres arbejdere⁵⁵. Den udstrakte brug af voldgift i de faglige stridsspørgsmål i Århus før 1899 gør det også forståeligt, at nogle mestre i 1899 ønskede lockouten afsluttet på en lignende måde.

I skrædderfaget, der også rantes af lockouten 1899, havde der ingen konflikter været siden 1896, hvor der erklæredes lockout, efter at arbejderne havde nedlagt arbejdet hos en mester, der beskæftigede en uorganiseret svend⁵⁶.

I jernindustrien havde forholdene før 1899 været betydelig mere urolige og arbejdskampene flere og mere forbitrede. Formernes fagforening, der var stiftet i 1883, havde sin første strejke og konflikt i det hele taget i 1886 hos S. Frichs Eftf., hvorunder fabrikkerne nægtede at anerkende fagforeningen som forhandlingspartner. På grund af svigtende sammenhold kunne foreningen ikke gennemføre strejken med held⁵⁷. Blandt smede- og maskinarbejderne, hvis fagforening også var fra 1883, kom det først til alvorligere konflikter efter vedtagelsen af det såkaldte Odenseprogram i april 1891. På en kongres i Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund (oprettet 1888) i Odense vedtog man nemlig et program om arbejdstid, overarbejde og minimumsløn i provinsen på 27 øre, i København på 30 øre i timen. Forbundet fik ikke ubetinget held til at gennemføre dette program⁵⁸. I Århus kom det til flere strejker i 1891 for at gennemføre disse krav. 29. juli rettedes en opfordring fra fagforeningen til arbejdsgiverne om at gennemføre Odenseprogrammet. Arbejdsgiverne svarede, at de ønskede som hidtil at træffe overenskomst med svendene uden indblanding af fagforeningen. Arbejderne hos Caroc & Leth undertegnede så selv en skrivelse med kravene, der afvistes. Herefter udbrød strejke først hos Caroc & Leth, derefter også hos fabrikant H. P. Jensen og hos kedelsmedene på jernbanen. Disse forsøg mislykkedes dog på grund af fagforeningernes manglende pengemidler og

sammenhold. Herefter udmeldte over 200 sig af fagforeningen, der kun beholdt 32 medlemmer, en åreladning, som den dog efterhånden forvandt. For at komme i arbejde igen måtte arbejderne underskrive kontrakter, der indeholdt forbud mod medlemsskab af fagforeningen⁵⁹. 1895 kom det til den afgørende styrkeprøve, da formerne 27. maj iværksatte strejke for løn- og arbejdskrav⁶⁰. Lignende ønsker fremsattes samtidig af de øvrige arbejdere på maskinfabrikkerne. Som en reaktion herpå og på strejken lockoutedes smede og maskinarbejdere, arbejdsmænd og modelsnedkere fra 29. maj. Arbejderne havde imidlertid allerede før lockouten indanket deres krav for Voldgiftsretten sammen med krav om afskaffelse af arbejdskontrakterne fra 1891; men fabrikkerne ville ikke underkaste sig en kendelse herfra, der 7. juni blev afsagt enstemmigt og stort set gik fabrikkerne imod⁶¹. Som en direkte følge af konflikten havde de århusianske fabrikker Vestesen (Frichs), Chr. Krogh (Caroc & Leth) og Hasselriis (H. P. Jensen & Co.) taget initiativet til oprettelse af »Foreningen af Fabrikker i Jernindustrien i Provinserne«, der dannedes 8. juni. Dennes bestyrelse førte derefter forgæves forhandlinger med arbejderne og fik øjensynlig de århusianske fabrikker til at opgive deres yderligtgående og anakronistiske indstilling til fagforeningerne. (En lignende opfattelse havde de københavnske jernfabrikker måttet forlade efter smedelockouten i 1885). Et fremsat forligsforslag 21. juni imødekom i vid udstrækning arbejdernes krav, men faldt på formernes modstand. Konflikten afsluttedes først 20. juli, da formanden for »Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk« fabrikant Axel Meyer havde mæglet mellem parterne. Det blev et klart nederlag for fabrikkerne, om end arbejdernes krav ikke var imødekommet i deres fulde udstrækning⁶². Fagforeningsretten var hermed anerkendt.

1897 var der på ny uro i disse fag. Baggrunden herfor var, at den unge fabrikantforening efter bedste fagforeningsmønster ikke ønskede, at dens medlemmer hver for sig indledte forhandlinger med fagforeningerne. Ej heller måtte der fastsættes en minimalløn. Derfor dannede arbejderne de såkaldte »værkstedsklubber«, hvor de enedes om den løn, der skulle betales, og når den enkelte ikke kunne opnå den løn, forlod han fabrikken, uden at nogen anden ville komme i hans sted. Med disse forhold som baggrund erklærede Centralforeningen lockout i hele provinsen med en ikke bilagt strejke i Ålborg som foranledning. Samtidig ophængtes fælles værkstedsregler i værkstederne. Kun halvdelen af arbejderne lockoutedes 16. marts, men resten gik selv. Lockouten hævedes foreløbigt igen 31. marts, efter at et mæglingforslag var accepteret, hvorefter værkstedsreglerne atter fjernedes. Efterfølgende forhandlinger bragte dog ikke parterne nærmere hinanden, og en

smedestrejke i Odense medførte i juni en lockout i hele landet, først kun i maskinfabrikker og jernstøberier, senere også i grov- og klejnsmederier. Lockouten sluttede først 13. september, hvor fabrikanterne måtte gå ind på de ændringer af værkstedsreglerne, arbejderne havde ønsket. Begge parter lovede at arbejde for oprettelse af en voldgiftsdomstol⁶³. Herefter synes forholdene også i disse fag at have været rolige op til lockouten 1899.

Som man kan se, anerkendtes fagforeningsretten meget senere her end i de førømtalte bygningshåndværksfag. Forskellen kan skyldes, at mange håndværksmestre selv havde en fortid i fagforeninger, men vigtigere var nok den nære kontakt mellem arbejder og arbejdsgiver i disse fag, hvor arbejdspladserne ikke var så store. I de fire omtalte byggefag fandtes i 1897 231 virksomheder med i alt 1.267 arbejdere. Heraf beskæftigede kun 18 over 20 arbejdere, men de i alt 10 jernstøberier og maskinfabrikker beskæftigede 628 arbejdere⁶⁴.

I det foregående er kun omtalt forholdene i centrale fag, der impliceredes i lockouten 1899, men også for arbejdsmarkedet som helhed gælder, at forholdene før lockoutudbruddet i 1899 var præget af besindighed og gensidig anerkendelse i højere grad end nogen sinde tidligere. Også fagforeningerne havde accepteret modpartens organisationsret. I 1896 havde Fællesorganisationens fællesbestyrelse således tilrådet, at fagforeningerne indgik gensidige forpligtelser med mesterforeningerne om, at medlemmerne kun måtte arbejde for organiserede mestre⁶⁵.

Disse rolige forhold afspejler sig også i det beskedne antal konflikter de sidste år før 1899. I 1897 kendes kun 5 konflikter, i 1898 3, imod 12 i 1896 og 9 i 1895. Bemærkelsesværdigt er især det lave antal konflikter i 1898, et forhold, der gælder også de øvrige provinsbyer. I 1898 fandt nemlig 63 arbejdsstandsninger sted i København og nabokommunerne imod 29 i 1897. For provinsbyerne som helhed var stigningen kun fra 51 til 62 i 1898, i Århus altså et direkte fald. Også i landdistrikterne var konfliktantallet faldet fra 30 til 22⁶⁶. Disse forhold understreger den betydning, den særlige københavnske baggrund havde for erklæringen af storlockouten 1899.

Ligesom i resten af landet er der imidlertid tegn på lønbevægelser i flere fag i begyndelsen af 1899. Der er således vidnesbyrd om lønkrav fra skræddere, vævere, sukkervarearbejdere, bryggeriarbejdere, børstenbindere, bogbindere, vognmandskuske, havnearbejdere, formere og malere, som før omtalt⁶⁷. I betragtning af, at flere store og centrale fag manglede, kan man ikke sige, at denne uro på arbejdsmarkedet i Århus 1899 kunne være nogen stærk motivering for erklæringen af lockouten.

Hverken i de organiserede arbejdes og arbejdsgivers indbyrdes forhold

eller i den aktuelle situation i begyndelsen af 1899 i Århus var der altså noget, der afgjort og utvetydigt pegede frem mod den store arbejdsstandsning. Det århusianske materiale bestyrker dermed den opfattelse, at skabelsen af hovedorganisationerne, hvorigennem en landsomfattende arbejdsstandsning kunne iværksættes, i sig selv kunne fungere som en hovedårsag til en magtkamp som storlockouten.

V. Fagorganisationerne under lockouten

De implicerede i lockouten

I Århus begyndte snedkerlockouten 29. april. Den 4. maj var de lockoutedes svendes antal 204. Den 5. maj var de endnu arbejdende medlemmers antal 12¹. Lockouten ramte altså så godt som alle fagforeningens medlemmer.

Det er betydeligt vanskeligere at fastslå, hvor stort de udelukkede antal blev efter 24. maj. Demokraten bragte som den eneste kilde en opgørelse herover 24. maj. Herefter skulle der være i alt 1.639 udelukkede, nemlig 240 murere, 300 tømrere, 220 murerarbejds mænd, 350 smede- og maskinarbejdere, 150 fabriksarbejds mænd, 70 formere, 9 blikkenslagere og 300 snedkere. Hertil skal yderligere lægges 55 arbejds mænd, altså i alt 1.694 udelukkede ved lockoutens begyndelse². De 9 blikkenslagere er formodentlig det nøjagtigste tal, for der blev kun udelukket blikkenslagere på en virksomhed, nemlig Thomas Ths. Sabroe & Co., der stod i Arbejdsgiverforeningen, mens blikkenslagermestrene, der stod uden for Arbejdsgiverforeningen, ikke erklærede lockout³.

De andre talangivelser må straks forekomme mistænkeligt afrundede. De udelukkede snedkeres antal er således opgjort til 300, mens fagforeningens forhandlingsprotokol i begyndelsen af maj kun regnede med 216 svende i alt. Når man betænker Demokratens agitatoriske interesse i at gøre de udelukkede antal så stort som muligt, forekommer det ikke usandsynligt, at også de andre tal er rundet op. Demokraten viste da også selv i den følgende tid nogen usikkerhed på dette punkt. 2. juni regnede den således med ca. 1.600 ledige arbejdere i alt, og 28. juni mente den, at der 24. maj blev udelukket 280 murere, mod tidligere angivet 240, og kun 210 snedkere mod de tidligere 300. Man må nok regne med, at de ca. 1.600 er et maksimumstal for de udelukkede i begyndelsen af lockouten. Det må dog nævnes, at lockouten også ramte arbejdere uden for fagforeningerne, men efter Stiftstidendes angivelser har det næppe drejet sig om mere end 15-16 i alt⁴.

Hertil kom flere senere lockoutudvidelser. 7. juni udelukkede ifølge Aarhus Amts Folkeblad ca. 120 svende⁵. Næste lockoutudvidelse skete, da savskærere og maskinsnedkerierne i Århus tilsluttede sig lockouten 20. juni⁶; men hvor mange arbejdere, der her lockoutedes, kan ikke oplyses. 21. august kom den

sidste lockoutudvidelse, der især ramte skrædderne. Demokraten oplyser, at der udelukkedes 130 svende. Dette tal forekommer ikke så urimeligt. I 1896 havde fagforeningen som tidligere omtalt 110 medlemmer. I 1899 er det derfor ikke usandsynligt, at den har haft så mange medlemmer, at 130 af dem kunne blive udelukket⁷. Desuden lockoutedes et ikke nærmere kendt antal smede⁸. På dette grundlag fås kun en yderst skønsmæssig angivelse af, hvor mange arbejdere der lockoutedes. Formodentlig blev det næppe over 2.000 i alt⁹.

Også de lockoutende arbejdsgiveres antal er vanskeligt at fastslå nøjagtigt. Snedkermesterforeningen omfattede 3. maj 70 mestre. Ifølge foreningens protokol skulle dette være samtlige snedkermestre i byen på nær én¹⁰. 24. maj inddroges dernæst tørmestere, muremestre, maskinfabriker og jernstøberier. Tørmesterforeningens medlemstal var 18. februar 1899 på 63, og tilsyneladende var der ikke optaget flere mestre i tiden før 24. maj¹¹. For Muremesterforeningen findes ingen medlemstal. Byens samlede antal muremestre var pr. 1. oktober 1898 75 og på samme tid 1899 82. Dette må da være de maksimale tal for foreningen¹². Sandsynligvis ligger disse tal ikke langt fra foreningens faktiske medlemstal, hvis man kan parallelisere med forholdene hos snedker- og tørmesterforeningerne, hvor organisationsprocenten var høj¹³. Af jernstøbere og maskinfabrikanter var der i alt 8¹⁴.

Fra 7. juni var Malermesterforeningens 58 medlemmer også med i lockouten. Malermestrene i Århus havde ellers 26. maj forkastet at tilslutte sig lockouten, men da der ved sammenlægning af afstemningstallene for hele Jylland blev flertal for at indmelde Centralforeningen i Arbejdsgiverforeningen og dermed tilslutte sig lockouten, måtte århusianerne følge trop¹⁵.

Af savværkerne havde kun »Mejlgades Damp-, Save- og Høvleværk« ved lockoutens begyndelse været medlem af »Foreningen for Provins savværker og Høvlerier«; men de øvrige 4 savværker i byen indmeldte sig snart og tilsluttede sig lockouten fra 20. juni¹⁶.

Skræddermesterforeningen havde i marts 1899 29 medlemmer¹⁷. For smedenes vedkommende kendes ingen tal på mesterforeningens medlemmer. Pr. 1. oktober 1899 fandtes 40 mestre i byen, så mesterforeningens medlemstal må have ligget i hvert fald lidt derunder¹⁸.

Med usikkerhedsmomenterne taget i betragtning kan de lockoutende arbejdsgiveres antal næppe have oversteget 350¹⁹.

Fagorganisationernes lockouthvalg

Ved begyndelsen af lockouten oprettede fagorganisationerne særlige udvalg, der skulle varetage de specielle problemer, der opstod under en arbejdsstandsning. For fagforeningernes vedkommende drejede det sig især om at føre kontrol med de arbejdsløse, administrere understøttelser, skaffe beskæftigelse til de udelukkede o. a. Til at varetage sådanne opgaver supplerede fagforeningsbestyrelserne sig som regel med særlige lockouthvalg. Hos tømrerne supplerede bestyrelsen sig således med 5 mand som lockouthvalg; men desuden nedsattes et særligt 4-mandsudvalg til kontrollen alene²⁰. Skrædderne valgte en kontrolkomité, bestående af 7 medlemmer, én fra hver af de klubber, foreningen var opdelt i²¹. Hos malerne tog bestyrelsen sig dog selv af kontrollen²². Endelig oprettede Fællesorganisationen et særligt kontor, hvor man kunne henvende sig i alle sager vedrørende lockouten, og hvor bidrag til de udelukkede modtoges²³. Om særlige organisatoriske og administrative nydannelser var der dog ikke tale hos arbejderne, hvor en fast fremgangsmåde under arbejdskonflikter forlængst var indarbejdet, og hvor Fællesorganisationen allerede i mange år havde fungeret som et koordinerende organ mellem fagforeningerne.

For arbejdsgiverne var et samvirke mellem så mange fag imidlertid noget nyt. I de foregående år havde der på det lokale plan kun fundet et snævert samarbejde sted mellem bygningshåndværkerne, især murer- og tømmere. Under en storlockout måtte arbejdsgiverne tydeligvis savne et mellemlid til hovedorganisationen og indbyrdes, svarende til Arbejdernes Fællesorganisation. Arbejdsgiverforeningen fik først rådet bod herpå, da lockouten var begyndt.

31. maj holdtes et møde i Vejle af bestyrelserne for AG's afdelinger for Østifterne og for Jylland. De to afdelingers formænd fremsatte forslag om at få etableret et ensartet samarbejde i alle landets byer ved at nedsætte lokale udvalg bestående af arbejdsgivere i alle fag og handlende, som kunne støtte arbejdsgiverne. Etableringen af disse udvalg overlodes afdelingernes bestyrelsesmedlemmer og bestyrelserne for murer- og tømmerecentralforeninger. Det overdroges den førnævnte tømmere I. P. A. Sørensen, der var formand for den århusianske tømmereforening, og muremester Anders Laursen, der var kasserer i Muremesterforeningen, at få nedsat sådanne udvalg i Århus, Odder, Herning og Hammel²⁴. I Århus havde murer- og tømmere allerede nedsat et lockouthvalg 24. maj med 4 mand fra hvert fag²⁵. Dette blev 5. juni omdannet til et arbejdsgiverudvalg, hvori også snedkere, malere, maskinfabrikanter og skræddere var repræsenteret.

Christian Krogh, direktøren for maskinfabrikken Caroc & Leth. Han blev under lockouten 1899 leder af Arbejdsgivernes Bureau i Århus, der organiserede arbejdsgivernes bestræbelser for at gøre lockouten effektiv.

Foto i Erhvervsarkivet.

Skrædderne var udvalgets eneste lockoutfri fag. Interesse for at være med i et sådant arbejdende udvalg var åbenbart størst i de fag, der direkte var impliceret i lockouten, eller også havde tømremestrenes bestyrelse, der havde indkaldt til mødet, ikke opfordret andre foreninger til at deltage. Der var heller ingen repræsentanter for de handlende, sådan som det oprindeligt havde været meningen. Udvalgenes sammensætning synes for øvrigt at have været forskellig fra by til by. I Næstved var der også repræsentanter for de handlende i udvalget²⁶, mens Herningudvalget formodentlig kun bestod af murer- og tømremestre²⁷. Århusudvalget tog navnet »Arbejdsgivernes Bureau« og kom til at bestå af 4 repræsentanter for hvert af de 6 fag. Heraf valgtes et forretnings- og agitationsudvalg med fabrikant Chr. Krogh, indehaveren af maskinfabrikken Caroc & Leth, som formand²⁸. En muremester og en snedkermester blev henholdsvis næstformand og sekretær²⁹. Bureauet fik en fast træffetid i Håndværkerforeningen fra 16–18, fra 13. juni tillige fra 10–12. 18. juli udvidedes mødetiden til 9–18. Der skulle daglig være ét medlem til stede af hvert fag³⁰. Der blev hurtigt inddraget flere arbejdsgivere fra hvert fag end de oprindelige fire.

Rammerne for bureauets virke var blevet fastlagt i en fællesinstruks til alle arbejdsgiverudvalgene, der var udarbejdet af et udvalg nedsat på Vejle-mødet. Heri fastsloges bureauernes formål klart, nemlig »at danne hurtigt fungerende mellemlid imellem Arbejdsgiverforeningernes medlemmer og deres forretningsudvalg, og ved *ihærdigt* arbejde at hjælpe arbejdsgiverne til

sejr i den berettigede kamp . . .« Dette mål skulle nås ved varetagelse af følgende opgaver:

- 1) at føre kontrol med, at lockoutpåbudet nøje overholdes af alle AG's medlemmer,
- 2) at forhindre, at udelukkede beskæftigedes andetsteds,
- 3) at formå fabrikanter og forhandlere af materialer samt andre, der står uden for arbejdsgiverorganisationerne, til at støtte disse på alle mulige områder,
- 4) at sikre sig bistand fra sådanne mænd i byens opland, der vil være villige til at støtte udvalget i dets arbejde,
- 5) at vejlede publikum til forståelse af, hvad der har »nødsaget« arbejdsgiverne til kampen ved gennem personlig samtale og møder at give oplysning og vejledning om denne sag, ved at søge den lokale presses bistand og ved hurtigst muligt at ekspedere, hvad der på foranledning af Arbejdsgiverforeningens forretningsudvalg måtte blive udvalgene tilsendt til optagelse i den lokale presse eller til omdeling i den udstrækning, det måtte blive forlangt i hvert tilfælde,
- 6) at søge organisationen udvidet ved at få arbejdsgivere, også på landet, til at indtræde, ved at få oprettet lokale organisationer, hvor sådanne ikke findes, og at formå organisationer uden for AG til at indmelde sig³¹.

I denne instruks fremtræder forskellen mellem AG's og DsF's organisering klart: AG kunne i løbet af kort tid ved ordre ovenfra gennemføre oprettelsen af de »ensartede« udvalg og give dem til opgave at »ekspedere« forskelligt. Det ville være umuligt for DsF at forsøge noget lignende over for sine mere selvstændige underorganisationer. Arbejdernes organisationer var da også i højere grad blevet bygget op trinvis nedefra, mens arbejdsgivernes centralforeninger hyppigt var oprettet før lokalforeninger, og oprettelsen af lokale tværfaglige arbejdsgiverforeninger kom først efter oprettelsen af hovedorganisationen AG selv.

I det følgende skal undersøges, hvorledes arbejdsgiverne forsøgte at udføre instruksens forskrifter, og på hvilken måde arbejderne forsøgte at imødegå disse bestræbelser.

Arbejdsgivernes bestræbelser for at gøre lockouten effektiv

En nødvendig forudsætning for at få lockouten til at virke efter hensigten var, at så mange som muligt af de udelukkede virkelig forblev arbejdsløse, så længe lockouten varede. Derfor blev en af hovedopgaverne for Arbejdsgi-

vernes Bureau at forhindre, at de udelukkede blev beskæftiget noget steds såvel hos organiserede og uorganiserede mestre som hos private.

I begyndelsen af lockouten forekom flere tilfælde, hvor organiserede mestre ikke lockoutede alle deres fagforeningsfolk. På en generalforsamling 24. maj i tømrersvendeforeningen oplystes således, at en del mestre ganske vist havde lockoutet deres folk, men endnu holdt et par enkelte mand tilbage »naturligvis for at fremme arbejdet i egen interesse.« Det vedtoges derfor, at sådanne svende ikke måtte arbejde videre³². På dette punkt støttede fagforeningerne altså Bureauets bestræbelser, om end ud fra modsatte motiver. Denne bestemmelse lod sig dog ikke uden videre føre ud i livet. 10. juni var en tømrermester stadig i arbejde ved Væddeløbsbanen med i hvert fald én svend, som stod i fagforeningen. Tømrermesterforeningens bestyrelse tilsagde ham til et møde, som han udeblev fra. Ved indgriben fra Arbejdsgivernes Bureau lykkedes det dog at få ham til at bøje sig³³. Øjensynlig lykkedes det aldrig helt for arbejdsgiverne og fagforeningerne at hindre udelukkedes arbejde for mestre i AG, men på den anden side synes overtrædelserne ikke at have haft noget stort omfang. I slutningen af juli havde en tømrermester påtaget sig at udføre tømrerarbejde for to udelukkede murersvende, sikkert til begge parter tilfredshed. Både Murer- og Tømrermesterforeningen og Bureauet nedlagde forbud mod dette arrangement, men det fremgår ikke, om det gav resultat³⁴.

Nogle mestre synes også at have været uvillige til at udelukke alle deres organiserede arbejdsmænd. Murermesterforeningen måtte således 29. august rette en fornyet opfordring til kolleger, der holdt arbejdsmænd, om øjeblikkelig at afskedige dem. I modsat fald ville de blive idømt en bøde³⁵. Arbejdsgivernes Bureau fik dog ikke mange sager af den art til behandling. Af de i alt 42 tilfælde, der kom til Bureauets kundskab om beskæftigelse af udelukkede, kan kun 4 med sikkerhed siges at dreje sig om beskæftigelse hos organiserede arbejdsgivere.

Bureauets hovedindsats i dette spørgsmål skulle dreje sig om beskæftigelse hos uorganiserede arbejdsgivere, hyppigt på landet og i mindre byer, og hos private. Bureauets fremgangsmåde var da at sende den pågældende et brev med anmodning om at afskedige arbejderne. Tonen i disse breve var sædvanligvis ret bestemt, skarpest over for uorganiserede kolleger, f. eks. således: »Da det er bleven os meddelt, at De for tiden beskæftiger en del af de udelukkede murersvende og på den måde modarbejder Deres kollegers interesser, anmodes De herved om – da vi nødvendigvis ville anvende andre midler for at få vort forlangende efterkommet – straks at afskedige disse folk og omgående gøre skriftlig meddelelse til Bureauet om svendenes afskedigelse«³⁶. Bu-

reauet udtrykte sig dog i mere urbane vendinger og uden trusler i skrivelser til private, høfligst ved henvendelser til godsejer Pontoppidan »Thomasminde«, og »Hr. kammerråd, postmester Federspiel (R. af Dbr. og Dbrmd.), Århus«, hvor man tillod sig »høfligst at anmode om afskedigelse af de udelukkede«³⁷.

I størstedelen af tilfældene synes Bureauet at have haft held med sine henvendelser, men det fremgår dog ikke altid helt klart af Bureauets protokol, hvad det endelige resultat blev.

Anmeldelserne om disse tilfælde skete som regel gennem Bureauets medlemmer og fremtrædende medlemmer af mesterforeningen, der øjensynlig gik til opgaven med iver, i hvert fald i begyndelsen. Af de 42 tilfælde, der behandlede af Bureauet, var de 16 i juni, 20 i juli, men kun 6 i august. Det er imidlertid svært at afgøre, om det lave tal i august skyldes, at Bureauets virke havde haft succes på dette punkt, eller det blot skyldes en dalende interesse hos medlemmerne. Noget kunne tyde på, at det sidste var tilfældet. Fra juli klages der nemlig gentagne gange i protokollen over svigtende fremmøde af bureaumedlemmerne til deres kontortider³⁸.

Arbejdernes bestræbelser for at skaffe de udelukkede beskæftigelse

Tilsvarende havde arbejderne en stærk interesse i at skaffe de udelukkede så meget arbejde som muligt, dels for at mindske presset på fagforeningskasserne, dels for at hindre, at de udelukkede fristedes til skruebrækkeri. Arbejdet skaffedes både på de udelukkedes eget initiativ og af fagforeningerne, der selv organiserede arbejde og desuden tilskyndede de udelukkede til at rejse til udlandet.

Tømrernes Fagforening vedtog på lockoutudvalgets forslag, at medlemmerne skulle søge at få så meget arbejde som muligt hos private, dog ikke arbejde, der var påbegyndt af mestrene³⁹. Dette var den almindelige fremgangsmåde under konflikter, men det var vanskeligt at få den respekteret af såvel svendene som de private under så langvarig en konflikt. Således måtte Murermesterforeningen rette en henvendelse til Bureauet om at skride ind mod, at der til svende bortgaves arbejder, som allerede tidligere var påbegyndt af mestre⁴⁰. En del udelukkede skaffede sig dog også arbejde hos private og ikke-organiserede mestre, der ikke først var påbegyndt af de lockoutende mestre, sådan som det er omtalt i det foregående afsnit.

De mange muligheder for uregelmæssigheder og skruebrækkeri, der åbnede sig, hvis tilvejebringelsen af beskæftigelse fuldstændig blev overladt

det private initiativ, forsøgte lockoutudvalgene og bestyrelserne dog at formindske. Således vedtog snedkersvendene 30. april, at intet arbejde måtte udføres, uden at det var godkendt af bestyrelsen⁴¹. Endnu et motiv for fagforeningsledelserne til at tage sig af dette spørgsmål var naturligvis også, at der måtte fremskaffes meget mere arbejde, end de udelukkede formåede hver for sig. Derfor påtog snedker-, murer-, tømrer-, maler- og skræddersvendenes lockoutudvalg sig at formidle kontakt mellem private, der ønskede arbejde udført, og svendene. Dette bekendtgjordes ved avertissementer i Demokraten, for skræddernes vedkommende tillige i Stiftstidende⁴². I skræddernes avertissement hed det, at publikum ikke behøvede at lide under lockouten, fordi svendene påtog sig arbejde. Da tilmed »byens bedste og dygtigste arbejdskraft står til rådighed, vil der tilfulde kunne garanteres for lige så god pasning og flot arbejde som før lockouten.« Over dette avertissement stod en bekendtgørelse fra mestrene til publikum om at indskrænke deres bestillinger af herreklæder hos mestrene til det absolut nødvendige og altså ikke benytte svendenes tilbud. Det lykkedes dog at skaffe noget arbejde ad denne vej. Hos skrædderne fordeltes de indkomne arbejder ved lodtrækning, hvoraf man kan slutte, at der ikke var nok til alle⁴³.

I København havde lockouten som nævnt medført, at flere håndværksfag oprettede aktieselskaber for på egen hånd at videreføre arbejdet. Noget lignende diskuteredes i Århus i Snedkernes Fagforening, men skønt der var almindelig stemning for oprettelsen af et sådant produktionsværksted, udsattes det⁴⁴. Formodentlig kunne man ikke overskue de praktiske vanskeligheder ved at tage et sådant initiativ midt i de andre vanskeligheder, lockouten skabte. Også skrædderne diskuterede oprettelsen af et produktionsforetagende og nedsatte et udvalg til at undersøge mulighederne for etablering af et sådant, men disse planer kom ikke videre, da lockouten kort efter hævedes⁴⁵.

Den socialdemokratiske ledelse tog også et initiativ for at skaffe arbejde i byen. Harald Jensen, der havde været medlem af byrådet siden 1897, foreslog nemlig ved et byrådsmøde 24. august at sætte gang i flere af de offentlige arbejder, der havde ligget stille hele sommeren. Dette afvist, hvad der ikke kan undre i betragtning af det solide højreflertal i byrådet. Muligvis fremsatte Harald Jensen sit forslag hovedsagelig med det kommende byrådsvalg i tankerne; i hvert fald udnyttedes det af Demokraten til at propagandere for at slutte op om Socialdemokratiet til den tid⁴⁶.

Særlig fordelagtigt for fagforeningerne var det dog at kunne få de udelukkede beskæftiget i udlandet. Herved blev fagforeningerne dels fri for at betale understøttelse, dels var faren for skruibrækkeri og uro i hvert fald

elimineret for de bortrejstes vedkommende. Derfor rettedes der allerede fra lockoutens begyndelse kraftige opfordringer til de udelukkede om at rejse væk. Rejseudgifterne dækkedes normalt af fagforeningskasserne. Allerede 8. maj udbetaltes 15 kr. i rejsepenge til de første snedkere, der rejste til Hamburg. Også danske i Nordslesvig tog udelukkede i arbejde⁴⁷. Tyskland synes i det hele taget at have været det foretrukne rejsemål; men også i Norge beskæftigedes århusianske svende⁴⁸. I øvrigt oplyser materialet ikke meget om, hvor de udelukkede rejste hen. Ej heller de bortrejstes antal kan fastslås. Demokraten oplyste 28. juni, at der kun var 135 murersvende, 125 tømrere og 150 snedkere tilbage i byen, hvilket skulle betyde, at mellem 1/3 og 1/2 af de udelukkede var bortrejst. I betragtning af Demokratens agitatoriske interesse i at vise, hvor lidt arbejdsgivernes anstrengelser havde nyttet, er disse tal næppe sat for lavt. Endelig fremgår ikke heraf, hvor stor en del af de udelukkede, der var rejst til udlandet, og hvor stor en del der havde fået arbejde hos mestre og private på landet. Efter alt at dømme gjorde en vis træghed sig imidlertid gældende blandt arbejderne med hensyn til udlandsrejser. Dette skyldtes dels utilbøjelighed hos de gifte til at forlade deres familier, dels usikkerhed med hensyn til arbejdsforholdene i det fremmede. Denne usikkerhed ytrede sig hos tømrerne ved, at en generalforsamling pålagde bestyrelsen at undersøge nærmere, om det nu var rigtigt, at der var godt arbejde at få i Westphalen og England, således som det var blevet averteret og anbefalet i pressen⁴⁹. Hos snedkerne viste det sig 19. september, at en del medlemmer havde fået udbetalt rejsepenge, men alligevel ikke var rejst⁵⁰. Hos murerne nægtede enkelte medlemmer ligefrem at tage tilbudt arbejde i Sønderjylland, hvorfor de blev frataget understøttelsen⁵¹.

Selv om det først og fremmest var de gifte, der opfordredes til at rejse, kom der først for alvor gang i udlandsrejserne henimod lockoutens slutning. Demokraten meddelte 30. august, at flere hundrede var rejst i løbet af de sidste 14 dage, deriblandt 40 smede- og maskinarbejdere. I Smede- og Maskinarbejdernes Fagforening var der nemlig 28. august blevet holdt et særligt møde for de ugifte udelukkede, der opfordredes til at rejse, da man frygtede stor arbejdsløshed, når lockouten blev hævet. Et ønske fra de udelukkede om en større rejseunderstøttelse blev imødekommet ved en frivillig indsamling blandt de gifte udelukkede⁵². Også enkelte gifte rejste bort⁵³. En anden årsag til stigningen i de bortrejstes antal kan have været opmuntrende meddelelser fra udlandet fra arbejdere, der havde fået arbejde⁵⁴. Endelig kan mange have troet, at det stadig havde lange udsigter med forliget efter de mange mislykkede forhandlinger og lockoutudvidelsen i august.

Til trods for alle fagforeningernes bestræbelser for at skaffe de udelukkede

beskæftigelse fristedes flere af dem dog til ukollegial optræden. Hos tømrerne havde flere svende fundet den udvej at indmelde sig i mesterforeningen for at arbejde som tømrersvende hos mestrene under lockouten. Foreningen vedtog derfor, at man ikke ville arbejde sammen med dem, før de igen blev medlemmer af fagforeningen, udmeldte sig af mesterforeningen og betalte en mulkt på 50 kr.⁵⁵ Hos snedkerne havde en svend udført et trappegelænder for den mester, der havde udelukket ham. Han accepterede at betale en bøde på 75 kr. og underskrev en erklæring, hvori han erkendte sin ukollegiale opførsel. Samtidig måtte han love at forbedre sig i fremtiden mod, at hans handling ikke skulle skade på gode navn og rygte⁵⁶. I øvrigt var der kun én snedkersvend, der havde været medlem af fagforeningen ved lockoutudbruddet, der forblev skruebrækker. Derudover fandtes 8 mere, der ikke havde været i fagforeningen⁵⁷. Hos murerne kendes også kun én skruebrækker, nemlig en svend, der var blevet optaget i fagforeningen efter lockoutens udbrud, men udmeldte sig igen i juli for at arbejde for en af de lockoutende mestre. Bestyrelsen ville derfor meddele ham, at han betragtedes som skruebrækker⁵⁸. Disse eksempler på skruebrækkeri synes dog at høre til undtagelserne. Som regel indskrænkedes den ukollegiale opførsel til forsøg i mindre målestok på at snyde fagforeningerne. Hos murerarbejdsmændene havde et medlem således arbejdet for en organiseret mester efter fyraften, mens han samtidig mødte til kontrol om eftermiddagen. Herfor måtte han betale en mulkt på 10 kr., der skulle gå til De fattiges Kul⁵⁹. Hos fabriksarbejdsmændene meddeles ligeledes kun om ét medlem, der optrådte usolidarisk ved at hæve understøttelse samtidig med, at han arbejdede. Han blev idømt en bod på 2 kr. og måtte tilbagebetale understøttelsen⁶⁰.

I betragtning af de udelukkede antal og lockoutens langvarighed må det dog siges at være en meget beskeden del af fagforeningsmedlemmerne, der svigtede sammenholdet. Heller ikke de uorganiserede arbejders virke synes at have været til stor gene for fagforeningerne, i modsætning til hvad der havde været tilfældet under tidligere arbejdsconflikter.

Alle bestræbelser til trods måtte en stor del af de udelukkede gå arbejdsløse i lange perioder. For at undgå uroligheder, der kunne udnyttes propagandistisk af modstandernes presse, var det derfor vigtigt at holde arbejderne beskæftiget på anden vis. Dette skete bl. a. ved at arrangere foredrag for de udelukkede. I begyndelsen afholdtes således foredrag på Viby Højskole 4 dage om ugen for de udelukkede og deres familier, den første uge om himlens stjerner⁶¹. Det fremgår dog ikke, hvor mange udelukkede, der benyttede sig af tilbudet og tog den lange spadseretur til Viby med deres familier. Der er ingen vidnesbyrd om, at foredragene skulle være fortsat udover den

første ugc. 17. august nedsatte Fællesorganisationen et udvalg til at arrangere foredrag for de udelukkede. Udvalget ansøgte byrådet om at låne den store rådhusal hertil 3 gange om ugen, men fik kun bevilget 2 gange⁶². Det første foredrag med titlen »Penge og deres betydning« afholdtes 30. august, og efter to foredrag mere standsede foredragsvirksomheden ved lockoutens afslutning⁶³. Foredragsvirksomheden fik slet ikke det omfang, den havde i København, hvor der oprettedes et såkaldt universitet for de udelukkede 27. maj, der foranstaltede 2-4 foredrag daglig rundt om i København, i alt 225⁶⁴

De stedlige afholdsforeninger bidrog også til at underholde arbejderne under lockouten, bl. a. ved at åbne deres lokaler med bibliotek og blade for de udelukkede⁶⁵. Også Aarhus Stiftstidende forsøgte at udnytte de udelukkedes beskæftigelsesbehov ved 25. juli at tilbyde dem avisen gratis, for at de kunne se modpartens syn på lockouten. Efter eget udsagn udleverede Stiftstidende i begyndelsen 500 eksemplarer, men var i løbet af et par dage oppe på 800⁶⁶.

For at underholde de udelukkede arrangerede fagforeningerne også rent selskabelige sammenkomster, fortrinsvis i form af udflugter, f. eks. til »Frieden« som hos malerne⁶⁷, eller til Risskov som hos smede- og maskinarbejderne 30. juli. Her var underholdning af et musikkorps af udelukkede maskinarbejdere og taler, hvorefter smedenes slagsang fra lockouten i 1897 »Smidt ud blev landets raske svende« blev afsunget. Udflugten afsluttedes med et bal⁶⁸.

At det virkelig kunne være et problem at få arbejderne beskæftiget på fornuftig vis, kan ses af, at flere foreninger måtte henstille til medlemmerne om ikke at vise sig beruset på gader og offentlige steder og til kontrol. Hos malerne ville den pågældende i et sådant tilfælde ikke få sin understøttelse udbetalt personligt, men den ville blive bragt til hans hjem. Første gang det skete, ville én uges understøttelse bortfalde, anden gang ville den bortfalde helt⁶⁹. Hos skrædderne gik understøttelsen tabt for den dag, forseelsen havde fundet sted⁷⁰. I smedenes fagforening vedtog bestyrelsen i overensstemmelse med et cirkulære fra hovedbestyrelsen, at lockoutudvalget havde ret til at fradrage i understøttelsen efter eget skøn, når det fandt, at en af de udelukkede var beruset, eller når det erfarede, at nogle havde været beruset på gaden. Det eneste eksempel, der kendes herpå, er dog det, der foranledigede denne vedtagelse⁷¹.

Trods sådanne vanskeligheder lykkedes det tilsyneladende fagforeningerne næsten fuldstændigt at bevare kontrollen med medlemmernes opførsel. Der synes ikke at have fundet nogen form for uroligheder sted, hverken i form

For at få tiden til at gå og for at opmuntre de lockoutede arbejdere arrangerede de fleste fagforeninger udflugter for deres medlemmer med koner og børn. Her ses lockoutede murersvende og deres familier under en sådan udflugt i den lange lockoutsommer.

Foto tilhørende Murerforbundets Aftusafdeling.

af overgreb mod skruebrækkere, sådan som det var sket under tidligere konflikter, f. eks. havnestrejken i 1897, eller tumulter og lovovertrædelser. Arbejderlederne og Demokraten fik held med deres appeller til arbejderne om at indtage en rolig og værdig holdning⁷². Derfor kunne en ledende fagforeningsmand med rette skrive senere: »Denne lockout sneglede sig nu så stille hen, som om der slet ikke var noget mærkeligt på færde . . .«⁷³.

Organisationernes forhold til materialeleverandørerne

Et væsentligt led i arbejdsgivernes bestræbelser for at hindre de udelukkede i at blive beskæftiget var at afskære dem fra at købe materialer, som de selv kunne forarbejde under lockouten.

Allerede 24. maj havde Tømrermesterforeningen pålagt formanden at skrive til leverandørerne om ikke at udlevere materialer til de lockoutede eller til uorganiserede mestre og samtidig at fremsende en navnefortegnelse over medlemmerne⁷⁴. Men først med oprettelsen af Arbejdsgivernes Bureau kom der for alvor fart i sagen. 10. juni havde forretningsudvalget allerede udsendt en skriftlig anmodning til materialeleverandørerne om ikke at sælge eller udlevere materialer af nogen art under lockouten uden efter en særlig rekvisition fra Bureauet. Bagefter fulgte man anmodningen op med en personlig henvendelse til leverandørerne af en repræsentant fra de forskellige fag. Dette gav omgående resultater. Leverandørerne gik ind på kravet, således at selv mestre, der var medlemmer af de forskellige foreninger, måtte have en rekvisition fra Bureauet for at få materialer⁷⁵. Alle byens trælasthandlere nægtede således at sælge træ til de udelukkede⁷⁶. I forholdet til medlemmer af Jysk Tapet- og Farverhandlerforening besegledes aftalen 16. juni ved en skriftlig kontrakt, hvorved leverandørerne forpligtede sig til ikke at sælge malervervarer o. lign. til udelukkede svende eller private, der kunne antages at ville beskæftige udelukkede, eller til uorganiserede mestre i købstæderne, dog undtaget mestre, der kun arbejdede med lærlinge. Leverandørernes vilighed til at gå ind på sådanne krav skyldtes utvivlsomt frygt for at blive boykottet af arbejdsgiverne efter lockouten. Imidlertid fik de i det sidste tilfælde et løfte til gengæld af arbejdsgiverne, der nemlig lovede at tvinge leverandører uden for Jysk Tapet- og Farvehandlerforening til at tilslutte sig aftalen ved at søge tilførslerne til dem fra grossererne standset. Trykte eksemplarer af aftalen med underskrivernes navne blev nemlig tilsendt AG til omdeling hos fabrikanter og grosserere, som så kunne standse ordrer fra firmaer, der ikke ville samarbejde. Eksemplarer heraf ville også cirkulere i

Århus, og Bureauet ville meddele AG, hvem der tilsluttede sig. Blandt underskriverne var 4 af de 6 århusianske firmaer⁷⁷. Det fremgår ikke, om de to sidste også tilsluttede sig.

Disse aftaler med leverandørerne blev yderligere udbygget på et møde i Håndværkerforeningen 12. juli af håndværkere og deres leverandører, hvor leverandørerne lovede at støtte AG. Teglværksrepræsentanter, trælastforhandlere og jernvareforeninger tilsluttede sig aftalen⁷⁸. Herefter havde næsten alle leverandører accepteret kun at udlevere materialer efter rekvisition⁷⁹.

For at sikre gennemførelsen af aftalerne måtte leverandørerne som nævnt kun udlevere materialer til folk, der havde en rekvisition fra Bureauet. Det var først og fremmest de organiserede mestre, der fik sådanne rekvisitioner, men også private kunne få mod at underskrive en erklæring om ikke at lade materialerne forarbejde af udelukkede. Det helt nøjagtige tal for de udstedte rekvisitioner kendes ikke, men 29. august var Bureauet oppe på 393, og da lockouten sluttede kort efter, kan det ikke være blevet til så mange flere. Heraf er 75 udstedt til private⁸⁰. Resten må så være tildelt de organiserede mestre. Rekvisitionerne til de private gav anledning til misbrug. 3. juli bekendtgjorde forretningsudvalget derfor, at Bureauets medlemmer kun måtte udstede rekvisitioner til medlemmer af mesterorganisationerne, men efter protest fra flere medlemmer måtte dette krav åbenbart opgives igen⁸¹.

Bureauets medlemmer udfoldede stor energi for at opspore sådanne misbrug. En usædvanlig vagtsomhed viste snedkermester Jørgen Madsen sig i besiddelse af. Han havde 20. juli givet en drager S. Nielsen rekvisition til materiale til en puf og en kuffert. To dage efter havde han været et ærinde på Montanavej, hvor han havde set en snedkersvend komme slæbende med tre brædder fulgt af to børn med to brædder mere. Brædderne var mærket med blåkridt »Jægergårdsvej 83«, og han erfarede senere, at drager Nielsen netop boede i denne ejendom og snedkersvenden på Montanavej. Efter dette detektivarbejde nåede Jørgen Madsen den konklusion, at »det kunne synes, som der kunne være noget misligt under dette forhold«⁸².

Fra den første del af lockouten kendes flere eksempler på, at de lokale leverandører, f. eks. Århus Trælasthandel, udleverede materialer til de udelukkede; men denne trafik lykkedes det øjensynligt at få bremsset, selv om ikke alle leverandører var lige villige⁸³. Således var der besvær med Hørning Teglværk, der ejedes af de århusianske murer mestre Clemmensen og Mortensen og vognmand Andersen, Norsgade, der i juni havde solgt og leveret mursten til udelukkede murersvende. Ved henvendelse fra Bureauet undskyldte de to mestre sig med, at de ingen skriftlig henvendelse havde fået, og at stenene i øvrigt var solgt af Andersen. Han blev så anmodet om at give

møde, hvor han forklarede, at han ikke kendte noget til påbudet om ikke at sælge sten til de udelukkede svende, og »for øvrigt kunne han ikke ophøre med sin forretning, fordi at murermestrene havde erklæret lockout.« Bureauet anmodede Murermesterforeningens formand om støtte, men det endelige resultat kendes ikke ⁸⁴.

Imidlertid havde Bureauets indsats haft til følge, at en så åbenlys modarbejdelse af AG's interesser synes at være forsvundet fra juli. Herefter koncentrerede Bureauets virksomhed sig især om at hindre, at private, som i eksemplet med drageren, overlod udelukkede materialerne til forarbejdelse, og at de udelukkede overhovedet fik materialer. Det lykkedes aldrig helt at komme den trafik til livs, især forholdene på landet og de mindre byer kunne Bureauet ikke øve nogen større indflydelse på. Fra slutningen af juli kan således nævnes et eksempel på, at en købmand i Hørning solgte cement til en landmester, der beskæftigede flere udelukkede svende og arbejdsmænd ⁸⁵. I slutningen af august så forretningsudvalget sig oven i købet nødsaget til at nedlægge totalforbud mod, at bygningshåndværkere og andre fra Grenå fik udleveret rekvisitioner, da de beskæftigede udelukkede ⁸⁶.

Virkningen af arbejdsgivernes forholdsregel fremgår klart af de store anstrengelser, arbejderne måtte udfolde for at skaffe materialer. I enkelte tilfælde især i begyndelsen af lockouten lykkedes det som nævnt at få de århusianske leverandører til at udlevere materialer uden rekvisition. Dette gav dog alt for sparsomme resultater for arbejderne, der henimod juli hovedsagelig kun fik århusianske materialer gennem private til forarbejdning.

Et vidnesbyrd om effektiviteten af arbejdsgivernes skridt er, at snedkerne allerede 9. juni måtte rette en henvendelse til tømrerne, om de ville være med til at skaffe materialer på en eller anden måde, »da det jo ikke er muligt at købe en stump her i byen.« På snedkernes forslag vedtog tømrerne derfor at vælge et par mand af det bestående udvalg og bestyrelsen, der sammen med et par af snedkernes bestyrelse ville søge at skaffe materialer ⁸⁷. Efter forgæves at have forsøgt sig i Århus besluttede man at rejse til Grenå, der ikke var med i lockouten. Det lykkedes at få materialer der, idet medlemmerne kunne få træ i brugsforeningens gård, hvor næstformanden i snedkersvendeforeningen ville forestå udsalget ⁸⁸. 21. juni var Bureauet blevet opmærksom på, at 3 vognladninger brædder var ankommet til Østbanegården, men det var temmelig mystificeret over, hvor de kom fra, og hvor de skulle hen ⁸⁹. Formodentlig var det træet fra Grenå. En af de udelukkede snedkersvende fortæller, at træet kom med jernbanen fra Grenå, og at en vognmand var villig til at køre det ud til svendenes bopæl, men da mestrene truede med boykotning efter lockouten, indstillede han kørslen. Herefter skulle svendene

have fået en såkaldt »natmand« til at køre for sig. Ham måtte mestrene opgive at lægge pres på, da han truede dem med at indstille sit højst nødvendige renovationsarbejde ⁹⁰.

Ellers findes der ikke mange oplysninger om, hvor arbejderne fik deres materialer fra, men sandsynligvis var det næsten udelukkende fra landet og de mindre byer. En enkelt snedkersvend fik dog en rekvisition fra Bureauet ved at udgive sig for at være mester! ⁹¹.

Alligevel kan der ikke herske tvivl om, at arbejdsgivernes pression over for leverandørerne var til stor gene for arbejderne. Demokratens raseri herover tyder på det ⁹². Det bedste bevis herfor er dog arbejdenes egne udsagn. Formanden for Fællesorganisationen og forretningsføreren for Arbejdernes Forbrugsforening Jacob Jensen udtalte således, at det værste angreb, der blev rettet mod arbejderne under lockouten, netop var aftalerne med leverandørerne ⁹³. Denne del af Bureauets virke må altså betegnes som en afgjort succes, en antagelse, som de mange vidnesbyrd om ret bagatelagtige overtrædelser næppe kan rokke ved.

Arbejderes og arbejdsgiveres økonomi

Belært af erfaringer fra tidligere arbejdskampe stod det fra begyndelsen begge parter klart, at størrelsen af de økonomiske ressourcer kunne blive afgørende for lockoutens udfald. Hos arbejderne skaffedes midler dels fra fagforeningerne selv, dels ved indsamlinger blandt udenforstående. Arbejdernes egne bidrag faldt i tre grupper, for det første et ordinært ekstrakontingent på 50 øre pr. medlem om ugen, som DsF pålignede alle medlemsorganisationer uden for lockouten ⁹⁴. Dette blev hos typograferne betalt af forbundets reservefond, hvortil en midlertidig kontingentforhøjelse på 25 øre om ugen blev vedtaget ⁹⁵. Ellers synes det fulde ekstrakontingent normalt at være blevet betalt direkte af de enkelte fagforeningsmedlemmer. Fra Århus kendes kun ét tilfælde, hvor fagforeningsmedlemmer slap for det ordinære ekstrakontingent. Hos væverne blev nemlig de medlemmer fri, der ikke tjente over 6 kr. om ugen; men det vedtoges først ved slutningen af lockouten ⁹⁶. Ekstrakontingentet skulle betales også for ugen efter lockoutens ophævelse, altså til 16. september af hensyn til de mange arbejdere, der ikke fik arbejde med det samme. Drejernes Fagforening i Århus nægtede dog at betale for den sidste uge ⁹⁷.

Foruden det ordinære ekstrakontingent opfordredes der kraftigt til også at betale frivillige bidrag. Dette kunne for det første ske ved, at en fagfore-

ning som helhed besluttede, at alle medlemmerne skulle betale et ekstrabidrag, hyppigt i form af en bestemt procentsats. Følgende fagforeninger vedtog, at deres medlemmer skulle betale 10 % ekstra: malerne (før 7. juni), sukkervare-, chokolade- og bisquitarbejderne, gasværksarbejderne og børstenbinderne⁹⁸. Vognmandskuskene vedtog et ugentligt ekstrabidrag på 1 kr.⁹⁹. Desuden kunne de frivillige ekstrabidrag fremkomme ved, at de enkelte fagforeninger opfordrede medlemmerne til at betale beløb, hvis størrelse de selv kunne afgøre, altså virkelig frivillige bidrag, som f. eks. ved typograferne. Her var ekstrabidragene tvungne i København efter bestemte procentsatser, men frivillige i provinsen¹⁰⁰. I Århus indsamledes på de forskellige arbejdspladser med i alt 90 arbejdere 2.003,41 kr. Det største bidrag, også forholdsvis, kom fra Demokratens 17 trykkere, nemlig 1.055,01 kr. 16 trykkere på Jyllands-Posten betalte 274,50 kr. og de 14 på Stiftstidende 185,50 kr. Offervilligheden var altså relativt større på en arbejdsplads som Demokratens trykkeri, hvor man må regne med, at også arbejdsgiverne var positivt indstillet over for indsamlingen; men i øvrigt var der store forskelle i størrelsen af den enkeltes bidrag¹⁰¹. Herudover kendes kun indsamlingstal fra bagere og skomagersvende, hvor bidragydernes antal til gengæld ikke fremgår. Hos bagerne udgjorde det obligatoriske og det frivillige lock-outbidrag i alt 950,85 kr., hos skomagerne 1.099,60 kr., der dog omfatter ekstrabidrag helt fra 1. april¹⁰². Hos bogbinderne udrededes det frivillige ekstrabidrag af fagforeningskassen med et beløb på 20 kr.¹⁰³.

Endelig betalte de stadigt arbejdende medlemmer af de lockoutede fagforeninger dels de 50 øre til DsF, dels yderligere tvungne ekstrabidrag i forhold til deres indtjening, hos murerne således 10 % af den samlede indkomst, hvis denne oversteg 16 kr.¹⁰⁴. Hos snedkerne foreslog bestyrelsen 5. maj, at de 12 stadig arbejdende skulle betale 3 kr. pr. uge, men efter afstemning mellem de 12 vedtoges det kun at betale 2 kr.¹⁰⁵. Hos smede- og maskinarbejderne betaltes tilsvarende 2,50 kr. om ugen, men samtidig betalte flere medlemmer mere end det pålignede¹⁰⁶. Hos malere og tømrere måtte de ugifte betale, hvad de tjente over 14 kr. om ugen, de gifte over 18 kr., iberegnet eventuel understøttelse. Hos tømrerne ændredes dette 23. juli til, at de ugifte skulle betale 8 kr. om ugen, de gifte 4 kr., hvilket betød en nedsættelse af bidragene¹⁰⁷. Endelig fastsatte nogle foreninger faste procentsatser for de arbejdende medlemmers bidrag. Hos savværksarbejdere og maskinsnedkere var det 10 %¹⁰⁸, og hos murerarbejdsmændene betaltes 10 % af den ugentlige fortjeneste + yderligere 10 % af den del af fortjenesten, der oversteg den ugentlige understøttelses størrelse¹⁰⁹.

Som det fremgår, fulgte man langtfra ensartede principper ved bidrags-

fastsættelsen, bortset fra det pålignede ekstrakontingent til DsF. Tværtimod kunne de enkelte fagforeninger med stor selvstændighed fastsætte bidragsstørrelse og beregningsgrundlag.

Nogle fagforeninger benyttede endelig den udvej at optage lån for at stive økonomien af. Snedkersvendene lånte således 17. maj 1.200 kr. af Fællesorganisationens kasse¹¹⁰. Også fabriksarbejdsmændene optog et lån¹¹¹.

Endelig havde arbejderne en indtægtskilde i indsamlinger blandt udenforstående. Den vigtigste i Århus iværksattes af Arbejdernes Fællesorganisation, der oprettede »Foreningen til Understøttelse af de ved Generallockouten udelukkede Arbejdere.« I bestyrelsen var Harald Jensen formand, og de øvrige bestyrelsesmedlemmer var Jacob Jensen, bryggeriarbejdernes formand Martinus Clausen samt murerne Jørgen Nielsen og R. K. Rasmussen. Kort efter generallockoutens begyndelse lod bestyrelsen omdele opråb i alle ejendomme i Århus. Heri hævdedes det, at foreningens oprettelse var udtryk for et initiativ fra »en del mænd og kvinder«, der ikke selv var direkte impliceret i lockouten, et indtryk, der forsøgtes forstærket ved citater, hvor forskellige udenforstående beklagede den nød, arbejderne og deres familier måtte lide.

Når man til sidst læste navnene på bestyrelsesmedlemmerne, måtte det dog stå de fleste klart, hvor initiativet kom fra. Opråbet indeholdt en kraftig appel til følelserne: »Den hårde nød banker nu på døren til tusinder af små hjem. Tusinder af runde, røde barnekinder vil afmagres og bleges, fordi faderen uforskyldt er kastet ud af sit arbejde.« Der opfordredes til at tegne sig for ugentlige bidrag. Herved ville man være sikker på faste bidrag, uanset hvor længe lockouten varede, og bidrag inspireret af den første sensationsprægede interesse ville også komme lockoutens senere faser til gode. For at sikre den faste betaling ville bidragene blive afhentet¹¹². Det lykkedes foreningen at indsamle et så stort beløb som 37.979,93 kr.¹¹³. Det fremgår ikke, hvorledes udbetalingerne af dette beløb administreredes.

Som modtræk mod denne indsamling arrangerede sympatisører med arbejdsgiverne to mindre indsamlinger for at få udenforstående, der gerne ville yde bidrag til de lockoutramte, til at vende opmærksomheden bort fra Fællesorganisationens indsamling. Den ene skulle være til fordel for udelukkede højremænd og blev bekendtgjort i Stiftstidende som et forslag fra et medlem af Århus konservative Vælgerforening. Eventuelle resultater af en sådan indsamling kendes ikke¹¹⁴. Den anden indsamling iværksattes også gennem Stiftstidende og skulle være et initiativ fra »En mindre Arbejdsgiver«. Bidragene skulle komme lockoutede uden for fagforeningerne til gode og skulle indbetales til Stiftstidende. Indsamlingen blev ikke nogen succes.

Trods Stiftstidendes energiske anbefalinger lykkedes det på ca. 3 uger kun at indsamle 75,10 kr.¹¹⁵.

Foruden ved den store indsamling fik arbejderne mindre bidrag på andre måder. Arbejdernes Cykleklub afholdt således 18. juni et stort cykelvæddeløb i Risskov til fordel for de udelukkede¹¹⁶.

I hovedsagen blev de indkomne beløb anvendt til udbetaling af understøttelse til de udelukkede.

Hos snedkerne varierede understøttelsernes størrelse under lockouten. DsF ville først udbetale understøttelse fra 15. maj, da man havde misbilliget snedkerforbundets holdning til snedkerstrejken i de 7 jyske byer. Foreningen vedtog alligevel at udbetale en understøttelse af fagforeningskassen og senere af det nævnte lån fra Fællesorganisationen. Det oplyses, at understøttelsen for den første uge var på 5 kr¹¹⁷. Under generallockouten blev understøttelsen højere; men det fremgår blot, at den gennemsnitlige understøttelse under hele konflikten havde været 6,50 kr.¹¹⁸.

Efter henstilling fra Malerforbundet undværede medlemmerne af Malernes Fagforening understøttelse i de første to uger¹¹⁹. Det samme gjorde murerne i tre, dog kunne udelukkede, der manglede penge til indkøb af varer eller materialer, få penge udbetalt af lockoutudvalget, for gifte medlemmers vedkommende ikke over 10 kr. og for ugifte ikke over 6 kr.¹²⁰. I hvor mange andre fag, der måtte undværes en egentlig understøttelse den første tid, kan dog ikke fastslås. Hos tømrerne rejstes spørgsmålet på en generalforsamling 1. juni, hvor man havde en diskussion om, hvorvidt man skulle følge den københavnske afdeling i helt at undvære understøttelse de første tre uger. Det vedtoges imidlertid at tage en foreløbig understøttelse af den lokale kasse. Det nedsatte udvalg bemyndigedes til at fastsætte understøttelsens størrelse, der blev på 1 kr. pr. dag, dog ikke for mindre end fire dages arbejdsløshed¹²¹.

De understøttelser, der fastsattes, efter at DsF's bidrag begyndte at komme, deltes som regel i forskellige beløb til gifte og ugifte. Hos malerne fik de ugifte 6 kr., de gifte 9 kr. + tillæg pr. barn¹²². Hos savværksarbejderne fik begge grupper samme grundbeløb, 6 kr., men de gifte fik 50 øre mere for hvert barn¹²³. Tømrerne udbetalte for de første 5 børn 50 øre for hvert barn, derover 1 kr.¹²⁴. Hos murerne ændredes støttebeløbene under lockouten. 12. juni fastsattes 5 kr. pr. uge til ugifte og 8 til gifte, og 16. juni et tillæg på 50 øre for hvert barn. Disse understøttelser forhøjedes 23. juni til 10 kr. for gifte + 50 øre pr. barn og 6 kr. for ugifte¹²⁵. Beløbsfastsættelsen var altså forskellig fra forening til forening. Hertil kom så særlige bestemmelser, hvis de udelukkede havde arbejde noget af tiden. Eksempler kendes

fra murerarbejdsmænd og murersvende. Hos arbejds mændene bortfaldt den egentlige understøttelse helt, hvis den pågældende havde haft arbejde i 3 dage. I tilfælde af 2 dages arbejde gaves understøttelse for 2 dage og ved 1 dags arbejde for 4 dage ¹²⁰. Ved sådanne bestemmelser kunne man imidlertid risikere, at det ikke kunne betale sig for de udelukkede at tage arbejde i nogle få dage, da det samlede udbytte af arbejdet ikke altid blev større end den understøttelse, man måtte give afkald på. Hos murersvendene vedtoges derfor et sindrigt regulativ, hvorefter det under alle omstændigheder gjordes økonomisk attraktivt at arbejde ¹²⁷.

Betingelsen for at få understøttelse var, at man mødte til daglig kontrol hos lockoutudvalgene. Hos tømerrerne kunne der kun dispenseres herfra til bortrejse i tilfælde af sygdom eller dødsfald i familien ¹²⁸.

Foruden den almindelige understøttelse gav enkelte fagforeninger også huslejhjælp. Hos murersvendene bemyndigedes lockoutudvalget til at udbetale 10 kr. til dem af foreningens medlemmer, der ikke var husejere, dog kun hvis de ikke havde haft arbejde i længere tid ¹²⁹. Også fabriksarbejdsmændene fik huslejhjælp. På en generalforsamling hos murerarbejdsmændene udtrykte et medlem sin utilfredshed med, at det samme ikke var tilfældet i denne forening. Det lykkedes dog formanden at holde utilfredsheden nede ved at henvise til, at de andre foreninger havde lånt disse penge, og at murerarbejdsmændene også ville gøre vrøvl, når et sådant lån til sin tid skulle betales tilbage ¹³⁰.

Ud over fagforeningernes understøttelse nød de udelukkede godt af andre former for hjælp. Således uddelte Forbrugsforeningen fra 24. juni gratis rugbrød til gifte udelukkede én gang om ugen. I alt uddeltes brød for ca. 2.000 kr. under lockouten ¹³¹.

Hertil kom så forskellig bistand fra udenforstående ud over de omtalte indsamlingsbidrag. Det oplyses f. eks., at en træskohandler i Vestergade 27. maj havde et større parti kartofler, som de udelukkede kunne afhente gratis ¹³². Et eksempel på godgørenhed fra det bedrestillede borgerskab kan også nævnes. Således gav en læge under hele lockouten en udelukket familie med 3 børn middag 3 gange om ugen. Da hans egen kone blev syg, bestilte han tilmed mad i byen til familien ¹³³. Omfanget af sådan uorganiseret hjælp lader sig ikke fastslå; men i hvert fald har den haft en stor betydning for de udelukkedes kampmoral.

Om arbejdsgivernes økonomi under lockouten findes kun få oplysninger. Nogle bidrag kom fra mesterforeninger, der stod uden for AG. Sadelmagermestrene betalte således 10 øre for hver svend og 5 øre for hver dreng, de beskæftigede om ugen ¹³⁴.

Til supplerung af sådanne indtægter søgtes ligesom for arbejdernes vedkommende organiseret en indsamling til fordel for lockoutramte arbejdsgivere. Denne indsamling kom i gang efter et møde i Håndværkerforeningen 4. juli, hvortil sympatisører med AG var indbudt af Håndværkerforeningens bestyrelse og flere mesterorganisationer uden for lockouten. Her opfordrede Håndværkerforeningens formand, kunstsmed J. M. Chr. Larsen både arbejdsgivere og udenforstående til at give bidrag til de lockoutramte arbejdsgivere ¹³⁵. Bidragene skulle modtages af forretningsudvalget for Arbejdsgivernes Bureau ¹³⁶. Af dettes protokol fremgår det dog ikke, hvilket resultat indsamlingen førte til. I overensstemmelse med sin instruks gjorde Bureauet dog en aktiv indsats for at fremme indsamlingerne. 7. juli havde det således afsendt breve til 40 forskellige sognekredse med opfordring til at iværksætte indsamlinger, men heller ikke resultaterne af disse indsamlinger kendes ¹³⁷.

Hjælpen til de lockoutramte arbejdsgivere ydedes dels som lån, dels som gaver. Efter lockouten lod AG således 60–70.000 kr. fordele til skadelidte under lockouten over hele landet, men også under selve lockouten uddeltes støtte ¹³⁸. Der var ikke tale om faste bidrag til hver af de lockoutende mestre. De arbejdsgivere, der var interesseret i en form for støtte, måtte selv søge den, enten gennem Bureauet eller gennem deres egen centralorganisation. Så tidligt som 9. juni fik Bureauet sin første henvendelse i et sådant anliggende fra en spejlfabrikant, der åbenbart straks havde opdaget denne udvej til at få økonomien stivet af under henvisning til tab, lidt under lockouten. Snedkermesterforeningens bestyrelse undersøgte hans forhold og nåede det resultat, at han havde været insolvent allerede før lockouten, og da han tilmed forlangte et langt større beløb end det tab, lockouten kunne have påført ham, blev hans andragende ikke imødekommet ¹³⁹. En snedkermester, der kort efter havde anmodet om et lån på 500 kr. i 6 uger, frafaldt anmodningen, da mesterforeningen undersøgte sagen ¹⁴⁰. Det lader til, at det først var under den sidste del af lockouten og efter dens afslutning, der kom gang i ydelserne af lån og understøttelser til mestre. Tømremestrene nedsatte 11. august et særligt tremandsudvalg til at undersøge og afgive kendelse vedrørende ansøgt understøttelse i anledning af lockouten. Som et resultat heraf anbefaledes 11. september til AG et lån på 1.500 kr. og 3 gaver på henholdsvis 100, 150 og 250 kr. I oktober afvistes et erstatningskrav på grund af ansøgningens sene fremkomst og fordringens overdrevne størrelse ¹⁴¹. Fra malermestrene kendes et lån på 300 kr. og en gave på 2.000 kr. ¹⁴². En lignende understøttelsesvirksomhed kom formodentlig også de andre fag til gode.

Hos arbejdsgiverne administreredes understøttelsen altså af AG selv. De enkelte mesterforeninger havde kun indstillingsret. Også på dette punkt viste AG sig altså som en stærkere centraliseret organisation end DsF, hvor såvel indsamlingsarbejde som administrering af understøttelse i højere grad var overladt til de enkelte foreningers initiativ og afgørelser.

Ligesom for arbejdernes vedkommende var de lockoutede arbejdsgivers økonomi under lockouten ikke udelukkende afhængig af opsparede ressourcer og understøttelser, men også i høj grad af, hvor meget arbejde de kunne udføre trods lockouten. Dette arbejde måtte udføres dels ved egen arbejdskraft, dels af lærlinge og uorganiserede svende og arbejdsmænd. Lærlinge blev derfor under lockouten meget efterspurgt. For at hindre, at lærlingene skulle udnytte denne situation til at forlade deres gamle lærepladser til fordel for bedre tilbud, og at mestrene skulle give sig til at konkurrere om lærlingenes arbejdskraft, vedtog Snedkermesterforeningen, at ingen mester måtte antage en lærling, som ikke medbragte seddel fra sin tidligere mester, hvoraf det fremgik, at han var løst af det foregående læreforhold. Ved overtrædelse skulle betales den sædvanlige overtrædelsesmulkt (hvis størrelse ikke kendes) og en bøde på 10 kr. til den lokale forening¹⁴³. Alligevel kan nævnes flere eksempler på, at beskæftigelse af lærlinge gav anledning til strid. Således fik Bureauet en henvendelse fra en smedemester, der hævdede, at Frichs Eftf. havde antaget en lærling, der havde stået i lære hos ham. Det lykkedes dog ikke at fastslå, om drengen var blevet løst fra læreforholdet eller ej, og Bureauet opgav tilsyneladende at forfølge sagen¹⁴⁴. Demokraten nævner 25. maj et eksempel på, at to snedkerlærlinge, der var løbet af lære i Varde, havde fået beskæftigelse i Århus. Da forholdet var blevet afsløret, blev de imidlertid sendt hjem igen¹⁴⁵.

Lærlingearbejdet måtte naturligvis være de udelukkede svende en torn i øjet. Murersvendene indkaldte derfor alle lærlinge og forbundtere til et møde med udvalget. Herved blev det konstateret, at ingen af de i alt 85 lærlinge og forbundtere i byen var taget i arbejde efter lockoutudbrudet, men at der især hos to mestre var sket misbrug i form af meget overarbejde. Lærlingene anmodedes derfor om ikke at hjælpe mestrene for meget, især ikke ved at udføre for meget arbejdsmandsarbejde¹⁴⁶. Mestrene troede, at hensigten med mødet havde været at få lærlinge og forbundtere til at nedlægge arbejdet, hvorfor det vedtoges, at de i så tilfælde ikke ville tage lærlingene i arbejde igen¹⁴⁷. Øjensynlig fortsatte mestrene med at lade lærlingene arbejde over. Arbejderorganisationernes ungdomsafdeling »Fremskridtsklubben« afholdt nemlig 21. august et møde for de udelukkede fags lærlinge. Her vedtoges en resolution med en opfordring til ikke at arbejde længere end den lovbe-

stemte tid, så længe lockouten varede ¹⁴⁸. Om denne henstilling på det sene tidspunkt af lockouten fik nogen betydning kan dog ikke afgøres.

For en enkelt mesters vedkommende kan fastslås ret nøjagtigt, at det lykkedes at videreføre en del arbejde under lockouten. Det drejer sig om en af byens store bygmestre, murermester Magnus Nielsen, Murermesterforeningens formand 1895–1902 ¹⁴⁹. Han havde i maj før lockoutudbruddet beskæftiget 33 svende, 19 arbejdsmænd, 3 lærlinge og 2 forbundtere. Under lockouten havde han i alt 13 mand i arbejde, nemlig 5 svende (den ene kun én uge), 3 arbejdsmænd, 4 forbundtere og 2 lærlinge (den ene kun sidste uge af maj). De 13 var dog ikke alle i arbejde på én gang. Kun de 6 var i fast arbejde under hele lockouten. Magnus Nielsen havde før lockouten haft store arbejder i gang for Sindssygeanstalten og Handels- og Kontoristforeningen. Under lockouten søgtes disse arbejder videreført, om end i stærkt begrænset omfang. På Sindssygeanstalten havde der ved lockoutudbruddet været beskæftiget 11 mand, nemlig 8 svende og 3 arbejdsmænd, der havde udført arbejde dels i afdelingerne, dels i køkkenbygningen. Under lockouten indskrænktes dette tal til 3, som regel 1 svend, 1 lærling og 1 forbundter, der arbejdede fast dér, men hovedsagelig kun i afdelingerne. De andre arbejdere fortsatte byggeriet for Handels- og Kontoristforeningen regelmæssigt, og mere sporadisk for Katedralskolen og Telefonselskabet. Hertil kom så en del små arbejder, til dels for private ¹⁵⁰. De svende, Magnus Nielsen beholdt i arbejde, var sandsynligvis ikke fagforeningsmedlemmer, for på et fællesmøde af murer- og tømrermestrene 15. juni diskuteredes det, om han skulle afskedige nogle gamle folk, der ikke var i fagforeningen. Han nægtede dog at gøre det, medmindre fagforeningen forlangte det, hvad den øjensynlig ikke gjorde ¹⁵¹. Dette tyder på, at Magnus Niensens tilfælde ikke var typisk for murermestrene. Tilsyneladende kunne han holde så meget arbejde i gang med sine gamle folk, at det har irriteret de mindre heldige kolleger. Allerede hans status som en af byens største bygmestre bidrager i øvrigt til at gøre ham atypisk. Men det står dog fast, at i hvert fald én mester kunne holde arbejder løbende i gang under hele lockouten, om end med stærkt reduceret arbejdsantal.

Endelig havde mestrene mulighed for at udføre arbejde ved gennem mesterforeningernes bestyrelser at søge dispensation for lockouten hos AG. Sådanne ansøgninger synes dog kun sjældent at være blevet imødekommet. En tømrermester, der i begyndelsen af lockouten søgte dispensation til at ramme pæle ned ved havnen, da årstiden ikke tillod udsættelse af arbejdet, fik således afslag af mesterforeningens bestyrelse ¹⁵². Efter den store Mejlborgbrand i august fik to tømrermestre dog en dispensation af AG på foreningens anbefaling til at foretage det nødvendige oprydningsarbejde. Det ind-

skærpedes, at de skulle anvende færrest mulige fagforeningsmedlemmer og ikke benytte dispensationen i større omfang end nødvendigt ¹⁵³. Dispensationer gaves således kun i presserende tilfælde.

For de implicerede betød lockouten altså ikke en total lammelse af økonomien; arbejderne organiserede selv arbejde eller rejste bort og kunne med deres understøttelse holde den værste nød fra døren; ligeledes formåede arbejdsgiverne at gennemføre noget arbejde og kunne i nødstilfælde få hjælp fra AG.

Agitation

Skildringen i det foregående har hovedsagelig beskæftiget sig med, hvordan parterne bekæmpede hinanden på det økonomiske område. En del af fagorganisationernes arbejde gik imidlertid ud på agitation.

På arbejderside varetoges denne for langt den overvejende dels vedkommende af Demokraten, mens de enkelte fagforeninger kun tog stærkt begrænsede initiativer. Bestyrelserne for snedkernes og tømrernes fagforeninger påbegyndte dog en polemik i pressen med mesterforeningerne om lockoutens berettigelse og lovlighed. Et lignende indlæg findes også fra Malernes Fagforening; men det besvaredes ikke af mesterforeningen ¹⁵⁴. Endvidere afholdtes forskellige offentlige møder på initiativ af den lokale faglige og politiske arbejderledelse, som skal omtales i det følgende. Arbejdernes agitation fulgte med andre ord den sædvanlige fremgangsmåde fra tidligere konflikter ¹⁵⁵.

Større interesse knytter der sig i denne forbindelse til arbejdsgiverne, der for første gang iværksatte en centraldirigeret agitation henvendt dels til udenforstående, dels til uorganiserede kolleger. Med undtagelse af snedker- og tømrermestrenes førømtalte avispolemik med svendene varetoges arbejdsgivernes agitation hovedsagelig af Bureauet, der havde fået fremgangsmåden nøje foreskrevet i Fællesinstruksen. Heri opfordredes der bl. a. til at søge den lokale presses støtte. I Århus støttede Stiftstidende ligesom tidligere arbejdsgiverne uden nogen særlig opfordring fra Bureauet. Avisen optog således alle de redegørelser, AG's forretningsudvalg lod udarbejde.

Den form for skriftlig propaganda, Bureauet især tog sig af, var flyveblade. 10. juni havde forretningsudvalget ladet trykke 4.000 eksemplarer af en »Redegørelse om Lockouten og Betingelsen for Forhandling«, som var blevet tilsendt fra hovedbestyrelsen, men blev underskrevet »Arbejdsgivernes Bureau i Århus«. Den blev så vidt muligt omdelt i arbejderkvarterer, for at arbejderne »kunne se sagen fremstillet på to måder.« Enkelte eksemplarer udsendtes også til nabobyerne ¹⁵⁶. 10. juli rekvirerede Bureauet flere tryk-

sager fra AG, for det første 500 eksemplarer af »Forligsbetingelser for Afslutningen af den store engelske Lockout i Maskinfaget 1897-98.« Dette forlig havde nemlig haft indflydelse på udformningen af de 11 punkter¹⁵⁷. Samtidig rekvireredes 500 eksemplarer af Chr. Reventlows pjece »Den store Arbejdsstandsning og dennes dybeste Årsag.« Heri fremstilledes lockouten som en uundgåelig konsekvens af udviklingen på arbejdsmarkedet og i fagforeningerne. Fagforeningernes berettigelse anerkendtes, men socialismen skildredes som forkastelig og som den egentlige årsag til den store arbejdsstandsning¹⁵⁸. Bureauet kan altså ikke siges at have ydet nogen original indsats på dette felt. Det optrådte udelukkende som formidler af hovedledelsens materiale.

Et andet punkt i instruksens om vejledning af offentligheden gennem møder blev kun opfyldt i begrænset omfang. På det senere omtalte møde om lockouten i Højskoleforeningen deltog 3 af Bureauets medlemmer for at redegøre for arbejdsgivernes synspunkter, men de havde ikke større held med sig. Den ene af dem gik midt under mødet, mens de to andre måtte dementere den argumentation, Bureauet selv havde distribueret, og som gik ud på, at lockoutens væsentligste årsag var utålelige forhold for arbejdsgiverne på arbejdspladserne. De måtte nemlig indrømme, at de selv altid var kommet godt ud af det med deres svende¹⁵⁹. Af offentlige møder arrangeret af de lokale arbejdsgivere selv afholdtes kun ét den 4. juli i Håndværkerforeningen. Dette skal omtales i det følgende kapitel. Hertil var adgangen oven i købet begrænset til den del af offentligheden, der sympatiserede med AG. Ellers var alle arbejdsgivermøder lukkede. Formodentlig ville det heller ikke have været praktisk muligt for arbejdsgiverne at gennemføre et møde med fuldstændig fri adgang og diskussion for offentligheden, da det var at forudse, at arbejderne i kraft af deres langt større antal ville kunne komme til at dominere fuldstændigt.

I overensstemmelse med instruksens udstrakte agitationsvirksomheden også til oplandet. Således appelleredes der om landmændenes bistand i et »Opråb til Århusegnens Agrarer.« Heri understregedes det, at arbejdsgivere i by og på land måtte anses for at være kolleger, og derfor ville enhver selvstændig landmand sige, at AG's krav kun var selvfølgelige; men førte kampen ikke til noget resultat, ville tilstandene på byernes arbejdspladser også brede sig til landet. Derfor anmodedes der om ikke at støtte de udelukkede ved at tage dem i arbejde eller bistå dem på anden måde. Opråbet var underskrevet »Forretningsudvalgets Bureau i Århus«, men det fremgår ikke, om udformningen var Bureauets egen¹⁶⁰.

Endelig skulle en del af agitationen tage sigte på udvidelse af arbejds-

givers organisation. Bureauet udsendte derfor tidligt agitatorer til Grenå, Herning, Odder og andre ikke nærmere angivne byer for at få arbejdsgiverne dér til at tilslutte sig lockouten og danne foreninger, hvor sådanne ikke fandtes¹⁶¹. I Grenå havde de ikke heldet med sig. Til byen kom Magnus Nielsen og tømrermester R. A. Koch 13. juni for »at ophidse Grenåmestrene til at kaste deres svende på gaden«, som Demokraten udtrykte sig. De foranstaltede et møde med arbejdsgiverne, men uden resultat¹⁶². Heri skete ingen ændring under lockoutens forløb. Dette kan tages som et vidnesbyrd om, at man i de små byer med de mindre arbejdspladser og et heraf følgende fortroligt forhold mellem mestre og svende endnu ikke nødvendigvis havde forståelse for organisationens betydning. Til Odder og Herning havde tømrermester I. P. A. Sørensen og murermester A. Laursen været på agitationsrejse. Begge steder oprettedes et arbejdsgiverbureau¹⁶³.

Under storlockouten synes de århusianske arbejdsgiver- og arbejderorganisationer altså stort set at have været deres opgave voksen. Arbejdsgiverne fulgte direktiverne fra AG's centralledelse med særlig succes i forholdet til materialeleverandørerne, men også med et betydeligt held i spørgsmålet om at begrænse de udelukkede muligheder for at få arbejde, i hvert fald hos andre mestre. Arbejdernes organisationer bekræftede deres effektivitet ved at hindre skruebrækkeri i større omfang, ved at hindre et økonomisk sammenbrud og ikke mindst ved at forhindre enhver form for uro blandt de udelukkede.

VI. Parternes indstilling til lockouten

Arbejderne

I arbejderpressen og i de mange skildringer, der er blevet til på arbejderorganisationernes initiativ, fremhæves kraftigt arbejdernes enighed og solidaritet under lockouten. Det århusianske materiale tillader imidlertid en mere nuanceret fremstilling af arbejdernes indbyrdes forhold og indstilling til lockouten.

Under snedkerlockouten befandt Snedkernes Fagforening sig i opposition både til DsF og Fællesorganisationens fællesbestyrelse. Dette skyldtes DsF's pres på Snedkerforbundet og de strejkende svende i de 7 jyske byer. På et møde i fagforeningen 29. april udbragtes et leve for, at Snedkerforbundet måtte sejre, og et rungende hurra for forbundets forretningsfører Christiansen¹. At foreningens solidaritet var større mod Forbundet end mod DsF viste sig også ved en afstemning 10. maj om en resolution fra DsF's hovedbestyrelse. Heri blev der taget afstand fra snedkerne i de 7 byer og udtrykt bifald til DsF's forsøg på at få overenskomsten vedtaget. Trods formandens anbefaling af resolutionen forkastedes den med 88 stemmer mod 48 og 8 blanke². Modviljen mod DsF kulminerede på et møde 14. maj, da DsF's forretningsudvalg havde meddelt, at det først ville understøtte de udelukkede fra 15. maj, altså fra den dag, hvor AG havde nægtet at respektere overenskomsten. Ligeledes mente forretningsudvalget, at der ikke blandt de organiserede arbejdere var nogen sympati for snedkernes standpunkter, hvorfor det ikke ansås for muligt at skaffe de nødvendige midler til veje til udbetaling før 27. maj. Der ville dog blive ydet nogen understøttelse allerede lørdagen før i det omfang, det var muligt. Der herskede derfor på mødet en stærk misstemning mod DsF og følelse af forurettelse. Det overlodes derfor bestyrelsen at affatte en resolution, der tilkendegav lokalafdelingens misfornøjelse med DsF³. Resolutionen blev enstemmigt vedtaget på en generalforsamling 19. maj. Heri motiveredes mistilliden til DsF udelukkende med henvisning til de omtalte økonomiske forhold. Den uvilje mod DsF, der først havde været betinget af forretningsudvalgets pres på Snedkerforbundet, var nu ved den formodede økonomiske forurettelse blevet forstærket, så den var enstemmig⁴.

Jacob Jensen var i 1899 medlem af De samvirkende Fagforbunds repræsentantskab og formand for Arbejdernes Fællesorganisation i Århus. I denne egenskab formidlede han bl. a. samarbejdet mellem de århusianske fagforeningsbestyrelser og den københavnske centralledelse. Han havde hele tiden en modererende indflydelse på yderligtgående tendenser blandt arbejderne.

Foto i Erhvervsarkivet.

Snedkernes Fagforening var imidlertid heller ikke tilfreds med de århusianske fagforeningers holdning og tog derfor initiativet til at sammenkalde et fællesbestyrelsesmøde, der afholdtes 20. maj⁵. Her redegjorde foreningens formand for snedkernes og sepcielt lokalafdelingens stilling. Han angreb stærkt DsF og Fællesorganisationens formand Jacob Jensen, der havde indledt mødet med at kritisere især forretningsfører Christiansen. Desuden angreb foreningens sekretær den tale, DsF's formand Jens Jensen havde holdt 1. maj på Fælleden i København, hvori han havde formanet de oprørske snedkere om ikke at bryde ud af rækkerne. I snedkerforeningens protokol måtte sekretæren med nogen ærgrelse konstatere, at snedkerne sikkert kunne have fået en vægtig støtte fra de lokale organisationer, men da generallockout'en lige var erklæret, kunne snedkernes forhold ikke rigtig holde interessen fangen. De følgende 5 talere foretrak nemlig at beskæftige sig udelukkende med generallockout'en og arbejdsgivernes motiver hertil. Debatten endte med, at Harald Jensen foreslog og fik vedtaget en resolution, der tilsagde DsF støtte i den kommende kamp. Snedkernes bestyrelse foretrak at markere sit standpunkt ved at undlade at stemme⁶.

Snedkernes utilfredshed gjaldt også Demokratens ret kritiske holdning til snedkerkonflikten⁷. Derfor blev Harald Jensen, den ansvarshavende redaktør, anmodet om at komme til stede på et møde 4. maj. Han tilbød foreningen, at den selv kunne skrive et indlæg i Demokraten om snedkernes

indstilling⁸. Resultatet heraf blev 3 redegørelser, der bragtes i avisen 5., 13. og 17. maj.

Uoverensstemmelsen med snedkerne var langt den alvorligste, der opstod blandt de århusianske fagforeninger. Lockouterklæringen synes at have svejset foreningerne sammen i fælles harme. Smede- og Maskinarbejdernes Fagforening vedtog således en resolution 30. maj med en tak til arbejderpressen for den udmærkede måde, den havde talt de udelukkede arbejderes sag på under lockouten, og der udbragtes et leve for en sejrrig udgang af kampen⁹. Hos tømmerne ytrede flere talere deres »dybtføjte harme over arbejdsgivernes fremfærd«¹⁰.

Under selve generallockouten afholdt Fællesorganisationen 2 fællesbestyrelsesmøder. Disse møder sigtede specielt på de stedlige fagforeningers bestyrelser, der på denne måde blev gjort bekendt med DsF's synspunkter og motiver, som de så igen kunne gøre rede for i deres egne fagforeninger. Begge møder resulterede i vedtagelse af resolutioner, der erklærede DsF støtte, hvilket vel også har været et vigtigt formål med møderne.

Desuden påvirkede den lokale arbejderledelse den menige arbejder direkte på store offentlige møder. Et sådant afholdtes f. eks. lige ved generallockoutens begyndelse 24. maj i »Vennelyst« (se Bilag I). I indbydelsen hertil understregedes kraftigt mødets offentlige karakter ved, at »alle, arbejdsgivere såvel som arbejdere, store og små næringsdrivende . . .« var velkomne. Det ser dog ikke ud til, at nogen arbejdsgivere havde lyst til at møde op og fremlægge deres sag for »det publikum, der kommer til at lide under lockouten«¹¹. Talerne var Jacob Jensen, snedker P. Andersen, Harald Jensen og redaktør Peter Sabroe, der på denne tid var formand for Socialdemokratisk Forbunds Århusafdeling¹². Talerne angreb kraftigt arbejdsgiverne og deres presse og imødekom på denne måde den formentlige ophidselse hos de lockoutede; men samtidig advarede der mod at gå til yderligheder, og der opfordredes til iagttagelse af en værdig holdning. Dette blev især tydeligt ved Jacob Jensens afslutningsord, hvor han pålagde de udelukkede ikke at tage sagen i deres egen hånd på nogen måde, men at lade alle planer og ideer gå gennem fagforeningsbestyrelserne til centralledelsen. Et vigtigt formål med dette møde synes altså at have været at sikre sig kontrollen over de udelukkedes opførsel, om end også propagandamæssige formål over for offentligheden og arbejdsgiverne, der skulle overbevises om arbejdernes sammenbidte kampvilje, formodentlig har spillet ind¹³. Som det tidligere er omtalt, lykkedes det også fuldt ud at få arbejderne til at forholde sig i ro under lockouten. Et lignende dobbelt formål tjente Socialdemokratiets grundlovsfest i Risskov¹⁴.

I forbindelse med forhandlingerne i Enighedskamret afholdtes et fælles-

organisationsmøde 11. juli, hvis formål synes at have været at forberede arbejderne på et skuffende udfald af Enighedskamrets mæglingsbestræbelser og at skaffe DsFs repræsentanter dør dækning for deres afvisende holdning til AG's krav. Harald Jensen, der var medlem af Enighedskamret, talte om de 19 punkter, som han fandt uantagelige for arbejderne, og flere talere udtalte sig i tilslutning hertil. Jacob Jensen sluttede med at foreslå en resolution i henhold til den stemning, der var kommet til orde. Resolutionen, der vedtoges enstemmigt, udtrykte ønske om en hurtig afslutning af lockouten, men ikke på grundlag af de 19 punkter, der »ikke alene griber ind i vor personlige frihed, men tillige sætter bestemte regler for vore organisationers form, således at det fremtidig vil være os umuligt igennem organisationen at skaffe arbejderne bedre vilkår, end de allerede har . . .«¹⁵. Med denne resolution havde Fællesorganisationen dels betonet arbejderne forligsvilje, dels sanktioneret DsF-repræsentanternes holdning i Enighedskamret, men dette var ikke arbejderlederne nok. Man ønskede også en loyalitetserklæring fra de udelukkede selv. Den blev vedtaget på et møde dagen efter for de udelukkede arbejdere alene, ifølge Demokraten ca. 1.100 i alt. Dette møde indledtes af Jacob Jensen, der kritiserede de 19 punkter og AG's og højrepressens fremfærd mod de udelukkede. Mange udelukkede skal have haft ordet og udtalt sig i lignende retning. I resolutionen, der skal være blevet vedtaget enstemmigt, toges der afstand fra de 19 punkter, og villigheden til at fortsætte kampen understregedes. Hvad der adskilte den fra den foregående dags resolution var en stærkt understreget tillidserklæring til arbejderlederne og arbejderpressen. Dette røber et vigtigt formål med mødet og resolutionen, nemlig at ramme en pæl igennem højrepressens påstande om, at arbejderlederne ikke handlede i overensstemmelse med den menige arbejders ønsker. Denne vurdering bestyrkes af, at Demokraten i forbindelse med mødereferatet kom med stærke angreb især på Stiftstidendes og Jyllands-Postens »røverhistorier om arbejderne lyst til at gå ind på arbejdsgivernes forligsbetingelser, når de blot turde for »førerne« . . .»¹⁰.

Stiftstidende mente da heller ikke, at resolutionen kunne være et udtryk for de udelukkedes sande overbevisning¹⁷.

Imidlertid er der intet, der kan bekræfte Stiftstidendes antagelse. Fra slutningen af juli foreligger nemlig oplysninger fra 3 fagforeninger. På en generalforsamling hos murerarbejdsmændene 24. juli aflagde formanden rapport om forløbet af fællesbestyrelsesmødet 11. juli og redegjorde for, hvorfor arbejdsgivernes krav var uantagelige med de samme argumenter, der var fremført på fællesbestyrelsesmødet. Flere talere udtrykte sympati for DsF's holdning i Enighedskamret, og på forslag af formanden vedtoges det at til-

sende arbejdernes repræsentanter en sympatitilkendegivelse for deres holdning til dato¹⁸. Hos snedkerne vakte arbejdsgivernes forligstilbud, »ultimatum«, ved et møde 25. juli »en almindelig harme over den frækhed, som arbejdsgiverne heri havde lagt for dagen, og alle var enige om hellere at fortsætte kampen end som at tage imod dette forligsforslag, da dette absolut måtte betragtes som en ydmygelse for arbejderne«¹⁹. Hos smede- og maskinarbejderne takkede formanden F. F. Samuelson²⁰ de udelukkede for deres hidtidige udholdenhed og opfordrede dem til at holde ud til det sidste på en generalforsamling 28. juli²¹. Eventuelle uoverensstemmelser mellem arbejderne har ikke sat sig spor. Derimod findes vidnesbyrd om en høj grad af enighed.

At arbejdernes kampvilje var usvækket fremgår også af de reaktioner, der kendes på forliget i begyndelsen af august. 4. august diskuteredes forligsforslaget hos snedkersvendene, hvor der var stærk stemning for hellere at fortsætte kampen end at gå ind på noget, der kunne skade arbejderne i fremtiden²². To dage efter vedtoges en protestresolution til Snedkerforbundets hovedbestyrelse om at modarbejde de for arbejderne mindre heldige bestemmelser i forligsforslaget. Opmærksomheden henleddes især på de bestemmelser i forligsforslaget, der tog sigte på at styrke hovedorganisationens stilling over for underorganisationerne²³. Dette viser, at snedkernes bitterhed mod DsF stadig var levende; men i denne situation skulle det betyde en styrkelse af arbejdernes modstandsvilje. Hos murerne ønskede flere medlemmer på et møde 5. august en resolution vedtaget imod forliget; men da Jacob Jensen og flere af bestyrelsen anbefalede forliget, forkastedes et sådant resolutionsforslag²⁴. Hos tømrerne var de forligsfjendtlige kræfter imidlertid så stærke, at man enstemmigt vedtog en resolution med misbilligelse af forliget, »som ikke erstatter os noget for 11 ugers uforskyldt tab, men tværtimod skaffer os meget strammere bånd . . .«²⁵. På dette tidspunkt kan der altså konstateres et modsætningsforhold mellem DsF og enkelte fagforeninger, men afgjort ikke fordi den menige arbejder fandt ledelsen for krigersk, sådan som højrepressen påstod. Tværtimod fandt man DsF for eftergivende. Det forbehold, som DsF tog i forbindelse med forliget, synes i høj grad at have været en indrømmelse til en ret kraftig opposition i underorganisationerne.

Da det var klart, at forliget var sprængt, afholdtes et partimøde 9. august, hvori der ifølge Demokraten deltog ca. 2.000. Den oprindelige hensigt hermed havde været at belyse forliget og den situation, der var skabt med dette; men i stedet blev den fortsatte kamp emnet. Jacob Jensen opfordrede kraftigt arbejderne til at vise udholdenhed. Også Sabroe talte. Han understregede bl. a.,

at arbejderne ikke ville lade sig »henrive til voldsomheder eller overmod«. Der synes altså at have hersket en vis frygt hos lederne for, at udbredt utilfredshed med forliget blandt arbejderne skulle gøre det vanskeligere at bevare roen ²⁶.

Trods utilfredshed med DsF's holdning under forligsforhandlingerne synes fagforeningerne at have forstået nødvendigheden af ikke at svække arbejderens forhandlingsposition ved indre uenighed. Således holdt Tømmerforbundet 14. august et delegeretmøde i København, hvor man skulle drøfte ønskeligheden af en udmeldelse af DsF. Stemningen i Århus var for udmeldelsen; men man betvivlede, at tidspunktet var det rette. Dette synspunkt deltes af de øvrige provinsdelegerede, hvorfor forslaget faldt. Hvorfor Århusafdelingen fandt udmeldelse ønskelig, fremgår ikke; men den københavnske afdeling ønskede det af utilfredshed med det forlig, der var i udsigt, og som ikke ville sikre arbejderne mod »slaveregler«. Denne opfattelse var åbenbart fremkaldt ved fundet af udkastet til værkstedsregler ²⁷. Det er da nærliggende at antage, at Århusafdelingens motiver var de samme. Den afviste imidlertid også udmeldelsesforslaget med stor majoritet under hensyntagen til den øjeblikkelige situation, og der vedtoges en resolution, hvori DsF's hidtidige holdning under lockouten billigedes ²⁸. Også smede- og maskinarbejderne diskuterede udmeldelse af DsF, muligvis ud fra lignende motiver ²⁹.

De yderliggående stemninger synes i det hele taget at have taget til hen imod slutningen af lockouten. Tanken om en generalstrejke som modtræk vandt nu fortalere. I Murernes Fagforening rejste et medlem spørgsmålet 25. august, men stemningen synes dog ikke at være gået i denne retning ³⁰. Også smede- og maskinarbejderne havde diskuteret muligheden 15. august ³¹. På et fællesbestyrelsesmøde i Fællesorganisationen 23. august ønskede Jacob Jensen at erfare, hvorvidt stemningen i Århus var for en generalstrejke. Tanken herom var nemlig også blevet fremsat i DsF's repræsentantskab, hvor Jacob Jensen havde sæde. Selv ville han anbefale at fortsætte som hidtil og øge den passive modstand. Herimod lød øjensynlig ingen protester, og flere talere tilsluttede sig denne holdning, herimellem Sabroe og Samuelsen. Mødet resulterede i en resolution, der tilsagde DsF støtte til at fortsætte kampen »på det samme grundlag, som den til dato er ført« ³².

Som man kan se, var de enkelte fagforeningers indstilling til lockouten ikke altid sammenfaldende med DsF's, men de synes alle at have forstået betydningen af at stå solidarisk udadtil. Fra generallockoutens begyndelse 24. maj til det Bing-Heide-Trienske forligsforslag i august synes der da heller ikke at have været uenighed om den kurs, der burde følges. Begivenhederne i forbindelse med dette forslag fremkaldte en radikalisering af under-

organisationernes medlemmer, men Fællesorganisationens ledelse formåede at bevare kontrollen over de yderliggående elementer og sikre DsF rygdækning for dets forhandlingsstandpunkter.

Arbejdsgiverne

Den 27. maj udsendte AG's jyske afdeling en rundskrivelse til 18 jyske byer med forskellige spørgsmål angående etableringen af lockouten. Det første var en forespørgsel om, hvorledes stemningen i den pågældende by i almindelighed var over for lockouten. I Århus svarede man ligesom de fleste andre byer, at stemningen var »meget god«, men det fremgår ikke, hvilke krav man stillede til begejstringen blandt udenforstående og arbejdsgivere for at kunne udtale sig sådan³³. Fra lockoutens begyndelse kendes flere eksempler på uvilje blandt arbejdsgiverne over for lockouten.

En arbejdsgiver, en skræddermester, der stod uden for mesterorganisationen, men af politisk overbevisning tilhørte Højre, tog endog offentlig afstand fra lockouten. Det skete i bekendtgørelser i Demokraten til publikum, hvori han erklærede at ville fortsætte med sin forretning, hvis lockouten skulle ramme hans fag, men kun for de faste kunder og med det faste personale. Han ønskede med andre ord ikke at udnytte lockouten til at skaffe sig ekstra økonomiske fordele. Han betvivlede lockoutens berettigelse ud fra den betragtning, at de jyske snedkeres forkastelse af overenskomsten kun var udtryk for en sund og nødvendig opposition inden for de faglige organisationer. Denne sympati skyldtes imidlertid, at han paralleliserede de jyske snedkeres opposition med sit eget forhold til Århus Skræddermesterforening, der tidligere havde ekskluderet ham på grund af oppositionelle synspunkter³⁴. Der var altså en stærkt personlig baggrund for hans synspunkter, der gør hans tilfælde atypisk.

Imidlertid kendes der også eksempler på utilfredshed blandt de organiserede arbejdsgivere. Demokraten mente at kende flere tilfælde ved lockoutens begyndelse, f. eks. at et tømrerfirma ved lockoutudbrudet inviterede arbejdere på kaffe og cigaretter i »Vennelyst« for at bevare det gode forhold til dem. Yderligere meddelte Demokraten, at utilfredsheden særlig var fremherskende i byggefagene³⁵. Disse oplysninger fra en så tendentiøs kilde som Demokraten bekræftes af forhandlingsprotokollerne fra Murer- og Tømrermesterforeningerne. 24. maj afholdtes således en fælles generalforsamling af murer- og tømrermestrene, hvor flere talere rejste spørgsmålet, »hvorvidt Arbejdsgiverforeningen havde gjort et overilet skridt ved at foranledige den indtrådte lockout . . .« Yderligere ytredes der tvivl om, »hvorvidt vi overho-

vedet var i Arbejdsgiverforeningen«³⁶. Diskussionen om lockoutens berettigelse fortsattes på et fællesmøde 15. juni, hvor en murermester foreslog en afstemning om en opfordring til AG om at gøre noget for at få striden afsluttet. Man bestemte sig dog for at afvente udfaldet af Fællesudvalgets dom³⁷. Da denne som bekendt ingen praktisk betydning fik, besluttede murermestrene at gøre AG opmærksom på, at de ønskede et hæderligt forlig snarest³⁸. I begyndelsen af juli var forligsudsigterne ikke særlig lyse, da begge parter indtog en stejl holdning i Enighedskamret. Derfor vendte murer- og tømremestrene tilbage til tanken om vedtagelse af en resolution. 3. juli nedsatte murermestrene et tremandsudvalg, bestående af mestrene P. K. Andersen, N. Nielsen og C. P. Clemmensen, til at formulere en resolution til vedtagelse på et fællesmøde med tømrerne³⁹.

Før dette skete, afholdtes et andet arbejdsgivermøde i Håndværkerforeningen. Allerede i rundskrivelsen fra 27. maj fra AG's jyske afdeling var der blevet spurgt, om Håndværkerforeningen havde holdt møde i anledning af lockouten og vedtaget en resolution⁴⁰. I Århus afholdtes et sådant møde først 4. juli med det formål at vedtage en resolution, der tilsagde AG støtte. Til dette møde var særlig indbudt arbejdsgivere, der ikke direkte var med i lockouten, samt enhver borger, der sympatiserede med AG. Indbyderne var de lokale mesterforeninger, der stod uden for lockouten, og Håndværkerforeningens formand, kunstsmed J. M. Chr. Larsen⁴¹. Mødets formål var altså især at få en samlet tilkendegivelse til fordel for AG fra alle sympatisører, også arbejdsgivere uden for AG, at samle tropperne. Derfor blev der ved indgangen øvet skarp kontrol med, at ingen slap ind, der kunne tænkes at ville modarbejde resolutionen. Et andet formål var, som omtalt i foregående kapitel, at foranstalte en indsamling til fordel for lockoutede arbejdsgivere.

Resolutionen, der skulle vedtages, gik ud på følgende:

- 1) Lockouten var »rent nødværge og intet angreb.«
- 2) Lockouten var ikke rettet mod arbejdernes organisationsret, men »kun et forsvar for egne rettigheder.«
- 3) Et forlig var ønskeligt, når det kunne ske »på en for arbejdsgiverne antagelig måde.«

Til opnåelse heraf erklærede forsamlingen sin støtte med alle til rådighed stående midler.

De to første punkter betød en imødegåelse af arbejdernes og deres presses beskyldninger. Det tredje og væsentligste punkt bidrog til at give AG's repræsentanter i Enighedskamret rygdækning for at fastholde de 8 punkter.

Det var øjensynlig meningen, at resolutionen skulle vedtages efter nogle

De to ledende blandt forligsvirige arbejdsgivere, der følte sig i opposition til den officielle arbejdsgiverpolitik, var murermester Anton Scheel Thomsen og tømremester Andreas Kristian Sørensen. Deres politiske og religiøse standpunkter bragte dem i konflikt med deres klasseinteresser som arbejdsgivere.

Fotos i Erhvervsarkivet og Lokallhistorisk Samling.

få taler i samme ånd. Kontrollen ved indgangen, der fjernede uønskede elementer, tyder herpå. Imidlertid gik resolutionen ikke glat igennem, da to repræsentanter for de forligsvirige murer- og tømremestre greb ind i debatten ved at anbefale en anden resolution, der udtrykte ønsket om en afslutning af striden på en måde, som var hæderfuld for *begge* parter. Dette var i virkeligheden et krav om, at AG skulle imødekomme arbejderne indvendinger mod de 8 punkter, der netop af arbejderne regnedes for alt andet end hæderfulde. De to mestre A. Thomsen og A. K. Sørensen oplyste samtidig, at en lignende resolution formodentlig ville blive vedtaget med stort flertal af murer- og tømremestrene. I den efterfølgende debat fremhævede flere talere det taktisk ukloge i en sådan resolution, der ville blive udnyttet til propagandaformål til skade for arbejdsgiverne. Ved afstemning lykkedes det at få vedtaget indbydernes resolution, efter at den havde fået den tilføjelse, at man ønskede lockouten afsluttet, så snart (i stedet for når) et for arbejdsgiverne antageligt resultat forelå ⁴².

Mødet fik altså ikke helt den karakter af ubetinget tilslutning til AG, som det havde været hensigten. For at redde, hvad reddes kunne, havde man

måttet indføre en ændring i resolutionen, der betød en indrømmelse til ønsket om en hurtig afslutning af lockouten og derved afsvækkede indtrykket af udholdenhed på arbejdsgiverside. Til sammenligning må det tilsvarende arbejdermøde 11. juli, der bifaldt DsF-repræsentanternes optræden i Enighedskamret, betegnes som en langt større succes. Dog må det fremhæves, at flertallet af de tilstedeværende, uanset hvad de ellers måtte mene om lockouten, havde forstået betydningen af de taktiske hensyn og derfor stillede sig solidarisk med AG's politik, i hvert fald udadtil.

Imidlertid vedtog murer- og tømrermestrene 5. juli med 53 stemmer mod 9 en resolution ⁴³. Dens hovedpunkter var følgende:

1) AG opfordredes til at lægge »et alvorligt arbejde« ind på at få den samfundsødelæggende lockout bragt til »en snarlig afslutning« på en måde, der hævdede begge parter »gensidige rettigheder og forpligtelser.«

2) Lockouten havde været længe nok til at gøre det klart over for arbejderne, at arbejdsgiverne var en magt, de måtte regne med. Derfor opfordredes AG til ikke at indtanke »mindre væsentlige punkter« for Enighedskamret og således forhale afslutningen.

3) Den bedste måde at afslutte striden på var ved oprettelse af en voldgiftsret, som begge parter måtte underkaste sig. Enighedskamret kunne eventuelt fungere med myndighed som en sådan, og lockouten burde da hæves den dag, denne bemyndigelse gaves ⁴⁴.

Alle de tre punkter gik imod AG's hidtidige politik. Det første røbede dels et stærkt hastværk med at få lockouten hævet og kunne derved give modparten det indtryk, at arbejdsgivernes front vaklede, dels antydede det, at AG ikke ville anerkende arbejderne rettigheder. Det andet punkt betød en afstandtagen fra AG's holdning i Enighedskamret og tilføjelsen af de 11 punkter. Voldgiftsønsket var ligeledes klart imod AG's hidtidige politik. Endelig var det bemærkelsesværdigt, at resolutionen hverken indeholdt nogen loyalitetserklæring til AG eller billigelse af dens hidtidige fremgangsmåde. Heri kunne man se en direkte trussel om frafald. Dette indtryk må forstærkes af, at forsamlingen samtidig nedsatte et udvalg, der skulle sætte sig i forbindelse med de andre lokalforeninger for at forhøre sig om deres indstilling til resolutionen og til en indkaldelse af en ekstraordinær generalforsamling i Centralforeningen for Jylland og Østifterne. Ligeledes tilstilledes resolutionen Centralforeningens formand til videresendelse til AG ⁴⁵.

Blandt hovedkræfterne bag resolutionens vedtagelse var den førnævnte Anton Scheel Thomsen, der havde været murermester siden 1876 og blandt stifterne af mesterforeningen 1880. Ud over en murermesterforretning, som han drev sammen med sin broder, havde han oprettet »Jyllands Træ-

støberi og Stukkaturfabrik« og »Cementvarefabrikken« i Brabrand. I 1894 kom han i byrådet, hvortil han genvalgte 1900 som repræsentant for Venstre-reformpartiet. 1882 havde han været medstifter af det grundtvigianske »Århus Folkeblad«, ligesom han var blandt stifterne af Århus Højskolehjem. Allerede ved lockoutens begyndelse havde han i et interview med Demokraten erklæret, at lockouten var en landsulykke, om end han ikke havde udtalt en direkte fordømmelse af arbejdsgiverne ⁴⁰.

Ligeledes var tømrermester Andreas Kristian Sørensen gået ind for resolutionen. Han var blevet mester i 1881 og havde i 1888 været i et modsætningsforhold til sin forening under murer- og tømrersvendestrejken, fordi han mente, at man af religiøse grunde skulle støtte de små i samfundet, og at dette måtte gå forud for den kollegiale støtte mestrene imellem. I 1899 var han formand for Reformpartiet i Århus. Dette havde bragt ham i et modsætningsforhold til Tømrermesterforeningens formand I. P. A. Sørensen, der var blandt de ledende moderate venstremænd i byen. A. K. Sørensen havde nemlig i sin egenskab af formand for Reformpartiet afslået at holde fælles grundlovsfest med de moderate i modstrid med I. P. A. Sørensens ønsker. Ved sin egen grundlovsfest havde A. K. Sørensen på forsamlingens vegne sendt et telegram med en hilsen til Socialdemokratiets fest »fra frisindede borgere« og et leve for »vore forfatningsmæssige rettigheder« ⁴⁷. For ham gik det politiske samarbejde mellem Reformpartiet og Socialdemokratiet tydeligvis forud for det til dels økonomisk betingede modsætningsforhold mellem arbejder og arbejdsgiver.

Materialet indeholder yderligere kun få navne på mestre, der gik ind for resolutionen, og hvis politiske sympatier er kendt. Herimellem var i hvert fald to venstremænd mere, nemlig tømrermester Bjerregaard-Jensen og murermester C. P. Clemmensen; men hvilken del af Venstre, de tilhørte, fremgår ikke ⁴⁸.

Blandt modstanderne af resolutionen var først og fremmest Tømrermesterforeningens formand I. P. A. Sørensen og murermester A. Laursen, der det følgende år blev formand for Centralforeningen af Murer- og Tømrermestre i Jylland og under lockouten var Murermesterforeningens kasserer ⁴⁹. Heller ikke Tømrermesterforeningens kasserer J. Jensen Vroue havde billiget resolutionen ⁵⁰. Af disse tilhørte I. P. A. Sørensen som nævnt det moderate Venstre og Jensen Vroue Højre; 1888–93 havde han således været i byrådet som højrerepræsentant ⁵¹. A. Laursen var i januar 1900 opstillet til byrådet, anbefalet af Højre, men blev ikke valgt ⁵². Hvorledes Murermesterforeningens formand, der også tilhørte Højre, stillede sig, vides ikke ⁵³.

Imidlertid havde 53 stemt for resolutionen, hvilket ikke engang svarede til

halvdelen af foreningernes medlemmer. Flertallets motiver til at stemme for resolutionen kendes ikke, men hvad de få kendte initiativtagere og modstandere angår, synes de politiske synspunkter at have været bestemmende for indstillingen til resolutionen og dermed til lockouten.

Man kunne også tænke sig andre bevæggrunde i forbindelse med resolutionen. Indtog gamle fagforeningsfolk en arbejdsvenlig holdning? Her må man imidlertid konstatere, at hverken A. K. Sørensen eller A. Thomsen havde spillet nogen rolle i fagforeningerne, mens dette netop havde været tilfældet for I. P. A. Sørensen, Jensen Vroue og A. Laursens vedkommende. Den tanke blev i øvrigt fremført, at der især blandt »mindre og yngre« mestre var en stærk længsel efter at få arbejdet genoptaget⁵⁴. Denne betegnelse passer ikke på A. Thomsen, A. K. Sørensen og Bjerregaard-Jensen; men det er muligt, den delvis kan forklare det ubekendte flertals holdning. Om der skulle være socialdemokratiske mestre imellem de 53, der stemte for, kan ikke fastslås; men det står fast, at de mest aktive for resolutionens vedtagelse havde tilknytning til Venstrereformpartiet.

Reaktionerne i Århuspressen afspejlede nøje dette forhold. Demokraten regnede resolutionen til indtægt til arbejdersiden. Aarhus Amts Folkeblad hilste den som et glædeligt tegn på, at arbejdsgiverne ville begynde at arbejde for et rimeligt forlig. Stiftstidende erklærede harmfuldt den ene dag, at resolutionen ikke betød nogen modstand mod AG, men hævdede den følgende, at resolutionen slet ikke var repræsentativ for mestrenes virkelige overbevisning. Jyllands-Posten bagatelliserede fuldstændig resolutionens betydning, mens Amtstidende overhovedet ikke omtalte den⁵⁵.

Så snart resolutionen blev kendt i AG, fik Kaspar Rostrup, den fungerende formand, 7. juli skræddermester Niels Christensen til at forhøre sig om, hvad der lå bag resolutionen. Niels Christensen, der havde været en af initiativtagerne til og en af talerne ved mødet i Håndværkerforeningen, havde siden 1898 været medlem af AG's hovedbestyrelse og fra 15. maj 1899 af forretningsudvalget. Desuden var han næstformand i den jyske afdeling og formand for Skræddermesterforeningen i Århus. I øvrigt var han Niels Andersens svoger⁵⁶. Han havde samme dags aften en samtale med I. P. A. Sørensen og A. Laursen for at forklare dem det ukloge i vedtagelse af en sådan resolution. Han mente dog ikke, den ville få nogen betydning, særlig på baggrund af udfaldet af håndværkerforeningsmødet⁵⁷.

Det nedsatte firemandsudvalg formåede da heller ikke at vinde tilhængere for resolutionen blandt kollegerne landet over. Centralforeningens forretningsudvalg, hvori bl. a. I. P. A. Sørensen havde sæde, frarådede bestemt indkaldelse af en generalforsamling og en henvendelse til AG, fordi man derved

blot ville indgive arbejderne falske forhåbninger. Dette svar af 9. juli rundsendtes til lokalforeningerne for at neutralisere virkningen af henvendelser fra Århusforeningerne⁵⁸. Ligeledes udsendte formanden for østifternes afdeling et resolutionsforslag til lokalforeningerne for at få en ensartet udtalelse som svar på Århusresolutionen. Det indeholdt en direkte tillidserklæring til AG's ledere og et ønske om afslutning af kampen på en for arbejdsgiverne værdig måde⁵⁹. Protester mod Århusresolutionen begyndte da også hurtigt at strømme ind, f. eks. fra Næstved, Nordre Birk, Maribo, Vejle, Ålborg, Nørresundby og Esbjerg, der tilmed opfordrede AG til at indtage en fastere holdning og udvide lockouten⁶⁰. Ritzau meddelte, at AG's forretningsudvalg i løbet af den 12. juli fik over 50 telegrammer og breve fra alle landsdele med opfordringer til at fastholde sit standpunkt⁶¹.

Da det således stod klart, at resolutionen var blevet en fiasko og snarere havde bidraget til at puste til ilden end at slukke den, indtrådte der en vis selvopgivende rådvildhed i Århusforeningerne⁶². På et arbejdsgivermøde i København 12. juli af arbejdsgivere fra hele landet måtte A. Laursen efter angreb på Århusmestrene berolige forsamlingen med, at de ikke ville svigte uanset resolutioner⁶³. Resolutionens anbefalere havde da også fået den opfattelse, at den valgte fremgangsmåde ikke bragte resultater. Tømrermesterforeningen besluttede, at fremtidige fællesmøder skulle omfatte alle foreninger, som var impliceret i lockouten, og ikke blot murermestrene, formodentlig ud fra et ønske om at skaffe en bredere tilslutning til eventuelle fremtidige forsøg på at lægge pres på AG⁶⁴.

Mestrenes indstilling til lockouten synes nemlig ikke at have ændret sig. De havde blot erkendt det uheldige i at lade den antage former, der kunne foranledige udnyttelse til propagandamæssige formål. 21. august kom deres utilfredshed til udtryk igen på et fællesmøde af murer-, tømrer-, snedker- og malermesterforeningerne. Her holdt arkitekt F. A. Thomsen, Slagelse, der var medlem af AG's forretningsudvalg, et foredrag om lockoutens udvikling⁶⁵. Han forsikrede om AG's stadige fredsvilje, efter at flere utålmodige havde ivret for en snarlig afslutning af lockouten. Skønt Thomsen havde advaret mod vedtagelse af resolutioner, fremsattes der et resolutionsforslag, da han havde forladt mødet. Heri udtryktes ønske om en snarlig ophævelse af lockouten og eventuelt nedsættelse af en voldgiftsdomstol, altså de samme krav som i juliresolutionen. Denne gang var flertallet dog imod vedtagelse af en sådan resolution⁶⁶. Dette skyldtes formodentlig de dårlige erfaringer med juliresolutionen, arkitekt Thomsens advarsler og måske også snedker- og malermestrenes tilstedeværelse. 29. august afholdt murer- og tømrermestrene nemlig igen et fællesmøde alene, hvilket kunne tyde på, at de ikke kunne

komme til enighed med snedker- og malermestrene. Her besluttedes det at gøre et direkte forsøg på at påvirke AG's forretningsudvalg, men på en måde, der ikke ville komme til offentlighedens kundskab. Det vedtoges nemlig at sende 4 delegerede til København uden bundet mandat. Hertil valgtes A. Thomsen, N. Nielsen, Bjerregaard-Jensen og A. K. Sørensen, altså fire af de virksomme bag vedtagelsen af juliresolutionen. At man valgte dem kan kun betyde, at man ønskede at lægge pres på forretningsudvalget for at få et forlig⁶⁷. I København havde de desuden et møde med en af mæglerne, Herman Trier, hvem de fortalte, at de skulle forlange lockouten afsluttet på grundlag af de senest fremkomne forslag. Endvidere ville de overveje udmeldelse af AG, hvis den ikke fulgte opfordringen til at slutte lockouten. Denne tanke var inspireret af en købmand fra Holbæk, der ønskede at starte en udmeldelsesbevægelse af arbejdsgiverorganisationerne over hele landet. Han havde også været i Århus, hvor man kun ønskede at tage afstand fra AG selv⁶⁸. De delegerede havde også en samtale med forretningsudvalget, men da forliget i forvejen var nær ved at være sluttet, er det uklart, hvor megen indflydelse de fik⁶⁹.

Den århusianske utilfredshed med AG hørte ikke op med lockoutens afslutning. Før generalforsamlingen skulle finde sted i centralforeningerne i december, besluttede Murermesterforeningen efter A. Thomsens forslag at søge forholdet mellem Centralforeningen og AG ordnet på en måde, der sikrede Centralforeningen mere indflydelse. Et forslag om direkte udmeldelse af AG var dog blevet forkastet⁷⁰. Det samme diskuteredes hos tømremestrene, hvor det også blev kritiseret, at fabrikanterne havde for stor indflydelse i AG og håndværkerne for lille⁷¹. Dette kan ses som et vidnesbyrd om to væsentlige modsætningsforhold inden for AG, nemlig mellem håndværk og industri, og mellem København og provinsen. At disse modsætningsforhold har haft betydning for de århusianske murer- og tømremestres indstilling til lockouten forekommer ikke usandsynligt. Ved generalforsamlingen viste det sig, at århusianerne ikke stod ene med deres synspunkter. Sammen med afdelingerne i Ålborg-Nørresundby, Silkeborg og Vejle havde de stillet et forslag om at søge centralforeningerne fyldigere repræsenteret i AG, og om at disse skulle have medbestemmelsesret ved lockouterklæringer. Generalforsamlingen vedtog at arbejde for en sådan ændring i AG's love. Et forslag fra Bjerregaard-Jensen om at tage medlemskabet af AG op til overvejelse vandt dog ikke genklang⁷².

Denne enighed på generalforsamlingen om at skaffe sig større indflydelse i AG kan tyde på, at modsætningerne mellem de århusianske foreninger og de øvrige lokalforeninger under lockouten ikke har været så store, som de

mange protester mod Århusresolutionen kunne tyde på. Disse protester skal derfor nok for en stor del ses som en misbilligelse af den fremgangsmåde, århusianerne havde valgt, idet den kunne svække AG's forhandlingsposition over for arbejderne.

Om de andre århusianske arbejdsgiveres indstilling til lockouten vides kun lidt. En samlet tilkendegivelse kendes kun fra mødet i Håndværkerforeningen 4. juli, hvor de tilsagde AG deres støtte. Malermestrene havde, som før nævnt, først stemt imod tilslutningen til lockouten, men stillede sig dog solidarisk med deres kolleger. Hos snedkermestrene kan der hverken spores nogen særlig begejstring eller utilfredshed. Det står dog fast, at murer- og tømmestrenes resolution ikke gav anledning til lignende tilkendegivelser fra kollegerne i Århus.

Ligesom hos arbejderne kan der altså hos arbejdsgiverne konstateres modsætninger i forholdet til ledelsen. Hos arbejdsgiverne gav de imidlertid alvorligere udslag.

En årsag til, at arbejdsgiverne tilsyneladende havde sværere ved at holde sammen på tropperne end arbejderne, kan være, at arbejderne udgjorde en gruppe, der i langt højere grad var socialt og politisk homogen end arbejdsgivernes, der omfattede sociale afskygninger fra små mestre, der ofte nærmede sig svendenes økonomiske niveau, til storentreprenører og industriherrer. Hertil kom så forskellen i politisk anskuelse, der bevirkede, at især venstrearbejdsgiverne kom til at befinde sig i en ejendommelig mellemstilling under denne arbejdskamp, der i så høj grad fra begge sider gjordes identisk med en politisk kamp mellem Højre og Socialdemokratiet.

Endelig kan en del af forklaringen ligge i de organisatoriske forhold på det lokale plan. Her savnede arbejdsgiverne et organ svarende til Arbejdernes Fællesorganisation, hvorigennem topledelsen kunne forklare sin handlemåde og sikre sig rygdækning for sin politik samtidig med, at de utilfredse kunne ytre sig, uden at det fik uoverskuelige konsekvenser. Arbejdsgivernes Bureau var blot en beskeden begyndelse til et sådant organ. Arbejdsgivernes stærkt centraliserede organisation medførte nok større handlekraft i topledelsen, men samtidig bevirkede den ufuldkomne tværfaglige organisering på det lokale plan vanskeligheder, som arbejderne undgik.

VII. Kampen om den offentlige mening

Det er tidligere omtalt, hvorledes arbejdere og arbejdsgivere førte en systematisk propagandavirksomhed under lockouten, og at hovedredskabet herfor var pressen. I Århus kan dette iagttages i Demokraten og Aarhus Stiftstidende, i mindre grad i Jyllands-Posten. Begge parters propaganda kan opdeles i to grupper:

- 1) løbende agitation, hvori bestemte gennemgående temaer behandles under det meste af lockouten, ofte med udgangspunkt i de lokale forhold.
- 2) agitation i forbindelse med de enkelte faser i lockoutens forløb, f. eks. sprængningen af Enighedskamret og det mislykkede forligsforsøg i august.

Der forekom naturligvis også artikler, hvori begge elementer indgik.

Den løbende agitation i højrepressen

»Utålelige forhold«

Hovedopgaven for arbejdsgivernes agitation var at fastslå lockoutens uomtvistelige berettigelse. Som den vigtigste grund anførtes de utålelige forhold for arbejdsgiverne, der sagdes at have hersket på arbejdspladserne i længere tid før lockouten. Dette forsøgte dokumenteret i Stiftstidende bl. a. gennem 9 artikler i perioden 26. maj til 12. juni under den samme overskrift »Utålelige forhold«. Af den første fremgik det klart, hvad sigtet med artikelserien var. Den var direkte henvendt til den »del af publikum, som ikke direkte ved besked om, hvorledes forholdene i de senere år har udviklet sig mellem mestre og svende på værkstederne eller arbejdspladserne . . .« Udenforstående kunne nemlig ikke have nogen anelse om det tyranni, der vel særlig i København udøvedes over for mestrene, der først efter dannelsen af AG havde fået et effektivt værn herimod. AG stod selv inde for sandheden af de anførte eksempler, der var et resultat af agitationsudvalgets føromtalt indsamlingsvirksomhed blandt arbejdsgiverne ¹.

Eksemplerne drejede sig alle om fagforeningsmedlemmers overgreb, dels mod arbejdsgiverne, dels mod deres arbejdskammerater, især de uorganise-

rede. De københavnske eksempler var fuldstændig dominerende i artiklerne. Stiftstidende havde øjensynlig ikke fået dem direkte fra AG, men byggede som regel på artikler i hovedstadsbladene »Nationaltidende«, »Dannebrog« og »Vort Land«².

Om eksemplernes sandfærdighed er det umuligt at dømme. I denne forbindelse er det da også af større interesse at skønne om deres propagandamæssige værdi. Det må her være berettiget at udtrykke nogen tvivl om, hvor overbevisende artiklerne har virket på dem, der ikke i forvejen havde taget parti for arbejdsgiverne. For det første dominerede de københavnske eksempler, der ikke i Århus kunne virke så vedkommende, for det andet kan de ensformige gentagelser af, hvor forfulgte de »uskyldige« arbejdsgivere havde været, ikke siges at rumme nogen særlig overbevisende appel til følelserne, endsiges til forstanden hos en uengageret iagttager, hvilket netop skulle være hensigten med dem.

Dog kan artiklerne have haft en vis værdi ved at bestyrke arbejdsgivernes egen tro på det retfærdige i deres sag, og artiklernes temaer gentoges da også i andre former efter den 12. juni, især da et nyt punkt bragtes ind i propagandaen, nemlig drikkeriet på arbejdspladserne³. Artikler af lignende indhold fandtes også i Jyllands-Posten, men i mindre antal⁴.

»Hvor er arbejdernes penge?«

Højrepressen indeholdt også agitation, der var direkte møntet på de lock-outede arbejdere, og som skulle bidrage til at skabe splid imellem dem.

Det tydeligste eksempel herpå er den kampagne, der tog sit udgangspunkt i arbejdernes offentlige indsamlinger til fordel for de udelukkede, og som førtes med stor energi af Stiftstidende det meste af juni måned, i mindre omfang af Jyllands-Posten⁵. Under agitationen betvivledes det berettigede i overhovedet at foretage indsamlinger til fordel for de udelukkede⁶. Fagforeningerne skulle nemlig råde over en disponibel kapital på 1 mill. kr. samt ugentlig indkassere 60–100.000 kr. På denne baggrund måtte det være urimeligt, at de udelukkede blev »sultefødede« med latterlig små understøttelser. Det mere end antydedes, at lederne ikke kunne have helt rent mel i posen, og derfor måtte man kræve offentliggørelse af fagforeningsregnskaberne⁷. Formålet hermed var tydeligvis at skabe uro blandt de udelukkede. Stiftstidende ville da også vide, at en sådan uro var opstået blandt murersvendene, der skulle have opløftet råbet: »Hvor er vore penge?«, da de fik deres første understøttelse udbetalt⁸. Denne episode kan dog ikke verificeres, og der er intet, der tyder på, at denne propaganda for alvor bar frugt blandt de udeluk-

kede. Under lockoutens senere forløb er den da også helt forsvundet.

Artiklerne må imidlertid også have haft til formål at få de udenforstående til at afholde sig fra at støtte indsamlingen til fordel for de lockoutede fagforeningsmedlemmer. Det var i forbindelse med en sådan omtale af de svulmende fagforeningskasser, Stiftstidende bebudede sin føromtalte indsamling til udelukkede uden for fagforeningerne ⁹.

De »rolige, besindige mænd« ¹⁰

Et gennemgående træk i højrepressen blev polemikken mod arbejdernes socialistiske ledere, hvoraf der også i Århus fandtes egnede emner til behandling.

Grundbetragtningen i denne del af agitationen var, at den menige arbejder i virkeligheden kun ønskede at passe sit arbejde i fred og ro og at stå på en god fod med arbejdsgiveren, der for det meste kun ønskede ham det godt. Takket være de socialistiske fagforeningsledere var denne idealtilstand på arbejdsmarkedet blevet ødelagt i strid med arbejderflertallets ønsker ¹¹. De organiserede arbejdere var tværtimod blevet misbrugt som tropper for det politiske Socialdemokrati, der havde tilsidesat deres faglige og økonomiske interesser til fordel for socialistførernes partiformål: »Hvad skulle der vel blive af alle partiets forretningsførere, redaktører og andre bestillingsmænd, om arbejderne frigjorde deres organisationer fra det politiserende Socialdemokrati?« Stiftstidende udtrykte derfor gentagne gange håb om, at lockouten ville bidrage til fremvæksten af upolitiske fagforeninger som i England. Denne misbilligelse af fagforeningernes politiske præg var overhovedet et af de mest typiske træk i den arbejdsgivervenlige agitation, f. eks. i Chr. Reventlows pjece om årsagerne til lockouten. En årsag til fagforeningernes nuværende politiske præg søgtes i, at arbejdernes hovedledelse befandt sig i København, hvor storbylivets mange fristelser havde gjort arbejderne lettere modtagelige for socialistisk påvirkning, som de tillige havde været genstand for længere end de mere mådeholdne provinsarbejdere ¹².

Denne påståede kløft mellem lederne og den menige arbejder søgtes også underbygget ved omtalen af mange lokale begivenheder, også her først og fremmest af Stiftstidende. Dette fremgår især ved referaterne af arbejdermøderne, hvor ledernes opildnende ord forsøgtes stillet i modsætning til stemningen hos den almindelige arbejder. Ved referatet af Socialdemokratiets grundlovsfest mente Stiftstidende således, at de udlærte modne arbejdere i vid udstrækning var udeblevet, naturligvis for at demonstrere deres uenighed med ledelsen, mens der var flere helt unge med ¹³. Harald Jensens udta-

lelse 24. maj om, at han var en »rolig, besindig mand«, gav anledning til sarkastiske kommentarer¹⁴; men hårdest var agitationen mod Peter Sabroe, der på denne tid havde mere at gøre med den lokale virksomhed end Harald Jensen, der havde sine forskellige hverv i hovedstaden at varetage, bl. a. som medlem af Enighedskamret i juli. Hertil kom, at Sabroes impulsive og farverige personlighed utvivlsomt leverede et bedre grundlag end Harald Jensens. Angrebene på den københavnske arbejderledelse fik ikke det samme skarpe personlige præg.

»Demokratens giftige og løgnagtige journalistik«¹⁵

Med angrebet på arbejderlederne fulgte naturligt heftige angreb på den socialdemokratiske presse, der dog nok forstod at forsvare sig. Tonen i tidens polemik var ikke så lidt skarper, end vi er vant til i vore dage; men det sprog, der førtes under lockouten, forekom dog allerede samtiden at være for meget af det gode¹⁶. Stiftstidende vurderede Demokratens indsats på følgende måde: »Ingen bryder sig om *det* blads smudsige ord, thi man ved, at »Demokraten«s eneste begavelse ligger i at kunne anvende et sprog, som kun bøller benytter i indbyrdes konversation . . .«¹⁷. På den baggrund kan det ikke undre, at højrepressen med begejstring udnyttede den propagandamæssige værdi, der lå i en episode, der indtraf i Enighedskamret 13. juli. En af AG's repræsentanter havde her angrebet en artikel i Demokraten 10. juli og erklæret, at det var under Enighedskamrets værdighed »at forhandle med folk, der ved den giftigste og løgnagtigste journalistik ophidser arbejderne«. Harald Jensen, Demokratens ansvarshavende redaktør, måtte beklage den pågældende artikels fremkomst¹⁸, og Stiftstidende kunne med fryd erklære, at der nu var fældet en dom over Demokraten¹⁹.

I tilslutning til det tidligere skitserede syn på forholdet mellem arbejderne og deres ledere bestræbte Stiftstidende sig på at vise, at arbejderne selv misbilligede Demokratens skrivemåde. 25. maj fortalte Stiftstidende således, at to arbejdere og deres koner havde kritiseret både socialistførerne og socialistbladene. Det var dem, »vi nu kan takke for, at elendigheden er kommet over os«²⁰. Denne episode affødte ikke overraskende en del polemik mellem de to blade. Den noget ensformige agitation mod Demokraten skal ikke behandles nærmere her, blot skal det tilføjes, at næsten alle vigtigere begivenheder under lockouten i almindelighed og på det lokale plan gav næring til agitation mod Demokraten og dens artikler.

I agitationen mod Demokraten og de lokale ledere repræsenterede de fleste artikler en original redaktionel indsats, om end en grundbetragtning som

kløften mellem arbejderne og deres ledere kan være inspireret af hovedstadspressen.

Om den propagandamæssige værdi af disse angreb på socialistlederne og deres presse kan man kun gisne. Dog synes agitationen også i dette tilfælde at have været af problematisk værdi med henblik på de ikke direkte implicerede, især fordi de lokale begivenheder så tydeligt viste, at lederne stort set havde arbejdernes fulde tillid. Desuden var det åbenbart, at højreprensens sprogbrug ikke var mindre ophidsende end Demokratens. Også disse temaer i agitationen synes derfor at have været bedst egnede til at gøre indtryk på de udenforstående, der i forvejen, f. eks. af politiske grunde, stod fjendtligt over for arbejderne.

»Hvad arbejderne ikke vil forhandle om«

Som det er fremgået, havde de forannævnte former for agitation alle et stærkt negativt præg, men for at kunne gøre sig håb om at påvirke folk uden for de i forvejen overbevistes rækker var det vigtigt, at der også fandtes mere positive indslag i agitationen. Hertil var det naturligt at vælge de 8 punkter, som af AG var erklæret for det fundamentale grundlag for forlig. Både Stiftstidende og Jyllands-Posten bragte daglig i en længere periode de 8 punkter i deres fulde udstrækning, fortrinsvis placeret på forsiden under overskriften »Hvad arbejderne ikke vil forhandle om.« I Stiftstidende bragtes de fra 22. juni til 1. juli (incl.) og 4. juli, i Jyllands-Posten fra 22. juni og måneden ud for at dukke op igen 29. juli. De ledsagedes af en dagligt enslydende kommentar: »Vi overlader trøstigt publikum at afgøre, om disse 8 punkter indeholder andet end rimelige fordringer eller aldeles selvfølgelige betingelser for en rolig og sund ledelse af enhver bedrift.« I Jyllands-Posten var der yderligere en tilføjelse om, at de 8 punkter ikke ville krænke arbejdernes berettigede interesser og organisationer, og at lockouten ville ophøre samme dag, som arbejderne gik ind på disse rimelige krav. Denne tilføjelse skal rimeligvis ses som et forsøg på at imødegå arbejdernes kritik af de 8 punkter. At de 8 punkter bragtes på samme tid, i samme form og under samme overskrift i højrepresen, gør det nærliggende at antage, at der her er tale om et initiativ fra arbejdsgivernes agitationsudvalg med henblik på de kommende forhandlinger i Enighedskamret, hvor de 8 punkter stejlt blev fastholdt som forligsbetingelse. Den tilføjede kommentar gør det klart, at det atter var den formodentlig uengagerede offentlighed, »publikum«, der var hovedgenstanden for denne agitation. De 8 punkter behandlede naturligvis også i længere, argumenterende artikler, men da det kunne være svært at

blive ved med at behandle det samme emne i hyppige artikler i en længere periode, har man øjensynlig regnet det for en god idé at holde hovedsynspunktet på de 8 punkter i frisk erindring ved denne enkle daglige gentagelse²¹.

Som ved de øvrige anførte eksempler på løbende agitation kan den have bidraget til at styrke sammenholdet i arbejdsgivernes egen lejr, mens det er vanskeligere at skønne om virkningen på de udenforstående.

»Publikums forståelse«²².

Højrepressen ønskede naturligvis at bevise, at dens agitation bar frugt. Under hele lockouten var den derfor ivrig efter at påvise, i hvor høj grad offentligheden stod på dens side. Disse påvisninger kunne tjene det dobbelte formål at bringe de vaklende over i arbejdsgivernes lejr og at styrke arbejdsgivernes kampmoral. Det var bl. a. venstrepressens noget uklare holdning (se senere), man forsøgte at regne sig til indtægt. Ved lockoutens begyndelse mente Stiftstidende, at flere radikale venstreblade var i færd med at revidere deres holdning, hvilket nok var en forhastet slutning²³. Senere bragtes en artikel fra en fælleskorrespondent til venstrebladene, som hidtil mentes at have haft sin sympati hos arbejderne, men nu viste »et ganske afgjort omslag.« Ved nærmere eftersyn fremgår det imidlertid, at artiklen udelukkende var et angreb på drikkeri på arbejdspladserne og arbejderledernes uvilje mod offentligt at indrømme problemets betydning. Om nogen stillingtagen til lockouten var der altså ikke tale²⁴.

Ligeledes bragtes en artikel fra »Højskolebladet« med kritik af en opfordring til at støtte de udelukkede materielt og moralsk, fordi enhver form for hjælp måtte blive partisk og som sådan bidrage til at forlænge konflikten. Desuden kritiserede »Højskolebladet« begge parter værste propaganda. Denne klare opfordring til at iagttage neutralitet under lockouten brugtes imidlertid af Stiftstidende som et bevis på udenforståendes sympati for AG²⁵. Dette gjaldt også en artikel fra »Håndværkerbladet«²⁶.

Særlig tydelige beviser på publikums sympati for arbejdsgiverne fremkom altså ikke i den arbejdsgivervenlige presse, selv om den med flid udnyttede de mindste tegn herpå.

Den løbende agitation i Demokraten

Ved tilrettelæggelsen af sin agitation havde Demokraten den store fordel, at arbejderne var den angrebne part, mens højrepressen måtte anvende megen

tid og spalteplads på blot at argumentere for det berettigede i lockouterklæringen. I modsætning til de ofte noget komplicerede redegørelser, der blev resultatet heraf, kunne Demokraten fra starten føre sin agitation med enkle midler og med en kraftig appel til følelserne.

»Bødler og ikke landsmænd . . .«

Den taktiske fordel, arbejdsgiverne havde spillet arbejderagitationen i hænde ved at erklære lockouten og dermed stå som angribere, blev udnyttet fuldt ud af Demokraten til heftige angreb på modparten og dens ledere. Det første skridt var at tillægge arbejdsgiverne en del frastødende egenskaber og motiver, hvoraf det væsentligste var, at de ved en brutal og hjerteløs udsultning af arbejderstanden ville knuse dens organisationer og indføre slaveforhold på arbejdspladserne. Da højrepressen som før nævnt begyndte at advare mod at støtte indsamlinger til fordel for de udelukkede, fandt Demokraten således lejlighed til at eksplodere i følgende udbrud under overskriften »Moderne kannibaler«: »Sult dem! Sult dem! råber Jyllands-Posten og Stiftstidende. Sult de små børn. Lad faderen se sine børn lide, det er den eneste måde, hvorpå kapitalisterne fuldt ud kan gøre ham til ydmyg slave. Er dette ikke den mest kannibalske, oprørende brutalitet? Vil Århus' borgere dele anskuelse med de hjerteløse storkapitalisters presse?«²⁷ At henvisninger til uforskyldt lidende børn var hyppige, kan ikke undre i betragtning af, at børnevennen Peter Sabroe var en af avisens hovedkræfter; men de havde vel også været nærliggende alligevel. Ved Socialdemokratiets grundlovsfest anvendtes i øvrigt en lignende propaganda. Her havde Sabroe nemlig fået den idé, at processionen gennem byen skulle indledes med et optog af de udelukkede børn, så alle kunne fatte medlidenhed med lockoutens uskyldige ofre²⁸. I tilslutning hertil udnyttede Demokraten med ildhu den propagandamæssige værdi i en episode, der indtraf i juli, da en falstersk godsejer hjemsendte to københavnske ferie børn fra sit gods, fordi deres fædre hørte til de udelukkede. Denne udåd skildredes i en artikel med overskriften »Falsters von Köller« med en hentydning til den forhadte prøjsiske politik i Sønderjylland. Artiklen kulminerede: »Så måtte de to små da drage bort, jagne af den moderne Herodes,« altså en parallelisering med barnemordet i Bethlehem!²⁹

Efter lockoutudvidelsen i august synes tonen, om muligt, at være skruet endnu højere op i desperation over den tilsyneladende endeløse kamp. Nu fik lockouten ikke alene skyld for at sulte, men også at dræbe de små børn, noget, det dog ikke var muligt at finde konkrete eksempler på³⁰. Synet på

arbejdsgiverne konkluderedes i, at de var »bøddler og ikke landsmænd . . .«, hvis fremfærd var grusommere end den tyrkiske krigsførelse ³¹.

»De skrev til Bismarcks venner« ³²

En glimrende lejlighed til også at appellere til de nationale følelser bød sig, da arbejdsgiverne havde anmodet deres tyske kolleger om ikke at tage danske udelukkede i arbejde. Dette, at arbejdsgiverne, ligesom arbejderne selv, ville iværksætte et samarbejde over landegrænserne, kunne virkningsfuldt bekæmpes med en appel til nationalfølelsen. Lignende henvendelser til Sverige og Norge affødte ikke kraftige reaktioner i arbejderpressen; men ved henvendelsen til tyskerne havde »Hr. Rostrup gjort det umuligt for Højre nogen sinde oftere at stille sig op som det fædrelandskærlige parti i mod-sætning til Socialdemokratiet« ³³. Demokraten mente også, at udvisningerne fra Sønderjylland var tiltaget efter dette brev ³⁴. Således kunne det nationale trauma i forbindelse med nederlaget i 1864 og harmen over von Köllers politik mobiliseres mod arbejdsgiverne. Denne henvendelse må betragtes som et taktisk fejlgreb af AG, for det vakte også harme inden for arbejdsgivernes og Højres egne rækker. En afstandtagen fra henvendelsen i det moderate venstreblad »Dannebrog« bragtes i perioden 13.-24. juni tværs henover Demokratens forside ³⁵. Dannebrog havde bl.a. skrevet, at »skamrødmænd må lægge sig over enhver klarttænkende dansk mands ansigt«, og at arbejdsgiverne »på den mest forkastelige måde skader vore dyreste nationale interesser« etc. ³⁶. Stiftstidende kunne med en vis ret påpege det opportunistiske i Demokratens holdning til det nationale spørgsmål, for det var kun få år siden, Demokraten havde skrevet, at det var en lykke for sønderjyderne at blive tvunget til at lære »et verdenssprog som det tyske« ³⁷. Under hele lockouten var nationalfølelsen imidlertid sat i højsædet ³⁸.

». . . en klat kapitalistiske eventyrere . . .«

En direkte parallel til højrepressens påstande om, at arbejderførerne ikke handlede i overensstemmelse med de arbejdere, de repræsenterede, fandtes i Demokratens fastholden ved, at lockouterklæringen i virkeligheden var sket imod den almindelige arbejdsgivers vilje.

Den stærke centralisering i AG fortolkedes af Demokraten således, at det kun var en håndfuld kapitalister, nemlig en krigsgal fløj i AG, der havde tvunget deres kolleger til at foretage »udsmidningen« ³⁹. Ethvert tegn på revner i sammenholdet udnyttedes til at argumentere for denne opfattelse.

Under lockouten førte de stridende parter en heftig propaganda imod hinanden. En henvendelse fra Dansk Arbejdsgiverforening til tyske arbejdsgivere om ikke at tage lockoutede danskere i arbejde, gav den arbejdsvenlige propaganda en god lejlighed til at appellere til de nationale følelser, f. eks. i denne tegning i »Ravnen« den 25. juni. Arbejdsgiverforeningens fungerende formand Kaspar Røstrup rækker en broderhånd til von Koller, den forhadte preussiske overpræsident i Slesvig-Holsten.

Som eksempler benyttedes fra det lokale plan bl. a. malermestrenes beslutning om at tilslutte sig lockouten, trods flertallet herimod i Århus, og ikke mindst murer- og tømrermestrenes resolution fra 5. juli ⁴⁰. Demokraten konkluderede sit syn på parternes organisationer i, at arbejdernes solidaritet var bygget på den fri selvbestemmelsesret, mens arbejdsgivernes var kittet sammen med vold og trusler om vold over for de enkelte arbejdsgivere og handlende ⁴¹.

I angrebene på AG's kadaverdisciplin indførtes, ligesom i højrepressens agitation, modsætningsforholdet mellem København og provinsen under overskrifter som: »Københavneriet. Vil provinsmestrene lade sig gøre helt umyndige af københavnerfabrikanter?« Herunder hævdedes det, at lockouten var blevet erklæret, uden at provinsmestrene havde fået lejlighed til at give deres mening til kende ⁴².

En væsentlig komponent i denne agitation om tyranniet i AG var forsøget på at spille på modsætninger mellem de store og de små mestre. Demokraten bragte selv sin definition på »små« mestre. Det drejede sig om mestre, der ikke havde noget stort personale, men som lønnede gode arbejdere godt. De ville i almindelighed ikke være interesseret i at få deres virksomheder standset. En del af dem var derfor ikke medlemmer af mesterforeningerne, der imidlertid kunne lægge pres på dem ved deres greb om materialeleverandørerne ⁴³. Af de små mestre med de i arbejdernes øjne så fortræffelige egenskaber var en del imidlertid blevet »lokket ind« i en arbejdsgiverforening for først at vågne op, da der blev dikteret generallockout ⁴⁴. Demokraten forsøgte at vække utilfredshed blandt disse små mestre på en måde, Stiftstidende havde fået ideen til, men selvfølgelig brugt med modsat fortegn. Demokraten mente nemlig at vide, at de små mestre var blevet lovet understøttelse, men f. eks. i Århus ikke havde fået nogen. »Hvor har Arbejdsgiverforeningen sine millioner? Det var bedre, højrebladene tog sig af mestrenes pengesager end af arbejdernes« ⁴⁵. Centralledelsen kunne nemlig frådse og havde allerede (21. juli) brugt mindst 100.000 kr. til lockoutens administration. Arbejdsgiverne var med andre ord kun begyndt at råbe op om fagforeningernes regnskab, for at AG's menige medlemmer skulle glemme deres eget ⁴⁶.

Disse angreb på arbejdsgiverne fik, ligesom den tilsvarende propaganda i højrepressen, ofte et personligt sigte. Af de lokale topfigurer var det dog ikke en af de lockoutende arbejdsgivere, der var yndlingsofret, men derimod Stiftstidendes ansvarshavende redaktør Funch Thomsen. At han tilmed var broder til et medlem af Arbejdsgiverforeningens forretningsudvalg, arkitekt F. A. Thomsen, Slagelse, gjorde ham yderligere suspekt i Demokratens øjne ⁴⁷. Samtidig fik Aarhus Stiftstidende sin bekomst i den permanente pole-

mik mellem de to blade, som også før og efter lockouten stod skarpt over for hinanden. Referater og vurderinger af de lokale offentlige møder var en kilde til stadig strid.

Blandt de århusianske lockoutende arbejdsgivere fandtes ingen permanente yndlingsofre, hvilket formodentlig hænger sammen med, at der ikke fandtes nogen lokal arbejdsgiverorganisation for alle arbejdsgivere; der fandtes ingen enkelte lederskikkelser, der i den offentlige bevidsthed kunne gøres synonyme med AG. Det blev derfor kun til spredte angreb på enkelte ledere af mesterforeningerne, f. eks. på Tømrermesterforeningens formand, »vendekåben I. P. A. Sørensen, der for tiden er moderat kapitalistvenlig . . .« og »ved tidernes ugunst eller i mangel af bedres havelse er bleven medlem af forretningsudvalget for Murer- og Tømrermestrenes Centralforening for Jylland og Østifterne«⁴⁸. Det var i høj grad denne post, der kvalificerede ham til omtalen i Demokraten. Angrebene på de lokale arbejdsgivere forekom ellers mest, når en arbejdsgiver ved en bestemt lejlighed havde gjort sig ufordelagtig bemærket i arbejdernes øjne. Om en egentlig løbende agitation under hele lockouten var der ikke tale. Det var der derimod over for AG's topledelse, forretningsudvalget, især mod Niels Andersen og Kaspar Rostrup⁴⁹. Denne relative tilbageholdenhed med hensyn til angreb på de lokale spidser var i overensstemmelse med Demokratens syn på forholdet mellem den almindelige arbejdsgiver og en tyrannisk topledelse.

Også Demokratens løbende agitation sigtede på den offentlige mening, især dens to første former med appel til sentimentalitet og nationalfølelse; men med sine groteske overdrivelser kan den snarere have virket frastødende på mange af dem, den skulle gøre indtryk på. Sin største virkning har den utvivlsomt haft blandt arbejderne selv, hos hvem en i forvejen harmfuld stemning kunne holdes vedlige af denne letfattede, slagkraftige agitation. Bortset fra agitationen med sigte på de små mestre forsøgte der ikke direkte appeller til modparten.

Endelig må det bemærkes, at Demokraten synes at have været mere uafhængig i forholdet til fremmede forlæg end de to højreblade, og at den bragte mere lokalt stof, selvstændig behandlet.

Agitation med udgangspunkt i vigtige begivenheder under lockouten

En væsentlig del af pressens agitationsvirksomhed under lockouten koncentrerede sig imidlertid om dennes almindelige forløb. Hovedformålet var under lockoutens forskellige faser at bevise, at modparten var såvel enansvarlig for lockoutens opståen som for dens fortsættelse. De anvendte ar-

tikler stammede for det første fra redaktionerne selv, men desuden anvendtes i vid udstrækning artikler fra andre aviser, samt i højrebladene generalkorrespondancer fra København. Endelig bragte Demokraten og højrebladene redegørelserne fra henholdsvis DsF og AG. Forskelle af betydning i synspunkterne i de redaktionelle og de udefra kommende artikler kan ikke konstateres. Tværtimod gælder det for såvel højrepressen som Demokraten, at artiklerne af fremmed oprindelse snarere har fungeret som inspirationskilde for de redaktionelle artikler, hvilket vel også har været hensigten med hovedorganisationernes redegørelser. Den største redaktionelle opfindsomhed koncentrerede sig om agitation med lokal baggrund. Synspunkter fra modstandernes agitation kom kun til orde i yderst ringe udstrækning, som regel i forbindelse med en imødegåelse af dem, og i sådanne tilfælde var der kun sjældent tale om loyale referater.

Trods begge parters ihærdige anstrengelser kan man ikke sige, at det lykkedes én af dem at skabe en »offentlig mening«, der klart gik ind for en af parterne. Som det vil fremgå af de følgende afsnit om venstrepressen og de udenforståendes aktivitet, synes det eneste klart definerede ønske blandt flertallet af de udenforstående at gå ud på at få konflikten afsluttet hurtigst muligt, hvilket ikke kan siges at være særlig opsigtsvækkende. Måske kan man dog sige, at arbejdsgiveragitationen nåede et konkret resultat derved, at den forhindrede, at en offentlig mening tog helt bestemt parti imod arbejdsgiverne, der var i absolut mindretal og stod som angriberne. Omstændighederne taget i betragtning var det ikke et ubetydeligt resultat.

Agitationens virkning indadtil forekommer mere utvivlsom, især kan slagkraften i Demokratens løbende agitation have bidraget væsentligt til at styrke solidariteten.

VIII. Venstrepressens holdning under lockouten

Aarhus Amtstidende

Det moderate venstreblad Aarhus Amtstidende hentede sit ræsonnerende og vurderende stof om lockouten både fra korrespondenter i København og Århusredaktionen selv¹. Man kunne derfor tænke sig den mulighed, at der på den måde kunne fremkomme artikler med modstridende syn på lockouten, og at redaktionens opfattelse ikke nødvendigvis harmonerede med korrespondancerne. Som det vil fremgå af det følgende, kan der virkelig konstateres sådanne meningsforskelle; men de har formodentlig ikke været så stærke, som det kunne synes ved en mekanisk sammenligning af indholdet, for var redaktionen fundamentalt uenig med korrespondancerne, kunne den jo blot lade være med at bruge dem. Dette kunne tyde på, at meningsforskellene hyppigt blot skyldtes en forskel i opfattelsen af den opportune udtryksmåde.

Under snedkerstrejken stod Amtstidende meget kritisk over for de jyske snedkeres forkastelse af overenskomsten², men da snedkerlockouten iværksattes, blandedes avisens irritation over snedkernes optræden med harme over AG, der syntes at have underkendt DsF's vilje til at lægge pres på snedkerne³. I en korrespondance fra København faldt der skarpe udtalelser mod AG: »... den hensynsløshed, hvormed man har iværksat lockout også over for de foreninger, som havde vedtaget overenskomsten ...« I det hele taget synes sympatien på dette tidspunkt at have været større for DsF end for AG⁴. Da faren for en storlockout var blevet klar, synes den københavnske korrespondent imidlertid at være blevet rokket i sin tillid til DsF, og han havde nu »indtrykket af, at ingen af parterne har noget særligt imod et større opgør«⁵.

Erklæringen af generallockouten vakte i overensstemmelse hermed den største beklagelse, fordi den både ville være skadelig for erhvervslivet og det fremtidige arbejdsklima, men sympatien hos den københavnske korrespondent var fremdeles størst for arbejderne⁶. Han skrev nemlig, at mestrene ikke lagde skjul på, at de ville have denne krig. Da de jyske snedkere havde forkastet overenskomsten, havde krigspartiet i AG fået overtaget, og udfaldet af den tredje afstemning havde i virkeligheden været ligegyldigt, for »da var krigen besluttet«. Endvidere havde arbejdsgiverne opstillet deres krav i for-

visning om et afslag, fordi man ønskede et opgør. Korrespondenten forsøgte også at mistænkeliggøre arbejdsgivernes motiver ved at hævde, at mange bygmestre betragtede lockouten som en frelsende engel, der kunne skaffe dem henstand ved den kommende termin. Han fastslog dog også, at hovedmotivet for de fleste var ønsket om at skabe stabile arbejdsforhold; men sympati for den menige arbejder slog igennem ved følgende passus, der kunne være taget direkte ud af arbejderpressen: »Der er i denne tid stor sorg i tusinder af små flittige hjem, hvor få ugers lediggang vil ødelægge frugten af lange tiders arbejde og sparsommelighed«⁷. Nogle dage efter formodede korrespondenten, at der nu var en meget kraftig offentlig mening imod »dette skæbnsvangre magtmiddel«, og at der selv i antisocialistiske blade var betænkelighed, fordi »arbejdsgiverne har erklæret lockout uden tilstrækkelig formel begrundelse og i strid med indgåede overenskomster«⁸.

Redaktionen foretrak dog at udtrykke sig mere forsigtigt i en leder. Hvis de jyske snedkervendes holdning var den eneste grund til lockouten, var det »for ringe en tue til at vælte et stort læs over«; men det betonedes, at sprængstoffet havde ligget parat i lang tid i form af de ustabile arbejdsforhold. Snedkerkonflikten havde blot været lunten, der antændte det. I øvrigt lagde redaktionen sig straks fast på den holdning ikke at tage stilling til skyldspørgsmålet, men i stedet opfordre til at oparbejde en forligsstemning⁹. Avisens sympati skinnede dog igennem i en anden artikel samme dag af lokal oprindelse, hvor der taltes om »... de 30.000 arbejdere, som i går morges blev kastet på gaden...«¹⁰. Demokratens heftige udfald mod den moderate presse 23. maj stemte altså hverken for redaktionens eller københavnskorrespondentens vedkommende, hvad Amtstidende angik. Demokraten skrev: »Den moderate presse stiller sig ligegyldig. Hvad pokker rager det den, at 100.000 mennesker bliver brødløse. Nej, så havde det været en anden sag, om en halv snes køer på en eller anden gård var blevet angrebet af blindtarmsbetændelse«¹¹.

I den følgende tid lagde Amtstidendes redaktion dog stærk vægt på at vise sig upartisk og indskrænkede sig fortrinsvis til at opfordre til forlig. Den optog indlæg fra begge de stridende parter, dels redegørelserne fra AG's og DsF's forretningsudvalg¹², dels de lokale fagorganisationers indlæg, f. eks. polemikken mellem Tømrrernes Fagforening og Tømrrermesterforeningen¹³. Den sympati for arbejderne, som havde røbet sig i det redaktionelle stof ved udbruddet af storlockouten, forsvandt ret hurtigt herfra, mens den stadig i mere afdæmpet form fortsatte i Københavnskorrespondancerne. En årsag til den redaktionelle tilbageholdenhed skal muligvis søges i Demokratens ubeherskede angreb på den del af pressen, der ikke direkte var med den, og på Amts-

tidende specielt¹⁴. Med henblik på kampen om den offentlige mening var det næppe særlig klogt af Demokraten at støde den lokale repræsentant for det moderate Venstre fra sig på den måde. Amtstidende var på sin side ret ironisk i sin omtale af de lokale socialdemokratiske bestræbelser og især af Peter Sabroe, som det fremgår f. eks. ved referaterne af hans taler.

Ved sammenbruddet af Enighedskamrets forhandlinger fik Københavnskorrespondentens vurdering lov til at være encrådende. Han mente, at kampen nu kun blev videreført, fordi AG's forfængelighed ikke tillod anerkendelse af arbejdernes krav om en 9 timers dag til gengæld for en anerkendelse af de 8 punkter¹⁵. Hos redaktionen skinnede en eventuel sympati for den menige arbejder ikke igennem mere. I en leder 2. august fremsattes forligskravet derimod med styrke, og den voldsomme polemik mellem højrepressen og de socialdemokratiske aviser, især Demokraten, fik en væsentlig del af skylden for, at lockouten var trukket i langdrag¹⁶. I august bragtes korrespondancer fra en korrespondent med mærket »AM«, men om det er en anden end i lockoutens tidligere faser, fremgår ikke. I hvert fald tog korrespondenten ikke mere parti i striden, men skrev 10. august: »... der er sprængstof nok i begge lejre; uforsonlige mestre intrigerer imod forliget, og uforsonlige svende modarbejder det direkte«¹⁷.

I lockoutens sidste fase indtrådte således overensstemmelse mellem synspunkterne i korrespondancerne og Århusredaktionen, samtidig med at den kritiske holdning over for arbejderne forstærkedes.

Aarhus Amts Folkeblad

I det lokale organ for Venstrereformpartiet Aarhus Amts Folkeblad fandtes der ligesom i Amtstidende dels korrespondancer fra København med oplysninger og vurderinger angående lockoutens almindelige forløb og topforhandlingernes gang, dels redaktionens egne vurderinger i form af ledere. I modsætning til Amtstidende kan der ikke her påvises uoverensstemmelser i opfattelse og udtryksmåde mellem korrespondancer og redaktionelle artikler. Om Folkebladet bragte artikler fra flere korrespondenter, kan ligesom for Amtstidendes vedkommende ikke fastslås, men størstedelen af korrespondancerne bragtes under mærket »Justus«. Under dette mærke skrev Venstrereformpartiets generalkorrespondent i København fra 1894 til 1900, Mads Jepsen, tidligere redaktør af »Horsens Venstreblad«¹⁸. Om han også har leveret korrespondancer uden dette mærke, vides ikke¹⁹.

Under snedkerstrejken, hvis alvorlige konsekvenser man ikke var klar over på det tidspunkt, fandtes der i Folkebladet kun korte neutrale meddelelser.

Da snedkerlockouten imidlertid begyndte at true med at blive til en storlockout, kom en tydelig kritik af AG til orde. Arbejdsgivernes tro på ad den vej at kunne opnå fastere arbejdsforhold var »selvfølgelig ganske fejlagtig«, og det ville tværtimod medføre en uddybelse af modsætningerne²⁰. Da storlockouten var en realitet, skrev »Justus«, at lockouten var en national ulykke, og at den offentlige mening utvivlsomt ville kræve forhandling. Arbejdsgiverne fordømtes for at være gået alt for voldsomt og pludseligt til værks og for at have manglet forhandlingsvilje²¹. I en leder 25. maj følte avisen sig foranlediget til at forsvare sig mod beskyldninger for at være på arbejdernes side – og erklærede, at dens eneste ønske var fred og forhandling²². Det fremgik dog i den følgende tid, at fredsønsket uomtvisteligt var forbundet med en større sympati for arbejderne end for deres modstandere. Bestræbelserne for at virke upartisk fortsatte dog ved optagelse af indlæg fra begge parter, således et uddrag af AG's første flyveblad fra lockouten og hele polemikken mellem de århusianske tømrersvende og -mestre²³. Dagen efter flyvebladsuddraget fandtes imidlertid en leder, hvori arbejdernes nuværende situation paralleliseredes med bondestandens tidligere kampe, og trods forsøgene på at være objektiv var holdningen mest kritisk over for AG²⁴. Demokraten bragte da også sin anerkendelse af lederen, »der ved sin rolige og besindige måde at se lockouten på står i behagelig modsætning til det uddrag af Flyvebladet nr. 1, som bladet bragte i mandags«²⁵.

I forholdet til de stridende parter presse iagttog Aarhus Amts Folkeblad dog en vis upartiskhed. Pressens tone kritiseredes gentagne gange. I begyndelsen ramte kritikken ganske vist kun højrepressen, der »... går blindt på med de urimeligste ophidsende skrivelser«²⁶. Men hurtigt inddrog arbejderpressen under kritikken for resten af lockouten²⁷. Denne kritik bekræfter, at tonen mellem de stridende parter presse var så skarp, at det vakte undren selv i en hærdet samtid.

Under lockoutens senere faser var sympatien for arbejderne dog stadig fremherskende, således i omtalen af arbejdernes holdning efter sammenbruddet af Enighedskamrets mægling²⁸.

At også redaktionens holdning overvejende var arbejdervenlig, fremgår desuden af omtalen af lokale begivenheder. Referaterne af arbejdermøderne mangler således ganske det ironiske anstrøg, som Amtstidendes har. I omtalen af murer- og tømrermestrenes resolution ses det, at Folkebladets redaktion gerne ville tillægge den en større betydning, end Amtstidende gjorde. I Amtstidende affærdigedes den med en kort notits om, at Demokraten havde indeholdt en fuldstændig misvisende omtale af mødet, mens Folkebladet både bragte resolutionen i sin helhed og kritiserede Støtstidendes omtale af den²⁹.

De to venstreblades forskellige holdning finder sin naturlige forklaring i de politiske forhold. Siden forliget i 1894 havde det moderate Venstre ført en forhandlingspolitik over for højregeringen, mens forligsmodstanderne inden for Venstre i 1895 havde sluttet sig sammen i Venstrereformpartiet. Socialdemokratiet og Venstrereformpartiet havde naturligt fundet sammen i kampen mod forliget og for indførelsen af folketingsparlamentarismen. Aarhus Amtstidende, der lededes af Kristian Hansen, sluttede sig til tilhængerne af forhandlingspolitikken, mens Aarhus Amts Folkeblad under ledelse af cand. theol. Niels Johan Laursen tilhørte forligs- og forhandlingsmodstanderne. De to avisers politiske holdning synes at have været afgørende for deres indstilling til lockouten ³⁰.

IX. De udenforståendes aktivitet under lockouten

Højskoleforeningsmødet 15. juni

Et vidnesbyrd om den interesse og bekymring, lockouten vakte også blandt de ikke direkte implicerede, findes i Århus på et ret tidligt tidspunkt af lockouten, nemlig ved afholdelsen af et møde 15. juni arrangeret af bestyrelsen for Århus Højskoleforening. Denne forening, der normalt blot angav det som sit formål at være »et samlingssted for højskolesagens venner«, motiverede sit initiativ på følgende måde¹. Da foreningen hidtil ikke havde været særlig aktiv i politiske spørgsmål, var dens lokaler derfor neutral grund, hvor arbejdere og arbejdsgivere kunne mødes og tale ud om problemerne. Dette skulle altså være mødets formål. I øvrigt havde foreningens bestyrelse den opfattelse af lockoutens årsager, at lockouten »havde været utænkkelig, om byerne havde lyttet mere opmærksomt til den tanke, at den almenneskelige dannelse ikke må forsømmes, og at den på ingen måde kan erstattes af faglige kundskaber«. I denne sidste sætning lyder et ekko af den grundtvigianske kritik af Lars Bjørnbaks tanker om, at de rent faglige kundskaber var den vigtigste forudsætning for en højnelse af bondestandens politiske og sociale stilling. Måske har man ligefrem haft hans indstilling til arbejderbevægelsen i tankerne². Lockouten måtte altså ses som en konsekvens af en fremherskende materialisme i tiden, hvorfor der mere end nogen sinde trængtes »til at fange ørerne for den livsanskuelse, der vil virke indefra udad og ikke tror på, at der kan skabes et godt forhold ved magtbud, ydre arbejdsregler og krigserklæringer.« Lockouten vidnede altså om, at »visse åndelige værdier« måtte tages almindeligt i brug for »at nå frem til et forståelsens og tillidens forhold mellem dem, der skal arbejde sammen.« Her lå nemlig en af Højskoleforeningens opgaver³.

Foreningen tog altså i sin indbydelse ikke parti i striden og stillede sig kritisk over for begge parter.

Som repræsentanter for de udenforstående ville højskoleforstander Jens Nørregaard og litterat Fernando Linderberg tale ved mødet.

Jens Nørregaard var cand. theol. og havde siden 1866 været forstander for Testrup Højskole ved Mårslet. Både folkeligt og kirkeligt indtog han en

central stilling i tiden. Kirkeligt tilhørte han grundtvigianerne, politisk var hans sympatier hos Venstre ⁴.

Fernando Linderberg var en velkendt socialpolitisk agitator og skribent, hvis hidtil betydeligste indsats havde været at sætte gang i organiseringen af landarbejderne. Han havde i 1888 været medstifter af »Dansk Arbejderforbund« (fra 1892 »Dansk Landarbejderforbund«). Ud fra religiøse betænkkeligheder havde han og hans venner bl. a. Jens Nørregaard stået skeptisk over for socialismen, men da forbundet dannedes, blev dets program en slags modificeret socialisme med stærk tilknytning til Venstre. I skuffelse over forhandlingspolitikken blev forbundet efterhånden radikaliseret. Desuden mistede Linderberg efterhånden troen på, at de kristne ville gøre noget effektivt for en bedring af de sociale tilstande. 1892-93 foretog han derfor en tilnærmelse til Socialdemokratiet og skrev bl. a. artikler til Demokraten. 1894 tilsluttedes forbundet Socialdemokratiet, og bestræbelser for dannelse af ikke-socialistiske arbejderorganisationer på landet var definitivt opgivet. Linderberg kunne dog ikke enes med socialdemokraterne i længden og rejste 1896-98 i udlandet. I 1898 blev han medstifter af og sekretær for »Udvalget for social Oplysnings Fremme«, hvis virksomhed under lockouten er omtalt i kapitel III ⁵. Det var i denne egenskab, han optrådte ved højskoleforeningsmødet.

På Testrup Højskole var der allerede forinden, nemlig 28. maj, blevet afholdt et møde, hvor Linderberg havde holdt foredrag om det sociale spørgsmål. Nørregaard havde i tilslutning hertil udtalt, at man over for striden mellem arbejdere og arbejdsgivere måtte appellere til hjerte og følelse. Ved brutal magt ville man ikke nå nogen løsning. I forbindelse med dette møde havde Linderberg privat udtrykt ønske om at komme til at tale i Århus engang i den nærmeste fremtid ⁶. På denne baggrund kan man måske slutte, at mødet i Århus kom i stand på Linderbergs initiativ, støttet af Jens Nørregaard og hans forbindelser i grundtvigianske højskole- og venstrekredse i Århus; men uanset hvor det første initiativ kom fra, blev det ivrigt støttet af Højskoleforeningens bestyrelse og Aarhus Amts Folkeblad, der var den avis, der var mest positivt indstillet over for mødets formål. Tillige fik mødet sin udførligste omtale heri i et langt referat tværs hen over avisens forside. Folkebladets grundtvigianske redaktør, N. Joh. Laursen, der havde været foreningens formand 1882-94, blev da også af foreningens bestyrelse udpeget til at være mødets dirigent.

Det ca. 3 timer lange møde indledtes, efter afsyngelse af »Høje Nord, friheds hjem«, med et foredrag af Linderberg. Efter en længere redegørelse for nødvendigheden af, at de sociale spørgsmål blev løst på et kristent grund-

Peter Sabroe var i 1899 redaktør ved *Demokraten* og formand for Socialdemokratisk Forbunds Arhusafdeling. Han var utvivlsomt den største oratoriske begavelse blandt de lokale arbejderledere, og under lockouten talte han ved de fleste større arbejdermøder i Århus.

Foto tilhørende *Demokraten*.

lag, agiterede han for tilslutning til »Udvalget for social Oplysnings Fremme«. Desuden fremsatte han ønske om en snarlig afslutning af lockouten og om gennem oplysning at hindre lignende konflikter i fremtiden. Under den efterfølgende diskussion opfordrede Jens Nørregaard til at støtte udvalgets arbejde. Han mente ikke, at arbejdsgiverne nød almindelig sympati, men samtidig understregede han, at arbejderne havde deres del af skylden for den nuværende situation. Alligevel mente han, at arbejderne havde størst ret, men han ville dog fraråde at støtte fagforeningskasserne, da det ville forlænge kampen. Mestrene havde hidtil manglet forhandlingsvilje, og derfor var det denne forsamlings opgave at »forlange, at man ikke fører krig mellem brødre, men forhandler.«

Et vigtigt formål for mødet var som nævnt at bringe arbejdere og arbejdsgivere til at indse deres hidtidige fejl og befordre forhandling og forståelse imellem parterne på det lokale plan. For arbejderne var mødt Jacob Jensen, Harald Jensen og journalist Marius Simonsen, senere redaktør ved *Demokraten* og socialdemokratisk folketingsmand⁷. For arbejdsgiverne mødte snedkermester Jørgen Madsen og tømremestrene I. P. A. Sørensen og A. K. Sørensen. Mestrene synes ikke at have påtaget sig denne opgave med særlig

begejstring. I et brev fra Arbejdsgivernes Bureau til snedkermester Haslund 15. juni hed det således: »I det hele taget ønskes så vidt muligt *ikke* udenforståendes indblanding i vore forhold, og indse vi ikke, at denne sag vedkommer offentligheden, i hvert fald ikke i den grad, at den er kompetent til at optræde som mægler«⁸. Det er da også klart, at der ved denne lejlighed overhovedet ikke blev etableret nogen nærmere kontakt mellem de stridende parter. Udtalelserne fra begge sider tog tydeligt sigte på at overbevise de tilstedeværende udenforstående om, at modparten havde uret. De forsonlige og forligsvenlige udtalelser, der faldt, synes mest at være fremsat, fordi ingen af parterne udadtil ønskede at stå som den krigslystne. Indlederens manende ord om at følge en kristelig tankegang ved ordningen af arbejdsforholdene faldt i særlig grad på klippegrund. Harald Jensen tog direkte afstand fra at inddrage religionen på denne måde, og de andre arbejder- og arbejdsgiver-talere, der overhovedet beskæftigede sig med Linderberg, gjorde det med anerkendende ord i almindelighed uden at forpligte sig i nogen retning.

Mødets forløb kendes udelukkende fra de indbyrdes ret forskellige avisreferater, hvoraf Aarhus Amts Folkeblads som nævnt er det udførligste. Folkebladet står ene med sin vurdering af mødets resultat: »Alle var enige om, at mødet var forløbet på den smukkeste måde og havde gjort de mange ildevarslende spådomme til skamme.« Såvel Demokraten som Stiftstidende var imidlertid enige om, at der på mødet havde hersket en udpræget arbejdsvenlig atmosfære, hvilket naturligvis udnyttedes forskelligt af dem. Demokraten mente, at der var tale om »en moralsk sejr for de udelukkede«, og at misbilligelsen af mestrene var så godt som enstemmig. Stiftstidende sluttede sig fuldt ud til denne sidste opfattelse og måtte derfor konkludere, at det var »et resultatløst møde«, der fra først til sidst beherskedes af socialisterne. Ifølge de to avisers referater synes både Linderberg og Nørregaard at have udtalt sig mere arbejdsvenligt, end det fremgår af Folkebladets referater, for Linderbergs vedkommende var der tilmed tale om direkte arbejds giverfjendtlige udtalelser. Dette indtryk bestyrkes af Amtstidendes mere neutrale referat. At Linderbergs upartiskhed i øvrigt ikke var stor, bekræftes af hans egen fremstilling af lockouten i 1899 (i »For Kirke og Kultur« 1899); men det er vel ikke så overraskende på baggrund af hans tidligere nære tilknytning til arbejderbevægelse og Socialdemokrati. Af samtlige avisreferater fremgår det i øvrigt, at de to øvrige talere, organist Paludan, Åby, og fiskhandler Poul Nielsen, kom med skarpe angreb på arbejdsgiverne; men hvad de øvrige talere angår, er det upartiske og fordragelige stærkt understreget i Folkebladet. Dette må forklares ved redaktør Laursens forbindelse med mødets arrangører; muligvis har han selv været en af initiativta-

gerne. Som dirigent ved mødet gjorde han sig store anstrengelser for, at det skulle forløbe i en fredelig parlamentarisk atmosfære. Hertil kommer, at mødets tilsigtede forligshenstilling ville være uden værdi som argument over for stridens parter, hvis det blev fastslået, at det var blevet domineret af en partisk indstilling. Derfor måtte Aarhus Amts Folkeblad være ivrig efter at fremhæve, at forhåbningerne til mødet som en indledning til forhandling under urbane former virkelig var blevet indfriet. På denne baggrund forekommer det derfor rimeligere at følge den øvrige presses udsagn om stemningen på mødet som udpræget arbejdsvenlig og samtidig arbejdsgiverfjendtlig⁹.

Højskoleforeningsmødet synes da heller ikke at have fået praktisk betydning, i hvert fald ikke i den retning indbyderne havde håbet. I stedet blev det udnyttet i parternes propaganda og var således med til på det lokale plan at bremse fremvæksten af forsonlige stemninger. Dette initiativ blev da heller ikke fulgt op i Århus, hvilket kunne tyde på, at det første forsøg havde været en fiasko.

Størst interesse kan mødet gøre krav på, når man betragter det som et vidnesbyrd om det stærke fredsønske, der beherskede personer med tilknytning til højskolen og Venstre, især Reformpartiet, og om deres velmente, men noget urealistiske bestræbelser i denne forbindelse.

De næringsdrivende

Det er tidligere omtalt, hvorledes der blandt de mindre næringsdrivende i København protesteredes mod lockouten i afgjort arbejdsgiverfjendtlige vendinger 2. juni. Denne protestbevægelse søgtes udstrakt over hele landet ved, at artekræmmer Sigvald Andersen rejste rundt i købstæderne og foranstaltede protestmøder. I Århus afholdtes et sådant møde 29. juni i Vennelyst efter indbydelse fra Forretningsudvalget for Arbejdernes Fællesorganisation med henvisning til en »anmodning af en kreds af næringsdrivende.« Hertil inviteredes i indbydelsen særlig alle middelstandsborgere og arbejdere¹⁰. Dette mødes arbejdsvenlige karakter måtte forekomme klar allerede før afholdelsen.

Om der først forelå en opfordring fra næringsdrivende i Århus kan ikke bekræftes.

Under mødet holdt de lokale socialdemokratiske ledere sig ikke i baggrunden. Af dem talte Harald Jensen, Peter Sabroe og Marius Simonsen. Harald Jensen nævnedes øjensynlig ikke de næringsdrivende i sin tale, men koncentrerede sig om opfordringer til arbejderne om at holde ud. Peter Sabroe, der lige var kommet hjem fra en rejse i England, drog en sammenligning mellem

engelske og danske arbejdsforhold for at slutte med heftige udfald mod Højres og det moderate Venstres presse. Derefter talte journalist Simonsen om arbejdsforhold i Norge og henstillede i øvrigt til arbejderne at bevare deres rolige og værdige holdning. Som man kan se, strejfede ingen af de tre de næringsdrivendes problemer med ét ord. De blev først behandlet i Sigvald Andersens tale.

Han opfordrede de næringsdrivende til at danne deres egne organisationer ligesom arbejdere og arbejdsgivere, fordi det var de næringsdrivende, der led mest under lockouten. Men desuden tog han direkte stilling i striden, da han udtalte, at »arbejdsgiverne og kapitalisterne samt deres presse søger ved ufine fortolkninger og bagvaskelse at bilde de næringsdrivende ind, at det hele var de slemme arbejderes skyld«¹¹.

På grundlag af dette møde er det svært at sige noget om de århusianske næringsdrivendes indstilling til lockouten. Det er da heller ikke klart, hvor mange af dem, der fulgte indbydelsen, hvis partiske oprindelse var klar, og som kun bragtes i Demokraten. Man kan derfor bedst karakterisere dette møde som et af de almindelige arbejdermøder under lockouten, som hovedsagelig tjente interne formål, denne gang med et indslag om de næringsdrivendes problemer, som ingenlunde kan siges at have domineret drøftelserne. De næringsdrivende, der måtte have været til stede, har formodentlig i forvejen sympatiseret med arbejderne, siden de efterkom en indbydelse i den nævnte form.

Selv om Sigvald Andersens optræden kan have haft en vis betydning indtil som en opmuntring for arbejderne, må indflydelsen udadtil have været ringe på grund af hans partiskhed og mødets hele karakter. Demokraten forsøgte da heller ikke at udnytte mødet ved at fastslå, at alle næringsdrivende skulle have stillet sig på arbejderside.

En chance herfor skulle vise sig i forbindelse med et møde af næringsdrivende 26. juli, der afholdtes uden københavnsk medvirken.

Dette møde kom officielt i stand efter en indbydelse fra ca. 200 næringsdrivende, der optoges i alle Århus-aviserne undtagen Jyllands-Posten. I indbydelsen redegjordes for mødets hensigt, som var at søge vedtaget en henvendelse til DsF og AG om at lade striden afgøre ved mægling. Dette møde skulle kun være for næringsdrivende, for det var »ikke middelklassen ligegyldigt, om arbejderne forarmes eller mestrene ruineres . . .« Ved en sådan tilkendegivelse af et fredssønske hos hele den næringsdrivende middelklasse mente indbyderne at kunne støtte de forsonlige kræfter blandt arbejdere og arbejdsgivere. Man mente, at murer- og tømrermestrenes resolution og forskellige udtalelser af ledende socialdemokrater var et bevis på, at der ekssi-

sterede sådanne forligsvenlige elementer. For at opfordringen til forlig skulle virke så kraftigt som muligt, blev det lovet, at mødet ville blive ledet »strengt upartisk«¹².

De næringsdrivende, der havde underskrevet indbydelsen, tilhørte fortrinsvis den mindre detailhandel. Byens velkendte store engroskøbmænd var altså ikke repræsenteret. Det er da også kun naturligt, at det var den mindre, kapitalfattige detailhandlerstand, der rammes først og alvorligst af den svækkede købekraft i arbejderstanden. Blandt underskriverne fandtes også formanden for »Århus Handelsforening af 1887«, købmand Laurs Mikkelsen¹³. Han ledede også underskriftsindsamlingen og var desuden indleder på mødet¹⁴. Denne forening havde til formål at varetage især detailhandelens interesser på alle økonomiske områder¹⁵. Foreningen havde tidligere taget et initiativ under arbejdskonflikter, nemlig under sin foregående formand J. Chr. Laursen¹⁶. Det skete i august 1895, hvor foreningen vedtog en udtalelse, hvori man beklagede de forhold, der samme sommer havde hersket mellem arbejdere og arbejdsgivere, og som havde påført den butiksdrevende købmand følelige tab. Ligeledes protesteredes der imod, at arbejderne ville iværksætte en landsomfattende boykotning af produkterne fra Palmemøllen i Århus, der efter en konflikt vedblev at beskæftige skruebrækkere. Foreningen udtalte ved den lejlighed, at en økonomisk krig var det værste, der kunne ramme de næringsdrivende¹⁷. Lockouten i 1899 kunne i høj grad siges at være udartet til en økonomisk krig. Det forekommer derfor ikke urimeligt at antage, at mødet 26. juli for en stor del skyldtes et initiativ fra Handelsforeningen, især i betragtning af dens formands virke i forbindelse med det.

Mødet var tilrettelagt som en debat om et resolutionsforslag fra indbyderne, der vedtoges. Det lød således: »Mødet udtaler, at alle næringsdrivende borgere, der ikke direkte er berørt af lockouten, ikke er tjent med, at kampen fortsættes, da de næringsdrivende i lige så høj grad som de implicerede parter føler lockoutens tryk, og mødet udtaler endvidere, at *lockoutens årsag er så ubetydelig*, at den ikke står i noget forhold til de af lockouten flydende virkninger. Mødet opfordrer derfor de stridende parter til straks at hæve lockouten og lade stridsspørgsmålene afgøres ved en voldgiftsdomstol«¹⁸. Man ser, der er gjort et forsøg på ikke at tage stilling i konflikten; måske en bevidst reaktion på Sigvald Andersens optræden tidligere; men sætningen om lockoutens årsag som ubetydelig rummer afgjort en kritik af arbejdsgiverne.

Ledelsen af mødet blev ikke upartisk, sådan som det var lovet i indbydelsen. Oprindeligt havde det været indbydernes hensigt at få en upartisk dirigent, nemlig overretssagfører Joh. Pedersen, der politisk hørte til i Venstre-reformpartiet¹⁹. Han trak sig imidlertid tilbage af uklare grunde²⁰. I ste-

det for blev dirigenten værten i Højskolehjemmet Jørgen Kornerup, der tidligere havde kritiseret arbejdsgiverne stærkt for deres pres på materialeleverandørerne, og som også tilhørte Venstrereformpartiet ²¹.

Debatten skulle efter arrangørernes ønske kun dreje sig om den foreslåede resolution, der anbefaledes af de 10 talere på nær én. Under debatten var upartiskheden ikke særlig fremherskende. Blandt talerne var der overvægt af folk, der af politiske grunde måtte sympatisere med arbejderne. Laurs Mikkelsen var øjensynlig den eneste højremand, der anbefalede resolutionen ²². Af de følgende talere kan 4 med sikkerhed identificeres som socialdemokrater, nemlig buntmager Hans Hald og detaillisterne G. Mathiesen, Jens Andersen og Poul Petersen ²³. De havde alle været blandt mødet indbydere, der også talte den fremtrædende socialdemokrat, skomager E. Olesen, der dog ikke tog ordet ved mødet ²⁴. Desuden talte organist Paludan, der allerede ved højskoleforeningsmødet havde vist sig stærkt arbejdsgiverfjendtlig ²⁵. Om de to sidste talere, der angreb arbejdsgiverne, skrædder J. Thomasen og smedemester J. Nielsen, har det ikke været muligt at finde nærmere oplysninger. Endelig var der én taler, detaillist Chr. Jensen, der anbefalede resolutionen uden at tage parti i striden samtidig. Karakteristisk nok tilhørte han Venstrereformpartiet ²⁰.

Kun én taler gik imod den almindelige enstemmighed, nemlig købmand J. Chr. Laursen, der var højremand ligesom Laurs Mikkelsen. Hans navn var mellem indbydernes, men allerede inden mødet erklærede han, at det var kommet der uden hans samtykke. Om dette spørgsmål førte han bagefter en avispolemik med Laurs Mikkelsen ²⁷. Herunder angreb han især mødets socialistiske tendens. Tilsyneladende havde han først opdaget den, da indbydelsen blev bragt i pressen med flere gode socialdemokrater som underskrivere. Derfor skyndte han sig at vaske sine hænder med hensyn til mødets udfald og sin andel heri, samtidig med at han bad Stiftstidende om at slette hans navn blandt indbyderne. Både Stiftstidende og Jyllands-Posten kunne da samme dag, som mødet skulle afholdes, meddele henholdsvis, at det ville blive »et maskeret socialistmøde« og »et slag i luften.« Flere af underskriverne skulle enten være blevet bondefanget til at underskrive eller havde slet ikke skrevet under i virkeligheden. (Der blev dog ikke nævnt andre navne end J. Chr. Laursens) ²⁸. På mødet rejste Laursen den samme protest som højrebladene, at mødet ikke var upartisk, og at resolutionen derfor ville blive betydningsløs. Stemningen på mødet synes dog at have været afgjort imod ham, og resolutionen vedtoges med en overvældende majoritet ²⁹.

Højrebladenes og Demokratens vurdering af mødets forløb og resultat var nærmest givet på forhånd. Højrebladene affærdigede det som et socialistisk

dirigeret møde, hvis resultat ikke var repræsentativt for stemningen i middelklassen. Demokraten nåede det resultat, at de tilstedeværende næringsdrivendes protest mod lockouten samtidig var en fordømmelse af arbejdsgiverne. Begge parter kunne således udnytte mødet til propagandamæssige formål.

Større interesse må derfor knytte sig til venstrebladenes vurderinger. Amtstidende tog afstand fra højrepressens og Demokratens vurderinger med deres propagandamæssige sigte. Samtidig mente Amtstidende, at man måtte tillægge mødet større betydning, end højrepressen havde gjort. Det ville sikkert vinde genklang landet over blandt middelstandsborgerne. Mødets store fejl havde været den manglende upartiskhed i ledelsen, der ville svække dets virkning på de stridende parter.

Aarhus Amts Folkeblad havde med glæde hilst initiativet til dette møde, fordi tiden nu var inde »til at rejse en masseprotest imod den fortræd, man forvolder den hele middelstand såvel som dem, der direkte berøres af lockouten«³⁰. Det var tydeligt den avis, der nærrede de stærkeste forhåbninger om, at mødet ville få den tilsigtede virkning på parterne. I modsætning til Amtstidende tog Folkebladet da heller ikke forbehold over for mødets resultat med nogen henvisning til den socialistiske dominans.

Pressens forhåbninger til mødets resultat afspejlede sig ligefrem i dens forskellige angivelser af deltagerantallet. Aarhus Amts Folkeblad havde set 1.000 deltagere, Demokraten 800, Amtstidende 600 og Jyllands-Posten 500. (Stiftstidende bragte ingen tal).

Ligesom højskoleforeningsmødet synes de næringsdrivendes møde ikke at have haft nogen indflydelse af betydning i retning af at fremskynde lockoutens afslutning. Også det blev i stedet udnyttet i propagandaen.

Med aviser som eneste kilde er det svært at skønne om, hvorvidt mødets resultat var et dækkende udtryk for de næringsdrivendes standpunkt under lockouten.

Der er næppe grund til at betvivle, at den sandsynlige initiativtager til mødet, Laurs Mikkelsen, uanset eventuelle personlige sympatier, ønskede, at mødet skulle præges af en upartisk holdning, for at resolutionen kunne få nogen værdi. Tilsyneladende mistede han på et tidspunkt kontrollen over begivenhederne, så flere klart socialdemokratiske talere kom til at dominere mødet og fremkalde en arbejdsgiverfjendtlig stemning. Imidlertid er det ikke givet, at den modsætning, som højrepressen og Amtstidende så mellem »et maskeret socialismøde« og en virkelig upartiskhed blandt de næringsdrivende har nogen rod i de faktiske forhold. De mindre næringsdrivende måtte på denne tid i vid udstrækning have deres sympatier hos socialdemokraterne, da de selv ofte kom fra arbejderstanden, og deres børn hyppigt blev håndvær-

kere og arbejdere, som Jens Andersen udtalte på mødet. Hertil kom så deres økonomiske afhængighed af arbejderstanden. På denne baggrund kan det ikke overraske, at der på mødet ikke blot viste sig et stærkt ønske om en afslutning af lockouten, men også en mere eller mindre udtalt fordømmelse af arbejdsgiverne. Ved det taktiske fejlgreb med hensyn til en upartisk ledelse af mødet kom der altså i virkeligheden stemninger til orde, som rimeligvis var repræsentative for en betydelig del af de mindre næringsdrivende, om end ikke nødvendigvis for middelstanden som helhed.

Fra Århus findes ikke andre vidnesbyrd om en selvstændig aktivitet fra de udenforstående under lockouten; men af det anførte fremgår det tydeligt, at deres stillingtagen var i samklang med politiske tilhørsforhold, der var etableret allerede før lockouten. Under selve lockouten skete der altså ikke noget skred til fordel for én af parterne i politisk henseende, og venstregruppernes indstilling under lockouten fulgte de politiske skillelinjer, der var skabt ved forliget i 1894.

X. Septemberforliget og lockoutens følger

Efter de mange fejlslagne forligsforhandlinger afventede man med største spænding udfaldet af de forhandlinger, der gik umiddelbart forud for Septemberforliget. Aarhus Amtstidende fortæller således, at telefonen på redaktionen kimedede næsten uafbrudt fra middagstid 4. september til langt ud på aftenen, som når der holdtes rigsdagsvalg. Desuden belejredes avisens vinduer hele eftermiddagen af publikum, der læste telegrammerne, der blev slået op, efterhånden som de indløb ¹.

Forligets modtagelse

I den århusianske presse modtoges forliget, ikke overraskende, som en sejr både i Demokraten og i Stiftstidende og Jyllands-Posten, mens Amtstidende og Aarhus Amts Folkeblad ikke tog del i striden om, hvem der kunne siges at have sejret, men kun tilkendegav lettelse over, at striden omsider var forbi ².

Det har tidligere været nævnt, at arbejderne enkelte steder ytrede utilfredshed med forliget. Noget sådant synes ikke at have været tilfældet i Århus. Både i Fællesorganisationen og på de enkelte fagforeningers møder var sejrbevidstheden fremherskende. På et fællesbestyrelsesmøde 5. september i Fællesorganisationen udtalte Jacob Jensen således, at afslutningen måtte betegnes som en absolut sejr for arbejderne, og det vedtoges som så ofte ved disse møder at afsende en resolution til DsF's forretningsudvalg med en tak til formanden Jens Jensen og en tilkendegivelse af tilfredshed med det opnåede resultat, »der hævder den stilling og indflydelse, arbejderne gennem årelangt organisationsarbejde har vundet.« I selve resolutionen taltes altså ikke direkte om forliget som en sejr, men snarere som en sikring af status quo ³.

Hos murerarbejdsmandene betegnede formanden også forliget som en sejr, men ud fra den betragtning, at det ikke var lykkedes AG at knuse arbejderorganisationerne, som han mente, det havde været hensigten ⁴.

Forliget fejredes af arbejderne med et stort møde i »Vennelyst« 10. september, som Demokraten udtrykkelig proklamerede skulle være en sejrsfest.

Ligeledes skulle arbejderoptøget gennem byen til mødestedet være et triumftog⁵. I dette deltog også arbejdere fra oplandet. Deltagerantallet er vanskeligt at fastslå. Demokraten taler om 7.000 deltagere i processionen og 10.000 i »Vennelyst«, mens Aarhus Amts Folkeblad har set 3.000 færre begge steder. Efter begges angivelser skal det dog have været det hidtil største arbejdermøde i forbindelse med lockouten. Der holdtes taler af Harald Jensen, Peter Sabroc og journalist Marius Simonsen. Ud over de lokale arbejderledere talte også den københavnske folketingsmand K. M. Klausen⁶. Foruden at glæde sig over forliget koncentrerede talerne sig især om fremtiden med en opfordring til at slutte op også om den politiske arbejderbevægelse ved de kommende valg, hvor de spåede Højre en fortsat politisk tilbagegang⁷.

Om de enkelte arbejdsgivere delte Stiftstidendes syn på forliget som en sejr fremgår ikke.

Arbejdets genoptagelse

Septemberforliget indeholdt den bestemmelse, at samtlige lockoutede arbejdere ved konfliktens ophør skulle gå i arbejde på de samme pladser, hvor de havde været beskæftiget ved konfliktens begyndelse, og at der i forbindelse med arbejdets genoptagelse ingen boykotning måtte finde sted. Ifølge forliget skulle arbejdet genoptages senest 9. september, men de enkelte forbund og centralforeninger aftalte den nøjagtige dato. Murerne og malerne skulle således begynde den 8.⁸ Det ser ud til, at flere mestre havde svært ved at vente så længe og begyndte tidligere endnu. I Malernes Fagforening diskuteredes, om det var rigtigt at gå i arbejde før den 8., men man kom til det resultat, at mesteren måtte tage ansvaret, hvis det var ulovligt⁹.

Bestemmelsen om, at de lockoutede skulle tages i arbejde på deres gamle arbejdspladser, synes ikke at have givet anledning til konflikter. For at sikre bestemmelsens gennemførelse vedtog tømrermestrene, at foreningens medlemmer var forpligtet til ikke at tage nogen svend i arbejde, som de ikke ved lockoutens erklæring selv havde afskediget, medmindre svenden kunne godtgøre, at hans sidste mester ikke havde brug for ham. Dog kunne man frit antage udenbys svende, der havde arbejdet for mestre, der ikke stod i mesterforeningen. Denne bestemmelse skulle gælde for 14 dage, og overtrædelse kunne straffes med en bøde på indtil 200 kr.¹⁰ Mestrene frygtede altså arbejdskraftmangel nu, hvor bygningsfagene skulle have indhentet noget af det, der var forsømt under lockouten, og hvor en stor del af de bortrejste svende endnu ikke var vendt tilbage.

At mestrene ikke fik helt den samme arbejdskraft som før lockouten, kan

Arbejderne fra L. Andersens klokkestøberi i Mejlgade lod sig fotografere efter arbejdets genoptagelse, et vidnesbyrd om den historiske betydning, man allerede i samtiden tillagde generallockouten og Septemberforliget.

Foto i Lokalhistorisk Samling.

konstateres for murermester Magnus Niensens vedkommende. Hos ham arbejdede i september 26 svende mod 33 i maj før lockouten. Af de 26 havde kun 2 ikke arbejdet der ved lockoutudbruddet. At formindskelsen i svendeantallet snarere skyldtes svendemangel end mangel på arbejde kan ses af, at Magnus Nielsen i stedet øgede antallet af arbejdsmænd fra 19 i maj til 28 i september ¹¹.

I snedkerfaget fandt en stærk udenbys tilstrømning af arbejdskraft sted, således at der straks efter lockouten var det samme antal svende til stede i byen som før, og i den nærmeste tid derefter steg antallet betydeligt. Denne tilstrømning skyldtes muligvis forventninger om rigeligt med arbejde efter den store Mejlborgbrand ¹². I hvor høj grad dette er kommet andre fag til gode, kan ikke afgøres.

Forbudet mod boykotning af arbejdsgivere eller arbejdere ved arbejdets genoptagelse synes at have skabt vanskeligheder hos tømrerne. Fagforeningen diskuterede 7. september, hvordan man skulle stille sig over for skruebrækkere uden at komme i konflikt med forliget. Det vedtoges, at alle skulle gå i arbejde 9. september hos de samme mestre, der havde lockoutet dem, men hvor der fandtes skruebrækkere, skulle man henvende sig til mesteren og forklare ham, at de måtte fjernes, hvis der skulle opnås rolige forhold ¹³. En sådan fremgangsmåde må siges at være i strid med forligets mening. Øjensynlig fik skruebrækkere i tømrerfaget svært ved at begå sig efter lockouten, for i november forelå der to ansøgninger fra skruebrækkere om optagelse i foreningen. Den ene repræsenterede så groft et tilfælde, at foreningen ikke ville optage ham, den anden optoges mod en mulkt, sådan som man 8. september havde vedtaget, det skulle være muligt ¹⁴.

Lignende forsøg på en stilfærdig pression over for mestrene kendes ikke fra de andre fag. Såvel murerens som murerarbejdsmændenes fagforeninger vedtog at genoptage arbejdet uden repressalier mod skruebrækkere ¹⁵. Hos murermester Magnus Nielsen fortsatte de folk, der havde arbejdet under lockouten, på nær én svend og 2 forbundtere ¹⁶.

I Århus foreligger der altså ingen eksempler på grove overtrædelser af Septemberforliget ved arbejdets genoptagelse.

Organisatoriske følger

På fællesorganisationsmødet 5. september havde Harald Jensen stærkt anbefalet klækkelige kontingentforhøjelser, der kunne øge arbejdernes modstandskraft under arbejdsconflikter. I adskillige af fagforeningerne vedtoges da også sådanne forhøjelser. De kendes i følgende foreninger, men kan også være

vedtaget andre steder. Hos murerne forhøjedes kontingentet til 20 kr. årligt, hvilket betød mere end en fordobling. I 1894 havde det været 8 kr.¹⁷. Hos snedkerne ønskede bestyrelsen kontingentet forhøjet til 75 øre ugentlig, men på forslag af et menigt medlem vedtoges kun en forhøjelse til 50 øre. Fra 1. januar 1900 blev kontingentet dog 60 øre om ugen, ligesom i resten af landet¹⁸. I forhold hertil fastsattes tømrernes kontingent ret lavt, nemlig til 1 kr. om måneden hele året¹⁹. Hos skrædderne fastsattes kontingentet til 30 øre om ugen, mens det i 1884 havde været 30 øre om måneden og i 1898 25 øre om ugen²⁰. Med hensyn til arbejdsmandsforeningerne havde forbundet vedtaget, at der skulle arbejdes hen mod et kontingent på 12 kr. årlig. Hos murerarbejdsmændene vedtog man at betale dette beløb med 50 øre om måneden i vinterhalvåret og 1,50 kr. i sommerhalvåret, altså tilpasset årstidernes forskellige indtjeningsmuligheder. Herudover ønskede forbundet et ekstra strejkekontingent på 25 kr., der skulle betales over 2 år til et ekstrarfond, der skulle bruges i tilfælde af lockout²¹. Hos formerne blev kontingentet 2 kr. pr. medlem om måneden²². Det højeste kontingent fik smede- og maskinarbejderne. I oktober vedtoges et kontingent på 1 kr. om ugen fra januar 1900. Dette synes dog at være blevet ændret til 75 øre, der vedtoges i det meste af landet²³. Hos savværksarbejderne skete der en forhøjelse fra 60 øre om måneden i 1896 til 1 kr.²⁴. Også fag, der ikke havde været ramt af lockouten, forhøjede kontingenterne. Hos bødkerne skete der således en forhøjelse fra 50 til 75 øre om måneden²⁵. Som man kan se, blev forskellene i det årlige kontingent store fra forening til forening, hvilket delvis kan skyldes fagenes forskellige indtjeningsmuligheder. Det høje kontingent hos smede- og maskinarbejderne på 39 kr. årligt skal dog formodentlig også ses i lyset af de mange forbitrede arbejdskampe i jernindustrien.

Styrkelsen af arbejderne økonomiske hjælpemidler indskrænkede sig ikke til kontingentforhøjelser alene. Arbejdsgivernes effektive pres på materialeleverandørerne under lockouten gav anledning til, at Arbejdernes Forbrugsforening 18. september afholdt et møde, hvis emne netop var udviklingen af de økonomiske hjælpemidler. Arbejdernes Forbrugsforening i Århus (fra 1906: Arbejdernes Produktionsforening) var oprettet i 1884 og drev i 1899 et bageri, mølleri, ølbryggeri og en kulhandel²⁶. På mødet talte Forbrugsforeningens forretningsfører Jacob Jensen, der understregede vigtigheden af, at arbejderne sluttede op om den kooperative tanke. Han mente, at arbejdsgiverne under lockouten også ville have lukket bryggerier og bagerier, hvis ikke arbejderne selv ejede sådanne foretagender i alle de større byer. Målet måtte derfor være, at arbejderne også kom til at drive tømmerhandler og teglværker, så de blev uafhængige af de materialeleverandører, der havde støttet AG²⁷.

Efter dette møde opfordrede flere fagforeninger sine medlemmer til at støtte Forbrugsforeningen ²⁸.

For nogle fagforeninger kom lockouten også til at betyde en styrkelse af organisationsprocenten. Kuskenes Fagforening, en arbejdsmandsforening fra 1897, havde i begyndelsen af 1899 kun 55 af de i alt 110 kuske i Århus som medlemmer. I efteråret stod 101 af i alt 134 kuske i foreningen; her var der altså tale om en forøgelse af organisationsprocenten fra 50 til 75 ²⁹.

Allerede før lockoutens afslutning var arbejdsgiverne begyndt at forberede en udbedring af organisationerne. I slutningen af august havde repræsentanter for arbejdsgiverne i København og provinsen været samlet i København for at forberede oprettelsen af lokale arbejdsgiverforeninger, som underafdelinger af AG. I dette øjemed sendte AG herefter agitatorer rundt for at afholde møder landet over ³⁰. I Århus afholdtes et sådant møde 2. september. Her holdtes taler af tre af AG's ledende mænd, nemlig landstingsmand bagermester Herman Stilling, Randers, jernfabrikant Jens Lange, Svendborg, og murermester Niels Rasmussen, København ³¹. Talerne drejede sig væsentligst om lockoutens betydning som samlende faktor for arbejdsgiverne ³². Først året efter blev en lokal arbejdsgiverforening stiftet 22. maj på initiativ af medlemmerne af Arbejdsgiverernes Bureau fra lockouten ³³.

Også for arbejdsgiverorganisationerne medførte lockouten en styrkelse af økonomien, da AG vedtog oprettelse af faglige hjælpefond og Arbejdsgiverforeningens Fællesfond. Hjælpefondene skulle yde medlemmerne støtte under arbejdskonflikter og skulle administreres efter regler, de enkelte fag måtte fastsætte. De skulle dog være underkastet forretningsudvalgets kontrol og samtidig høre ind under Arbejdsgiverforeningens Fællesfond, der skulle løse samme opgaver som hjælpefondene. De faglige hjælpefond skulle få deres midler fra et obligatorisk kontingent på 5-10 øre ugentlig for hver person beskæftiget ved faget. Halvdelen af disse bidrag skulle hjælpefondene indbetale til Fællesfonden, der desuden modtog obligatoriske bidrag fra enkeltvirksomheder, der var medlemmer af AG. Disse regler betød en væsentlig stigning i medlemmernes foreningsudgifter ³⁴. Hvordan disse ændringer blev modtaget i Århus, fremgår ikke.

Også på arbejdsgiverforeningernes medlemstal viste der sig virkninger af lockouten. Murer- og Tømrermestrenes Centralforeninger fik en medlemsforøgelse på ca. 200 hver ³⁵. I Århus, hvor organisationsprocenten i disse to mesterforeninger var høj i forvejen, var forøgelsen i medlemstallet ikke usædvanlig stor. Medlemstal kendes kun fra Tømrermesterforeningen, der pr. 1. januar 1900 havde 72 medlemmer, en stigning på 9 i løbet af et år, mens stigningen fra 1898 til 1899 havde været på 18 ³⁶. Snedkermestrene havde

allerede ved snedkerlockoutens begyndelse øget sit medlemstal ved en stærk pression mod 3 betydelige firmaer, der endnu stod uden for organisationen. Heraf indmeldte de to sig straks. Det tredje forblev uden for foreningen ³⁷. Eventuelle virkninger på medlemstallet i andre foreninger kendes ikke.

Økonomiske og sociale virkninger

For arbejdsgiverne synes lockouten ikke at have haft virkelig alvorlige økonomiske følger. Takket være den forømtalte tilstrømning af arbejdskraft til bycn efter lockoutens afslutning lykkedes det nemlig at fuldføre en stor del af de påbegyndte bygninger ³⁸. Dette bekræftes af Murermesterforeningens regnskab. Her havde medlemmerne siden 1897 foruden et årligt kontingent på 4 kr. betalt $\frac{1}{2}$ % i afgift af enhver art murerarbejde, de udførte. I regnskabsåret april 1898–april 1899 havde dette givet en samlet kontingentindtægt på 5.927,14 kr. I det følgende regnskabsår 1899–1900 faldt kontingentindtægterne til 4.574,34 kr., hvilket må være et udtryk for tilbagegangen i aktiviteten 1899 ³⁹. Dette kan næppe siges at betegne en katastrofal nedgang for faget som helhed. På generalforsamlingen i Murer- og Tømrerestrenes Centralforeninger i september konkluderedes der da også, at fagene var sluppet »temmelig godt« over lockouten ⁴⁰.

I den nærmeste tid efter lockouten synes der kun at have hersket arbejdsløshed i malerfaget. I snedkerfaget i Århus var der nogle få arbejdsløse; men foreningens formand var mest tilbøjelig til at give den hårde vinter skylden herfor ⁴¹.

Hvordan den uundgåelige formindskelse af købekraften især i arbejdsstanden påvirkede handelslivet, er svært at sige bestemt. Ud over protesterne fra den mindre detailhandel under selve lockouten findes ikke andre vidnesbyrd fra denne del af næringslivet. En repræsentant for den større handel i Århus, Handelsstandsforeningens formand, bankdirektør Frederik Nørgaard, udtrykte sig ganske optimistisk om lockoutens virkninger for handelsstanden, da han på den årlige generalforsamling 3. november karakteriserede det forløbne år som i det store og hele godt for handelsstanden, »selv om den store lockout naturligvis havde gjort en del skade« ⁴².

Endelig medførte lockouten ikke øgede byrder for fattigvæsenet. I fattiginspektørens beretning for 1899 hedder det, at der ikke i anledning af lockouten var sket henvendelser til fattigvæsenet fra personer, der ikke tidligere havde fået hjælp, måske med undtagelse af 1 eller 2 tilfælde. Derimod var arbejdsstandsningen nok af og til blevet påberåbt af folk, der tidligere havde fået hjælp ⁴³. I denne forbindelse må man dog huske på, at fattig-

væsenet for mange stod som den absolut sidste udvej, fordi det betød tab af politiske rettigheder at nyde fattighjælp, og elementet af politisk kamp i storlockouten fremhævedes netop stærkt fra arbejderside.

Lockouten og kommunalvalget januar 1900

Flere gange under lockouten havde arbejderlederne mindet om byrådsvalgene, sidst da Harald Jensen ved arbejdermødet 10. september havde opfordret til at vælge nye mænd til byrådet, da det gamle byråd havde været ligegyldig over for arbejdernes trængsler under lockouten ⁴⁴.

Før den kommunale valglov i 1908 var valgene til kommunalbestyrelserne ordnet således, at der afholdtes valg hvert tredje år. Byrådene bestod af et ulige antal medlemmer, hvis funktionstid var 6 år. Hvert tredje år afgik henholdsvis den større og den mindre halvdel. De højstbeskattede i kommunerne (d. v. s. den del af skatteyderne, der betalte de 2/3 af skatterne) havde privilegeret valgret, således at de alene valgte den mindre halvdel af byrådet, mens den almindelige vælgerklasse (d. v. s. samtlige skatteydere over 25 år) valgte den større halvdel. Højre var derfor det dominerende parti i størstedelen af provinsbyerne ⁴⁵.

I januar 1900 var den større halvdel på valg. Ved det tilsvarende valg i 1894 havde valgkampen stået mellem en højreliste og en såkaldt upolitisk liste, der gennemførte valg af alle sine kandidater, bl. a. Harald Jensen, der blev den første socialdemokrat i Århus byråd. Samtidig kom murermester A. Thomsen i byrådet, og valget betød i det hele taget en fremgang for Venstre ⁴⁶.

I 1900 fandtes der også to lister, nemlig en borgerliste med 5 venstremænd og 5 højremænd og en liste opstillet af Socialdemokratiet og Venstrereformpartiet med 4 venstremænd og 6 socialdemokrater. De 3 venstremænd fandtes på begge lister. A. Thomsen var alene opstillet på den sidste liste, da borgerlisten ikke havde ønsket ham med på grund af hans holdning under lockouten ⁴⁷.

I den socialdemokratiske valgagitation var lockouten et hovedtema, den borgerlige liste betegnedes konsekvent som en »lockoutliste«. På selve valgdagen var Demokratens forside ryddet til fordel for et valgopråb med bl. a. følgende passager: »Lys den liste, der indeholder navne på hjerteløse, spidsborgerlige og »skikkelige« mænd, tilbage til den lockoutens klamme kælder, hvorfra den stammer . . . de lockoutherrer, som i sommer tog Eders familier brødet ud af munden . . .« ⁴⁸. Stiftstidendes agitation, der hovedsagelig spillede på en »socialistforskrækkelse«, var næppe så slagkraftig ⁴⁹.

I forvejen havde Fællesorganisationen iværksat en agitation i fagforeninger for at få medlemmerne til at møde op og stemme⁵⁰. Den lykkedes. Venstre-reformpartiets og Socialdemokratiets liste sejrede. Mellem de valgte venstremænd var N. Joh. Laursen, redaktøren af Aarhus Amts Folkeblad, og blandt socialdemokraterne Harald Jensen, Peter Sabroe, Jacob Jensen og F. F. Samuelsen. A. Thomsen var den eneste af de lockoutede arbejdsgivere fra 1899, der blev valgt. På den tabende borgerliste var tømrermester Thorbrøgger, murermester A. Laursen og kunstsmed Larsen⁵¹. I 25 byer landet over valgtes i alt 52 socialdemokrater og 152 venstremænd, mens Højre fik 187 valgt. Højre forblev dog dominerende i byrådene, da det i forvejen rådede over de højstbeskattedes repræsentanter og den kongevalgte borgmester⁵². Det forekommer sandsynligt, at lockouten 1899 fik indflydelse på kommunalvalgene i 1900 ved i hvert fald at fremskynde Socialdemokratiets politiske fremgang.

Konklusion

Under storlockouten 1899 viste resultaterne af de foregående års organisationsvirksomhed sig. Fagforeningerne i Århus havde fra 1883 haft et tværfagligt samarbejde i Arbejdernes Fællesorganisation og var vant til at arbejde sammen under arbejdskonflikter. Ved lockoutens begyndelse vidste arbejderne derfor nøjagtig, hvilke midler de i fællesskab skulle tage i anvendelse for at holde stand. Først og fremmest arbejdede de på at begrænse lockoutens økonomiske pres. Hertil var det bedste middel at skaffe flest mulig af de lockoutede arbejdere beskæftigelse så lang tid som mulig hos uorganiserede arbejdsgivere, hos private og i udlandet. Endelig organiserede fagforeningerne selv arbejde for de udelukkede. Arbejdsstandsningen kom altså ikke til at betyde, at de lockoutede arbejdere gik totalt ubeskæftiget rundt i mere end tre måneder. Dette bidrog utvivlsomt stærkt til, at der ikke opstod uroligheder blandt arbejderne. I betragtning af, at lockouten i 1899 var en arbejdskonflikt af hidtil uset omfang og betydning, er det bemærkelsesværdigt, at den fik et så fredeligt og uddramatisk forløb. De udelukkede rettede sig efter deres ledere og indtog en rolig og værdig holdning, der gavnede dem meget i offentlighedens øjne. Desuden viste det sig muligt at hindre et økonomisk sammenbrud for fagforeningskasserne bl. a. ved at foretage indsamlinger hos de ikke-lockoutede fag og blandt offentligheden. De lockoutede arbejdere blev derfor ikke bragt i en så kritisk økonomisk situation, at det gik ud over deres tillid til ledelsen, selv om lockouten naturligvis medførte alvorlige økonomiske vanskeligheder for de fleste.

I modsætning til arbejderne havde arbejdsgiverne ikke tradition for et

lokalt samarbejde mellem så mange fag under en arbejdsstandsning. Kun i byggefagene havde der længe eksisteret et samarbejde. Først efter lockoutens begyndelse fik de århusianske arbejdsgivere et tværfagligt organ i Arbejdsgivernes Bureau, der organiseredes efter direktiver fra hovedledelsen. Bureauet iværksatte nogle ganske virkningsfulde forholdsregler, der tjente til at gøre lockouten effektiv. Det gjorde en energisk indsats for at hindre, at de udelukkede fik beskæftigelse, og fik overtalt flere uorganiserede arbejdsgivere til at indmelde sig i de faglige foreninger. Størst succes havde arbejdsgiverne dog med deres aftaler med materialeleverandørerne, der lovede kun at sælge materialer til folk, der havde fået en rekvisition herpå fra Bureauet mod at love, at de ikke ville lade materialerne forarbejde af lockoutede.

Bureauets væsentligste mangel var, at det ikke samtidig fungerede som et organ, hvorigennem Arbejdsgiverforeningen kunne motivere sin politik og påvirke den enkelte arbejdsgivers indstilling til lockouten. De samvirkende Fagforbund havde en bedre kontakt til underorganisationerne og den menige arbejder takket være Arbejdernes Fællesorganisation. Denne svaghed i arbejdsgivernes lokale organisation blev tydelig, da de århusianske murer- og tømrermestre på egen hånd vedtog en resolution 5. juli, hvori de forsøgte at lægge pres på Arbejdsgiverforeningen for at få lockouten afsluttet i en fart. Desuden begyndte de at agitere for deres synspunkter hos kolleger i andre byer; men til trods for, at de politiske og økonomiske modsætninger var langt større mellem arbejdsgiverne indbyrdes end mellem arbejderne, var forståelsen for sammenholdets betydning så udbredt, at det ikke kom til frafald fra Arbejdsgiverforeningen under lockouten. Det var absolut et undtagelsestilfælde, at uoverensstemmelser kom så kraftigt til udtryk, som det skete i forbindelse med de århusianske murer- og tømrermestres resolution.

Et karakteristisk træk ved lockouten 1899 var den meget kraftige agitation, der blev drevet af begge parter, især i pressen. I Århus varetoges arbejderne sag af den socialdemokratiske Demokraten, arbejdsgivernes af de to højreblade Aarhus Stiftstidende og Jyllands-Posten. Formålet med agitationen var både at styrke sammenholdet i de stridende lejre og at vinde offentlighedens sympati. Under selve lockouten tog de udenforstående som helhed ikke klart parti for en af parterne, om end sympatien for den menige arbejder formentlig var større end for den enkelte arbejdsgiver. Størst velvilje fandt arbejderne hos udenforstående med tilknytning til Venstrereformpartiet, en konsekvens af de foregående års politiske samarbejde mellem Socialdemokrati og Reformparti. Denne del af de udenforstående i Århus gjorde et velment, men resultatløst forsøg på at mægle mellem parterne ved et møde i Højskoleforeningen 15. juni.

For begge parters vedkommende fik lockouten organisatoriske følger. Arbejderne fortsatte udviklingen af de økonomiske hjælpemidler ved kontingentforhøjelser og fornyet interesse for den kooperative tanke. Arbejdsgiverne søgte at udbedre den mangelfulde tværfaglige organisering på det lokale plan og styrkede ved kontingentforhøjelser de økonomiske reserver med særlig henblik på kommende arbejdsconflikter. Det er vanskeligt at påvise betydelige økonomiske og sociale virkninger af lockouten i Århus; men til gengæld er der en del, der tyder på politiske virkninger. Lockouten bevirkede, at arbejderne selv sluttede stærkere op om det politiske Socialdemokrati; men den betød tillige, at mange andre herefter identificerede arbejdsgivernes bestræbelser med Højres. Dette bidrog sandsynligvis til fremgangen for Venstre-reformpartiet og Socialdemokratiet ved kommunalvalgene i januar 1900.

Forkortelser i henvisninger

Forhandlingsprotokoller fra Århus

forkortet

væv fagf	<i>Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, København</i> Vævernes Fagforening i Århus 1894–12. sept. 1904 <i>Demokratens arkiv, Århus</i>
soc forb	Socialdemokratisk Forbund, afdeling Århus. Løbe nr. 2, 1892–1909 <i>Erhvervsarkivet, Århus</i>
AG bureau	Arbejdsgivernes Bureau, Århus 1899 (rummer tillige forhandlingerne i den lokale arbejdsgiverforening 1900–1911)
fæll org	Arbejdernes Fællesorganisation 14. dec. 1894–21. april 1901
mal fagf	Malernes Fagforening, fotokopi 1. feb.–3. nov. 1899
mur fagf	Murernes Fagforening, fotokopi 3. maj 1899– 27. januar 1900
murarb fagf	Murerarbejdsmændenes Fagforening 30. april 1893–2. juni 1900
murmestf	Murermesterforeningen 27. okt. 1896–17. dec. 1912
skråd fagf 1 eller 2	Skræddernes Fagforening I 29. marts 1874–aug. 1882, 5. jan. 1897–13. nov. 1902. II 12. nov. 1882–1. dec. 1896
smed fagf	Smede- og Maskinarbejdernes Fagforening, fotokopi 16. maj–28. okt. 1899
sned fagf	Snedkernes Fagforening 1874–20. marts 1888, 30. april 1892–3. feb. 1897, 5. feb. 1897–30. okt. 1905
sned mestf	Snedkermesterforeningen 13. sept. 1880–18. maj 1921, Århus Snedkerlaugs arkiv
typ fagf	Dansk Typografisk Forenings lokalafdeling i Århus 23. okt. 1884–11. dec. 1902
tøm fagf	Tømrenes Fagforening, fotokopi 1899–21. feb. 1900
tøm mestf	Tømremesterforeningen 3. april 1880–17. marts 1902

De fotokopierede protokoller findes hos de pågældende fagforeninger.

Aviser

AA	Aarhus Amtstidende
AAF	Aarhus Amts Folkeblad
AS	Aarhus Stiftstidende
Dem	Demokraten
Jyl	Jyllands-Posten

Litteratur

Agerholm og Vigen	Sophus Agerholm og Anders Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 år 1896–1921 (1921)
BBR	Borgere i byens råd. Medlemmer af Århus bys borgerrepræsentation og byråd 1838–1968. Redigeret af Ole Degn og Vagn Dybdahl (Århus 1968)

DBL	Povl Engelstoft og Svend Dahl (red.): Dansk biografisk leksikon (1933–1944)
Elberling	Emil og Victor Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem hundrede år 1848–1948 I–III (1949–50)
HB 1	Henry Bruun: Stof og studier til de faglige byorganisationers historie i Danmark fra 1864 til ca. 1900. I Povl Engelstoft og Hans Jensen (red.): Bidrag til arbejderklassens og arbejderspørgsmålets historie i Danmark fra 1864–1900 (1931)
HB 2	Henry Bruun: Den faglige arbejderbevægelse i Danmark indtil år 1900. Første del til ca. 1880 (1938)
Jensen og Olsen	J. Jensen og C. M. Olsen: Oversigt over fagforeningsbevægelsen i Danmark i tiden fra 1871 til 1900 (1900)
Nørregård	Georg Nørregård: Arbejdsforhold indenfor dansk håndværk og industri 1857–99 (1943)
Pol	Politikens Danmarkshistorie XII. Vagn Dybdahl: De nye klasser 1870–1913 (1965)
Schultz	Schultz Danmarkshistorie V. P. Munch: Det danske folks livsvilkår 1864–1914 (1942)
Soc hist	E. Wiinblad og Alsing Andersen: Det danske Socialdemokratis historie fra 1871 til 1921, I–II (1921)
Soc stud	Povl Engelstoft og Hans Jensen (red.): Sociale studier i dansk historie efter 1857 (1930), især F. Skrubbeltrang: Septemberforliget 1899
Soc årh	C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets århundrede, bd. II (1901)

Jubilæumsskrifter

1. J. N. Abrahamson og Chr. Sørensen: Arbejdsmandenes Forbund for Jylland og Fyn. Tilblivelse og udvikling (1914)
2. Blikkenslagernes Fagforening 1884–1949. Conrad Rasmussen: Et kort resumé af foreningens historie 1884–1949 (Århus 1949)
3. Bryggeri- og Mineralvandsarbejdernes Fagforening, Århus 1898 – 1. april – 1948 (Århus 1948)
4. Søren Christensen: Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinserne gennem 35 år 1895–1930 (1930)
5. Søren Christensen og Jul. Krøjer: Centralforeningen for Smedemestre i Jylland gennem 50 år 4. april 1886–1936 (Ålborg 1936)
6. C. From-Petersen: Festskrift i anledning af Dansk Tømrer-Forbunds 25-års jubilæum 1890 – 18. maj – 1915 (1915)
7. Carl Gran: Snedkersvendenes organisations historie. Udgivet af Snedkerforbundet i Danmark i anledning af dettes 25-års jubilæum 1910 (1910)
8. Vald. Helsing: Træindustriens Fabrikantforeninger for Østifterne og for Jylland 1898–1923 (1923)
9. Peter Holm: Århus Murermesterforening gennem 50 år 1880–1930 (Århus 1930)
10. Peter Holm: Århus Tømrermesterforening 1880 – 50 år – 1930 (Århus 1930)
11. Hustømrernes Fagforening i Århus gennem halvtresindstyve år. 27. oktober 1871 – 1921 (1921)
12. J. H.: Små erindringer fra formernes fagbevægelse i Århus 1883–1908 (Århus 1908)
13. C. M. Loldrup: Festskrift i anledning af Malerforbundet i Danmarks 25-års jubilæum 1890 – 1. november – 1915 (1915)

14. Ejnar Lund: Jern- og Metalindustriarbejdsmændenes Fagforening, Århus. 1897 – 8. oktober – 1947 (Århus 1947)
15. Murernes Fagforening i Århus gennem 50 år. 1874 – 10. april – 1924 (Århus 1924)
16. Søren Nielsen: Beretning om virksomheden i Arbejdsmændenes Fagforening for Århus og Omegn 1889 – 23. april – 1914 (Århus 1914)
17. P. Rasmussen og Vald. Petersen: Bogbinderi- og Papirvarearbejdernes Fagforening i Århus gennem 35 år. 1891 – 29. juli – 1926 (Århus 1926)
18. Savværksarbejdernes og Maskinsnedkernes Fagforenings 25 års jubilæum 3. august 1895. 3. august 1920 (Århus 1920)
19. Savværksarbejdernes og Maskinsnedkernes Fagforenings 35 års jubilæum. 3. august 1895. 3. august 1930 (Århus 1930)
20. H. Sejerholt: Malernes Fagforening i Århus gennem 35 år (Århus 1925)
21. Snedkersvendenes organisationshistorie 1895–1935. Festskrift i anledning af forbundets 50 års jubilæum ved Martin Petersen (1935)
22. A. Sneum: Arbejdernes Produktionsforening i Århus 1884 – 23. august 1919 (Århus 1919)
23. A. Sneum: Bryggeri- og Brønderiarbejdernes Fagforening, Århus 1898 – 1. april – 1923 (Århus 1923)
24. A. Sneum: Kuskenes Fagforening i Århus 1897 – 20. januar – 1922 (Århus 1922)
25. L. J. Sørensen: Fra 1883 til 1908. En kort beretning om Smede- og Maskinarbejdernes Fagforening i Århus (Århus 1908)
26. Århus Malerlaug 14. februar 1869–1919 (Århus 1919)

Til disse værker henvises ved angivelse af nr. efterfulgt af skræstreg og sidetal.

Henvisninger og noter

Når en dato er anført uden årstal, er dette altid 1899.

I. Lockoutens forudsætninger

1. Pol s. 65 ff, Soc hist I s. 23, 87 f
2. HB 1 s. 316 f
3. *ibid.* s. 285
4. Soc stud s. 44 ff, Pol s. 115 ff, Soc hist s. 37 ff
5. Erling Olsen: Danmarks økonomiske historie siden 1750 (1962) s. 188
6. E. Mackeprang: Strejker og lockouter i Danmark (1909), Særtryk af Arbejdsgiveren s. 13
Under samvirkets flag. De samvirkende Fagforbund 1898–1948 (1948) s. 46
7. Soc hist I s. 88, Pol s. 222
8. Under samvirkets flag s. 46 ff
9. Erling Olsen s. 187
10. Mackeprang s. 13
11. Soc hist I s. 90, Soc stud s. 170, Schultz s. 611
12. HB 1 s. 371 ff
13. Schultz s. 609
14. HB 1 s. 383 ff
15. *ibid.* s. 385 ff
16. *ibid.* s. 398 ff, Agerholm og Vigen s. 7–39, 139, Soc stud s. 170
17. Mackeprang s. 14 f
18. Jensen og Olsen s. 94
19. *ibid.* s. 103
20. Jørgen Pedersen: Arbejdslønnen i Danmark under skiftende konjunkturer ca. 1850–1913 (1930) s. 48
21. Under samvirkets flag s. 100
22. Agerholm og Vigen s. 40 ff

II. Lockoutens forløb og Septemberforliget

1. Forhandlingsprotokol for Dansk Meister- og Arbejdsgiverforening 22. november 1898–28. juni 1899 (herefter AG prot), Dansk Arbejdsgiverforenings arkiv, Erhvervsarkivet, Århus, 12. april
2. *ibid.* 28. april
3. Soc stud s. 170–73, Agerholm og Vigen s. 51–65
4. Jensen og Olsen s. 120
5. *ibid.* s. 149
6. Agerholm og Vigen s. 132
7. Jensen og Olsen s. 92 f
8. Agerholm og Vigen s. 75–80, Soc stud s. 173–76
9. Jensen og Olsen s. 125
10. f. eks. Agerholm og Vigen s. 63, Soc stud s. 190
11. Soc stud s. 173
12. Agerholm og Vigen s. 83, Soc stud s. 190 f
13. Agerholm og Vigen s. 81–85, Soc stud s. 176–80
14. Agerholm og Vigen s. 95–101
15. *ibid.* s. 101–22, Soc stud s. 180–84
16. Agerholm og Vigen s. 126–35, Soc stud s. 184–89, Nørregård s. 521–26
17. Chr. Larsen, korrigeret af P. Jensen og A. Møller: En kort oversigt over fagbevægelsen i Hustømrernes faglige Afdeling i tiden fra 1880 til 1905 (Århus 1905) s. 77
18. Udviklingen i Danmark fik indflydelse på opbygningen af de norske og svenske arbejdsgiverorganisationer og på deres politik; se Bernt Schiller: Storstrejken 1909. Förhistoria och orsaker (Göteborg 1967) s. 14 f, *passim*

III. Arbejdere og arbejdsgivere under lockouten

1. Jensen og Olsen s. 150 ff
2. Agerholm og Vigen s. 65
3. *ibid.* s. 130 f
4. Nørregård s. 518 f, 21/s. 145
5. Dansk Arbejdsgiverforening, kopibog II 21. oktober 1898–14. juli 1899 (her-
efter AG kopibog II), Dansk Arbejds-
giverforenings arkiv, Erhvervsarkivet,
Århus, 27. maj 145, 8. juli 452 og 453
6. Nørregård s. 519
7. Agerholm og Vigen s. 65
8. AG prot 20. juni, AG kopibog II 20.
juni 319
9. AG prot 24. maj, Agerholm og Vigen
s. 66 f
10. *ibid.* s. 88
11. AG kopibog II 16. juni 284
12. 4/s. 67 f
13. 6/s. 214 f
14. Soc stud s. 176 f
15. AAF 9. juni
16. Fernando Linderberg: Lockouten i
Danmark (For Kirke og Kultur, VI,
1899) s. 533 ff
17. Pol s. 230
18. Urtekræmmerforeningen i København
vedtog 14. juni at anvende 10.000 kr.
til støtte af særlig hårdt ramte med-
lemmer; Optegnelser om Urtekræm-
merlavet og Urtekræmmerforeningen.
Udgivet i anledning af Urtekræmmer-
foreningens 70 års jubilæum (1932) s.
93

IV. De faglige organisationer i Århus

1. Hans Jensen: Lars Bjørnbak og den
bjørnbakske bevægelse. Bidrag til det
danske landbodemokrati (Venstres) hi-
storie (1919) s. 120 ff, HB 2 s. 298 ff,
A. Sneum: Socialdemokratiet i Jylland
1871–1921 (Århus 1921), herefter Sne-
um, s. 12
2. 25/s. 11
3. HB 2 s. 579
4. *ibid.* s. 297 f
5. *ibid.* s. 312 f
6. *ibid.* s. 365
7. skræd fagf 1, 12. april 1874. Et krav
om 20 % lønforhøjelse var underskre-
vet af 69 arbejdere
8. *ibid.* 5. maj 1879
9. *ibid.* 22. marts 1880. En resolution fik
31 underskrifter.
10. *ibid.* 31. maj 1880
11. *ibid.* 14. jan. 1881
12. *ibid.* 14. marts ff 1882
13. skræd fagf 2, 10. sept., 22. okt., 3. dec.
1883
14. skræd fagf 1, 19. nov. 1896
15. Sneum s. 13 ff
16. Jensen og Olsen s. 284 ff, Sneum s.
13. Arbejdsmandsforeningen fra 1881
fungerede som sygekasse, 16/s. 5 ff.
Desuden fandtes en typografiforening
fra 1874, der fungerede som rejseun-
derstøttelseskasse og fra jan. 1883 også
som arbejdsløshedskasse, HB 2 s. 586;
Dansk Typograf-Forbund, Århus afde-
ling 1880–6. juni-1930 (Århus 1930)
s. 7 ff
17. Århus vejviser 1900 s. 22 f viser for-
holdene pr. 1. okt. 1899, men efter-
som ingen nye foreninger var blevet
optaget i Fællesorganisationen siden
januar, og ingen af de gamle havde
udmeldt sig, er vejviserens oplysninger
også dækkende for tilstanden før lock-
outudbruddet. Medlemstallet er fra
Jensen og Olsen s. 285
18. Jensen og Olsen s. 186 ff, Ved Dansk
Textilarbejderforbund Århus afdelings
70 års jubilæum 1894–21. juli-1964
(1964) s. 3 og 5
19. 16/s. 7, 14/s. 10 ff, 24/s. 3 ff, fæll org
1. dec. 1897. Brolæggerne optoges først
i Fællesorganisationen 1900.
20. fæll org 27. maj 1895
21. *ibid.* 5. okt. 1898
22. *ibid.* 1. sept. 1896, avertissement i
Dem 3. april 1899
23. Den første kendes fra avertissementer
i Dem f. eks. 18. marts 1899. Det er
muligt, at der har været flere forenin-

- ger uden for Fællesorganisationen, for ikke alle foreninger averterede deres møder i pressen.
- H. J. Hansen: Århus Barber- & Frisør-laug genne 50 år 1882-1. januar 1932 (Århus 1931) s. 16
24. Århus vejviser 1886 s. 2. Foreningen findes sidste gang i vejviser 1893 (udg. 1892)
 25. Dem 3, 4, 6, 8. maj, 5. juli. 1/s. 108 f, fæll org 1. og 6. jan., 8. feb., 9. og 15. marts 1897, Dem næsten hver dag i januar, samt 5., 8., 23. feb., 4. marts 1897
 26. Forhandlingsprotokollerne omtaler i hvert fald ikke noget sådant. I Tømremesterforeningen finder der ingen aktivitet sted i flere måneder.
 27. 15/s. 8
 28. 11/s. 1 ff, 10/s 1 ff, tøm mestf 3. og 27. april 1880 s. 2, Medlemsblad for Murer- og Tømremestrenes Centralforeninger i Jylland og Østifterne 1. årg. 1899, nr. 8, 25. feb. s. 33, Arbejdsgiveren 1916 s. 256, 1913 s. 439
 29. HB 2 s. 322 ff
 30. 11/s. 16
 31. 15/s. 8, 9/s. 9. Murermester M. Jensen
 32. sned fagf 1876, sned mestf 25. nov. 1880. Snedkermester Julius Lorenzen
 33. Hos tømrerne var f. eks. R. A. Koch formand for fagforeningen 1878-80 og i mesterforeningen 1891-93, 1906-13 og 1913-17. Arbejdsgiveren 1923 s. 135, 11/s. 17 ff, 10/s. 17 ff
Hos murerne var f. eks. Anders Laur- sen fagforeningens formand 1882-83 og medlem af mesterforeningens bestyrelse 1886. Under lockouten 1899 var han dens kasserer. 1900 blev han formand for Centralforeningen af Murer- og Tømremestre i Jylland og var medlem af AG's hovedbestyrelse 1902-21. Arbejdsgiveren 1907 s. 403, 1910 s. 560, 1921 s. 250 og 311.
Hos snedkermestrene var f. eks. Jør- gen Madsen formand for fagforenin- gen 1884-85. Under lockouten 1899 spillede han en ledende rolle i mester- foreningen (se kap. V) 7/s. 112
 34. 11/s. 18 f, sned fagf 18. dec. 1880
 35. 26/s. 6 ff, 20/s. 9 f
 36. AG bureau s. 58 ff, AS 2. juli 1899, 2/s. 6, 4/s. 5 ff, Århus Sadelmager- og Tapetsererlaug 14. marts 1887-1962 (Århus 1962), fæll org 12. feb. 1895, Centralforeningen af Jyske Skomager- mestre 1876-1901 (Århus 1901), H. Søgaard: Århus Bagerlaug 1634-12. marts-1934 (Århus 1934)
 37. Agerholm og Vigen s. 420 ff. Århus Dampværeri var som eneste Århus- virksomhed medlem af Textilfabrikant- foreningen og dermed af AG. L. Brahe Christensen: Textilfabrikantforeningens historie i de første 50 år 1895 - 17. april - 1945 (1945) s. XV
 38. sned mestf 28. okt. 1880 og 16. marts 1898, tøm mestf 6. nov. 1880 s. 2 ff passim, 26/s. 11
 39. tøm mestf 5. feb. 1881 s. 5 f
 40. Arbejdstid i sommerhalvåret fra 6 til 18 med 1/2 times frokost og 1 1/2 times middag, i marts og oktober fra 7-18, i februar og november fra halv otte til 17 med samme pauser, i januar og december fra 8 til 16 1/2 med 1 1/2 times middag. Timeløn på 35 øre og 25 % tillæg for over- og søndagsarbejde.
 41. Forliget gik ud på 1 1/2 times middag maj-august og resten af året 1 time, samt 25 % tillæg for over- og søndags- arbejde, tøm mestf 1888 s. 28 ff, 11/s. 22 f, 15/s. 11 f, 9/s. 13 f
 42. Timeløn på 33 øre, 10 timers arbejds- dag med 1 1/2 times middag i sommer- halvåret, 9 timer i oktober og marts, 8 i november og februar, 7 i december og januar. De 35 øres timeløn blev først opnået i 1892, 11/s. 25 og 31
 43. sned fagf 8. og 30. dec. 1892
 44. Nørregård s. 426
 45. 38 øre i timen og 9 1/2 times arbejds- dag
 46. Timelønnen forhøjedes til 36 øre og efter 1. juli til 37 øre
 47. Dem 28, 29, 30. marts, 2, 4, 6. april 1895, 15/s. 14 henlægger fejlagtigt kon- flikten til 1894, fæll org 28. marts 1895, 9/s. 54

48. tøm mestf 6. og 1. juli 1895 s. 92 ff, Dem 11, 13, 17. og 22. juli 1895
49. Jensen og Olsen s. 213
50. 9/s. 54
51. Dem 30. maj 1899
52. Nørregård s. 425, sned mestf 5. sept. 1889, Dem 22. aug.
53. sned mestf 2. juni 1898
54. 26/s. 10, 13/s. 82
55. f. eks. ved højskoleforeningsmødet 15. juni (se kap. IX)
56. skræd fagf 2: 16, 18, 19, 21, 22, 23. nov., 1. dec., fæll org 19, 20. nov. 1896
57. 12/s. 8 f
58. Jensen og Olsen s. 232 f
59. 25/s. 17 ff
60. Arbejdstid 6–18 med 1/2 times frokost og 1 1/2 times middag, 25 % ekstrabetaling for overarbejde, afskaffelse af akkordarbejde, timelønsforhøjelse på 10 %
61. Mindsteløn på 28 øre i timen, 10 timers arbejdsdag, overarbejdsbetaling og betingelsesløs genansættelse af de udelukkede
62. Foruden lønforhøjelsen indførtes 10 timers dagen, og arbejderne blev sikret mod en yderligere udbredelse af akkordsystemet, 12/s. 12 ff, 25/s. 28 ff, Jensen og Olsen s. 57 f, HB 1 s. 397, 4/s. 1 ff, fæll org 27. maj, 14. juni 1895, Dem 27–30. maj, 3, 4, 8, 10, 11, 12, 24. juni, 13, 15, 17, 20, 22. juli 1895
63. Jensen og Olsen s. 61 ff, 4/s. 30 ff, 25/s. 42 ff, 12/s. 18 f, fæll org 25. marts, 22. juni, 1. juli, 4. aug. 1897
64. Statistiske meddelelser, 4. rk., 2. bd., 5. hefte: Foreløbig redegørelse for Danmarks håndværks- og industrivirk-somheder ved tællingen 25. maj 1897 (1898) s. 59. Der findes ingen undersøgelser nærmere 1899.
65. sned fagf 13. april 1896
66. Statistiske meddelelser, 4. rk., 8. bd., 4. hefte: Strejker og lockouts i Danmark 1897–1899. Nørregård s. 367
67. fæll org 10, 13. jan., 28. marts, 24/s. 6, 12/s. 19, Bogbinderarbejdernes Fag-blad 3. årg. nr. 8, 11. marts 1899

V. Fagorganisationerne under lockouten

1. sned fagf 4. og 5. maj
2. Dem 24. og 26. maj. De samme tal som i Dem 24. maj findes i Forhandlingsprotokol for Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforenings jyske afdeling (Dansk Arbejdsgiverforenings arkiv, Erhvervsarkivet, Århus) 27. maj. De er her fremkommet efter forespørgsel til de forskellige større byer om de udelukkede antal. Sandsynligvis har den århusianske hjemmelsmand valgt den bekvemme udvej at skrive af efter Demokraten, for tallene er ikke blot identiske, men anføres også i samme rækkefølge. Bortset fra sned fagf findes ingen tal på de udelukkede i de århusianske forhandlingsprotokoller.
3. Dem 14. juli
4. AS 6, 8, 21. juli
5. AAF 7. juni
6. AS 13., Dem 14., Jyl 16. juni
7. Dem 25. aug.
8. smed fagf 23. aug. Vognsmedene udelukkede, men ikke beslagsmedene
9. 24. maj ca. 1600 + malere ca. 120 + skræddere ca. 130 = maks. 1850 + savværksarbejdere og smede
10. sned mestf 3. maj
11. tøm mestf 18. feb.
12. Århus vejviser 1899 og 1900
13. Tømtermesterforeningens medlemstal var 18. feb. 1899 63, 23. feb. 1900 var det steget til 72. Pr. 1. okt. 1898 og 1. okt. 1899 var det samlede antal mestre i byen henholdsvis 62 og 70, tøm mestf 18. feb. 1899 og 23. feb. 1900, Århus vejviser 1899 og 1900.
14. Århus vejviser 1900 s. 362, 4/s. 22. Siden 1895 havde alle jernstøbere i Århus været organiseret.

15. 26/s. 11, AAF og Dem 27. maj
16. Århus vejviser 1899 s. 281, 1900 s. 369, 69 og 74, 8/s. 9
17. skræd fagf 1, 27. marts
18. Århus Vejviser 1900
19. Snedkermestre 70 + tømrermestre 63 + murermestre ca. 75 + jernstøbere 8 + malermestre 58 + skræddermestre 29 + savskærere 5 + smedemestre maks. 40 = ca. 348
20. tøm fagf 24. og 25. maj
21. skræd fagf 1, 21. aug.
22. mal fagf 7. juni
23. Dem 25. maj
24. Forhandlingsprotokol for Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforenings jyske afdeling (se note 2) 31. maj
25. tøm mestf 24. maj
26. Medlemsblad for Murer- og Tømrermestrenes Central-Foreninger i Jylland og Østifterne 17. juni
27. Herning Folkeblad f. eks. 19. juni og 15. juli
28. BBR s. 126
29. Johannes Jensen blev næstformand, Johan Nielsen sekretær, AG bureau s. 1 f, AA og AS 9. juni, AAF og Jyl 10. juni
30. AG bureau s. 1 f
31. Medlemsblad for Murer- og Tømrermestrenes Centralforeninger i Jylland og Østifterne 8. juli
32. tøm fagf 24. maj
33. tøm mestf 10. juni, AG bureau 10. juni s. 3
34. mur mestf 25. juli, AG bureau 21. juli s. 33, 23. aug. s. 52
35. mur mestf 29. aug.
36. f. eks. AG bureau 17. juni s. 10
37. ibid. 21. juni s. 13 f
38. ibid. 11, 18. og 20. juli, s. 27 og 30
39. tøm fagf 25. maj
40. mur mestf 29. aug.
41. sned fagf 30. april
42. f. eks. Dem 4. og 30. maj, 7. juni, AS 26. aug., skræd fagf 1, 23. aug.
43. skræd fagf 1, 26. aug.
44. sned fagf 29. juni og 28. juli
45. skræd fagf 1, 23. aug.
46. Dem 25. aug.
47. sned fagf 8. maj, tøm fagf 2. juni
48. Dem 30. marts 1961
49. tøm fagf 26. juni og 1. juli
50. sned fagf 19. sept.
51. mur fagf 30. juni s. 58
52. Dem 30. aug., smed fagf 28. aug.
53. AAF 26. aug.
54. f. eks. Dem 25. aug.
55. tøm fagf 7. og 18. aug.
56. sned fagf 3. juli
57. Snedkerforbundets Kvartalsberetninger januar kvartal 1900, 3. årg. nr. 3 s. 22, sned fagf 28. juli og 4. aug.
58. mur fagf 14. juli s. 60. Hos smede- og maskinarbejderne arbejdede seks skruebrækkere; men forholdsregler mod dem kendes ikke ud over offentliggørelse af deres navne i fagbladet, Fagblad for Smede og Maskinarbejdere 12. årg. nr. 1. okt. 1899 s. 5
59. murarb fagf 9. nov.
60. 14/s. 16
61. Dem 29. maj
62. fæll org 17. og 23. aug., Dem 25. aug. Ansøgningen i Århus byråds arkiv (Erhvervsarkivet, Århus), journalsager pk. 77, 1899 (209-420) nr. 323
63. Dem 30. aug., 5. og 7. sept.
64. Fernando Linderberg: Lockouten i Danmark (For Kirke og Kultur bd. VI 1899) s. 540 f
65. Dem 17. juni
66. AS 8. sept. Demokraten tilbød kort efter de lockoutende mestre gratis eksemplarer af Demokraten, Dem 26. juli
67. mal fagf 7. og 10. juni
68. Dem 1. aug., smed fagf 28. juli. Smede- og maskinarbejderne arrangerede også en aftenunderholdning 26. aug. for de udelukkede med damer, smed fagf 23. aug.
69. mal fagf 27. juni
70. skræd fagf 1, 21. aug.
71. smed fagf 28. juli
72. se kap. 6
73. 25/s. 51
74. tøm mestf 24. maj
75. AG bureau s. 3 og 7 f
76. sned fagf 16. juni
77. AG bureau 16. juni s. 9, Dem 14. juni, Århus vejviser 1900 s. 379

78. AA 13. juli, AAF 13. og 14. juli, Dem 18. juli
79. AG bureau 18. juli s. 30
80. *ibid.* 29. aug. s. 55. I dagene herefter er optegnet to rekvisitioner til private. Kun rekvisitionerne til private fremgår af Bureauets protokol, hvor »på tro og love« erklæringerne optegnedes. Der var 11 i juni, 37 i juli, 27 i august.
81. AG bureau 3. juli s. 23, 5. juli s. 24
82. *ibid.* 25. juli s. 37. Sagens videre forløb kendes ikke.
83. *ibid.* 17. og 29. juni s. 10 og 21
84. *ibid.* 20. juni s. 12
85. *ibid.* 24. juli s. 35
86. *ibid.* 26. eller 27. aug. s. 54
87. tøm fagf 9. juni
88. sned fagf 16. og 19. juni
89. AG bureau 21. juni s. 12
90. Dem 24. nov. 1966, AG bureau 21. juni s. 12
91. *ibid.* 24. juli s. 34
92. f. eks. Dem 2. juni, 18. og 24. juli
93. *ibid.* 19. sept. Jacob Jensen var formand for Murernes Fagforening 1887–88. 1894 blev han forretningsfører for Arbejdernes Forbrugsforening og 1897 formand for Arbejdernes Fællesorganisation. Medlem af byrådet fra 1900 og Århus' første folkevalgte borgmester 1919–32. BBR s. 4 ff
94. f. eks. Arbejdsmændenes Fagblad 1899 nr. 5, maj s. 18. I april var der på-lignet arbejdsmændene 25 øre i ekstrabidrag til de løbende strejker. Dette blev nu fordoblet.
95. Typograf-Tidende 1899 nr. 21, 26. maj
96. væv fagf 25. aug. og 5. sept.
97. Fagblad for Drejerforbundet i Danmark dec. 1899
98. mal fagf 29. maj, Dem 25, 29. og 30. maj
99. Arbejdsmændenes Fagblad 1899 nr. 6, juni s. 22
100. Typograf-Tidende 1899 nr. 31, 4. aug.
101. *ibid.* nr. 38, 22. sept.
102. Medlemsblad for Bager- og Konditorforbundet i Danmark 5. årg. 1899, nr. 7, 1. okt. Skomagervendenes Fagblad 1899, nr. 2, november s. 16
103. 17/s. 15
104. mur fagf 27. maj s. 51
105. sned fagf 5. maj
106. smed fagf 30. maj og 28. juli
107. mal fagf 6. juli, tøm fagf 25. maj og 23. juli
108. 18/s. 5
109. murarb fagf 25. maj
110. sned fagf 15. og 20. maj, fæll org 17. og 20. maj
111. 14/s 16
112. AAF 2. juni
113. fæll org 7. feb. 1900. Af beløbet blev udgifterne på 37.678,35 kr. De resterende ca. 300 kr. deltes mellem de to murere, der havde haft arbejdet med den daglige ekspedition.
114. AS 24. juni
115. AS 6. og 29. juni, Dem 28. juni. Formodentlig er indsamlingen ophørt herefter. .
116. Dem 15. juni
117. sned fagf 14. maj og 30. april
118. *ibid.* 8. sept.
119. mal fagf 7. juni
120. mur fagf 27. maj s. 51
121. tøm fagf 24. og 26. juni
122. 13/s. 85
123. 18/s. 5
124. tøm fagf 23. juli
125. mur fagf 12. juni s. 53, 16. juni s. 54, 23. juni s. 56
126. murarb fagf 25. maj
127. mur fagf 21. juli s. 62
128. tøm fagf 25. maj og 26. juni
129. mur fagf 14. juli s. 59
130. murarb fagf 24. juli
131. *ibid.* 23. juli s. 55, tøm fagf 24. juni, mal fagf 24. juni, 18/s. 5
132. tøm fagf 27. maj
133. AAF 28. aug.
134. Århus Sadelmager og Tapetsererlaug 14. marts 1887–1962 (Århus 1962) s. 7
135. J. M. Chr. Larsen var formand for Håndværkerforeningen 1894–1907 og medlem af byrådet 1894–98 som repræsentant for Højre. BBR s. 133
136. f. eks. AS 5. juli
137. AG bureau 7. juli s. 26

138. tøm mestf 23. sept.
 139. AG bureau 9. juni s. 2, 12. juni s. 4
 140. *ibid.* 13. juni s. 5
 141. tøm mestf 11. aug., 11. sept. og 16. okt
 142. Dansk Arbejdsgiverforenings arkiv (Erhvervsarkivet, Århus). Foreninger. 1899–1912. Overenskomstforhold pk. 139 (malermestrene), 1045 30. aug., 1244 2. okt.
 143. sned mestf 17. maj
 144. AG bureau s. 15 ff
 145. Dem 25. maj
 146. mur fagf 23. og 30. juni s. 56 ff
 147. mur mestf 27. juni
 148. Dem 22. aug.
 149. 9/s. 53 passim, Arbejdsgiveren s. 419, BBR s. 169 f. Magnus Niensens forretning grundlagdes 1843 af muremester Knud Nielsen og udvidedes 1894 med en isoleringsforretning.
 150. Muremester Magnus Niensens arkiv (Erhvervsarkivet, Århus), dagbog januar – december 1899.
 151. tøm mestf 15. juni
 152. *ibid.* 29. maj
 153. Dansk Arbejdsgiverforenings arkiv (Erhvervsarkivet, Århus), kopibog III 14. juli–21. sept. 1899, 23. aug. 263. Foreninger. 1899–1909. Overenskomstforhold pk. 157 (murer- og tømrermestrene) 951.
 154. Dem 5, 13, 17. maj, 7. juni, tøm fagf 16. juni, AA 17, 20, 22. juni
 155. Redegørelser fra fagforeningsbestyrelserne til optagelse i pressen udsendtes også under tidligere konflikter, f. eks. under murerstrejken i foråret 1895. Dem 29. og 30. marts 1895
 156. AG bureau 10. juni s. 3, 16. juni s. 7 f, Dem 14. juni, AAF 19. juni
 157. AG bureau 10. juli s. 26, AAF 5. juli
 158. C. Reventlow: Den store arbejdsstandsning og dennes dybeste årsag. En dokumentation (1899).
 159. AG bureau 16. juni s. 7 f, AA, AAF, AS, Dem 16. juni
 160. Dem 14. juli. Det oplyses ikke præcis, hvornår dette skete. Ifølge Demokraten var det »for nogen tid siden«.
 161. AG bureau 16. juni s. 7 f
 162. Dem 13. og 14. juni
 163. Dem 17. juni, AG bureau s. 26

VI. Parternes indstilling til lockouten

1. sned fagf 29. april
2. *ibid.* 10. maj
3. *ibid.* 14. maj
4. *ibid.* 19. maj
5. *ibid.* 20. maj, fæll org 20. maj, Dem 23. maj med resolutionen
6. Snedkernes utilfredshed kom også stærkt til udtryk på et møde 23. maj, sned fagf 23. maj
7. f. eks. Dem 1. maj
8. sned fagf 4. maj
9. smed fagf 30. maj
10. tøm fagf 24. maj
11. Dem 23. maj
12. Snedker P. Andersen var et fremtrædende medlem af Fællesorganisationens bestyrelse, hvis næstformand han havde været 1895. 4. okt. 1899 blev

- han sekretær i Snedkernes Fagforening. fæll org 15. maj 1895, sned fagf 4. okt.
 Peter Sabroc var formand for Socialdemokratisk Forbund i Århus 1894–1901. Medredaktør af Demokraten 1895–1906. Medlem af byrådet 1900–08 og af Folketinget 1901–13. soc forb nov 1894 og juni 1901, Oluf Bertolt i DBL, XX s. 467 ff, BBR s. 203 f
 13. AA, AAF, AS, Dem 25. maj. Til grund for denne vurdering er lagt Demokraterns referat, der er det fyldigste, og som derfor har bevaret sammenhængen i talerne bedst. Desuden har Demokraten ikke ved denne lejlighed kunnet have interesse i at dreje referaterne af talerne i en bestemt retning.

- Stiftstidende har derimod en tendens til at betone det krigeriske element i talerne, bl. a. er Jacob Jensens slutningsord udeladt.
14. AA, AAF, AS, Dem 6. juni, Jyl 7. juni
 15. sned fagf 11. juli, fæll org 11. juli, Dem 12. juli, typ fagf 15. juli
 16. Dem 19. juli
 17. AS 13. juli
 18. murarb fagf 24. juli
 19. sned fagf 25. juli
 20. F. F. Samuelsen var formand for Smede- og Maskinarbejdernes Fagforening 1897-1912 og 1914-15. Medlem af byrådet 1900-12 og af Folketinget 1906-18, hvor han udvandrede til U. S. A. efter at have sluttet sig til mormonerne. I 1899 var han blandt de mest fremtrædende af de lokale socialdemokrater og var medlem af Fællesorganisationens forretningsudvalg. Elberling II, s. 176, BBR s. 204 f
 21. smed fagf 28. juli
 22. sned fagf 4. aug.
 23. ibid. 6. aug.
 24. mur fagf 5. aug. s. 65 f
 25. tøm fagf 7. aug
 26. Dem 10. aug.
 27. Chr. Larsen, korrigeret af P. Jensen og A. Møller: En kort oversigt over fagbevægelsen i Hustømernes faglige Afdeling i tiden fra 1880 til 1905 (Århus 1905) s. 72, G/s. 222 f
 28. tøm fagf 12, 15. aug.
 29. smed fagf 15. aug.
 30. mur fagf 25. aug. s. 71
 31. smed fagf 15. aug.
 32. fæll org, sned fagf 23. aug.
 33. Forhandlingsprotokol for Dansk Arbejdsgiver- og Mesterforenings jyske afdeling 22. nov. 1898-9. okt. 1918, Dansk Arbejdsgiverforenings arkiv, (Erhvervsarkivet, Århus) 27. maj
 34. Skræddermester Andreas Hald i Dem 23. maj, 6. juni, 29. juli
 35. Dem 24. maj
 36. tøm mestf 24. maj
 37. ibid. 15. juni
 38. mur mestf 27. juni
 39. ibid. 3. juli
 40. Århus og 12 andre byer havde svaret benægtende, se note 33
 41. AS 1-3. juli. De indbydende foreninger var glarmestrene, slagtermestrene, skomagermestrene, blikkenslager- og kobbersmedemestrene, skræddermestrene, smedemestrene, bagermestrene, bogbindermestrene, sadelmagermestrene, samt tekstilfabrikant J. Chr. Møller, den eneste organiserede af byens tekstilfabrikanter, Arbejdsgiveren 1928 s. 259, 1933 s. 266, 1938 s. 285, Elberling III, s. 169 f, BBR s. 158 f
 42. AA, AAF, AS, Dem, Jyl 5. juli
 43. mur mestf 5. juli, Agerholm og Vigen s. 92 har fejlagtigt »6. juli med 57 stemmer mod 7«.
 44. se Bilag II
 45. Medlemsblad for Murer- og Tømrermestrenes Central-Foreninger i Jylland og Østifterne nr. 27, 15. juli s. 108. Det er vanskeligt at dele Agerholms og Vigens opfattelse, at resolutionen i virkeligheden ikke var rettet mod AG.
 46. Arbejdsgiveren 1937 s. 56, 9/s. 11, De danske byerhverv i tekst og billeder. Jylland I, s. 113 f (1904), BBR s. 229 f oplyser fejlagtigt, at Thomsen var socialdemokrat. Dem 25. maj
 47. Johannes Madsen (red.): Danmarks industri og håndværk. Personalhistorisk pragtværk. Udgivet som festskrift i anledning af Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Håndværks 25 års jubilæum (1905) sp. 62, tøm mestf 17. maj 1888 s. 42, AAF 5. og 14. maj, 6. juni
 48. AAF 14. og 17. maj. Det nedsatte udvalg, der skulle agitere for resolutionen, bestod af murermestrene N. Nielsen, på hvis forslag resolutionen fra mødet i Håndværkerforeningen var blevet ændret, og C. P. Clemmensen, samt tømrermestrene Bjerregaard-Jensen og R. A. Koch. Bjerregaard-Jensen havde tidligere på året frarådet Centralforeningens indmeldelse i AG, fordi han mente, at den københavnske

- indflydelse ville blive for dominerende. Medlemsblad for Murer- og Tømrermestrenes Central-Foreninger i Jylland og Østifterne nr. 1, 6. jan. s. 5.
49. se kap. IV, note 33
 50. Jensen Vroue, Tømrermesterforeningens sekretær, omtaler slet ikke vedtagelsen af resolutionen i forhandlingsprotokollen. At resolutionen blev en fiasko, skildres derimod i ret ironiske vendinger. tøm mestf 19. og 30. juli
 51. Dem 10. jan. 1894
 52. f. eks. AS 2. jan. 1900
 53. se note 51
 54. Niels Christensen i brev til Kaspar Rostrup. Dansk Arbejdsgiverforenings arkiv (Erhvervsarkivet, Århus). Foreninger. 1899–1920. Overenskomstforhold pk. 191 (skræddermestrene) IV, 610 A
 55. AAF og Dem 6. juli, AS 8. og 9. juli, Jyl 9. juli
 56. Agerholm og Vigen s. 197 passim, AG prot 15. maj, Arbejdsgiveren 1902 s. 336 f, 1911 s. 689
 57. se note 54
 58. Medlemsblad for Murer- og Tømrermestrenes Central-Foreninger i Jylland og Østifterne nr. 27, 15. juli s. 108
 59. Dansk Arbejdsgiverforenings arkiv (Erhvervsarkivet, Århus), Foreninger. 1899–1909. Overenskomstforhold pk. 157 (murer- og tømrermestrene) 1899, 598
 60. ibid. 597, 599, 621, 863, Dem 19. juli, AS 13. juli, tøm mestf 19. juli
 61. AA, Jyl 13. juli
 62. tøm mestf 19. juli, mur mestf 25. juli
 63. AS 20. juli, Dem 12. aug.
 64. tøm mestf 30. juli
 65. Arbejdsgiveren 1906 s. 96 f, 1942 s. 155
 66. tøm mestf 21. aug., Dem 22. aug.
 67. tøm mestf 29. aug.
 68. Herman Trier omtaler i sine erindringer om lockouten en samtale, han havde med fire håndværksmestre fra Århus, der var sendt i samme ærinde som de fire murer- og tømrermestre og sandsynligvis er identiske med disse. Trier henlægger imidlertid samtalen til 29. aug., den dag det vedtoges at sende de fire murer- og tømrermestre til København. Mødet kan derfor tidligst have fundet sted 30. aug. Herman Trier: Fra den store lockout. Tilskueren jan. 1910 s. 40 ff
 69. tøm mestf 6. sept.
 70. mur mestf 25. nov.
 71. tøm mestf 25. nov.
 72. Medlemsblad for Murer- og Tømrermestrenes Central-Foreninger i Jylland og Østifterne nr. 47 2. dec. s. 120, nr. 50 23. dec. s. 209 og 214. Forhandlingsprotokol for Centralforeningerne for Murer- og Tømrermestrene i Jylland og Østifterne 1896–22. jan. 1913, 26. nov. og 16–17. dec. Forhandlingsprotokol for Murer- og Tømrermestrenes Centralforening i Jylland 18. juni 1885–28. juli 1917, 16–17. dec. (Begge i Erhvervsarkivet, Århus)

VII. Kampen om den offentlige mening

1. AS 26. maj
2. f. eks. AS 26, 31. maj, 3. juni
3. AS 10. juli
4. Jyl 15. juni
5. Jyl 2. juni
6. AS 3. juni
7. AS 14. og 17. juni
8. AS 18. juni
9. AS 22. juni
10. AS 25. maj
11. AS 3. juli
12. AS 24. aug., Jyl f. eks. 4. maj
13. AS 6. juni. Det samme gjorde sig gældende ved omtalen af det store arbejdermøde 10. september, AS 11. sept.
14. AS 25. maj
15. AS 14. juli
16. f. eks. AAF 5. juli
17. AS 26. maj
18. Arbejdsstandsningen af 24. maj 1899.

- I. »Fællesudvalget til afgørelse af arbejdsstridigheder« som arbejdsdomstol (1899) s. 179 ff
19. AS 14. juli
 20. AS 25. maj
 21. f. eks. AS 15. juni, 21. maj
 22. AS 9. juni
 23. AS 1. juni
 24. AS 29. juni, AA 28. juni
 25. AS 8. juni
 26. AS 9. juni
 27. Dem 2. juni
 28. Dem 6. juni
 29. Dem 12. juli
 30. Dem 23. aug.
 31. Dem 24. aug.
 32. Dem 10. juli
 33. Dem 10. juni
 34. Dem 15. juni
 35. de sidste tre dage dog kun som en lille tospaltet rubrik
 36. f. eks. Dem 13. juni
 37. AS 19. juni
 38. f. eks. Dem 21. juni
 39. Dem 20. maj
 40. Dem 7. juni
 41. Dem 22. juli
 42. Dem 15. aug.
 43. Dem 24. maj
 44. Dem 8. juni
 45. Dem 10. juni
 46. Dem 21. juli
 47. f. eks. Dem 26. maj, 22. aug.
 48. Dem 30. maj
 49. Dem 10, 12, 15. juni

VIII. Venstreprensens holdning under lockouten

1. Ligesom højrepressen fra slutningen af 1870'erne havde »Højres Generalkorrespondance« i København, havde venstrepressen fra 1892 »Venstres Generalkorrespondance«. J. V. Christensen: Dansk Provinspresse. Provinsjournalistforeningen 1900-1925 (Odense 1925) s. 149 ff
2. AA 21, 29. april
3. AA 1. maj
4. AA 13. maj
5. AA 25. maj
6. Det synes at have været den samme korrespondent, der har skrevet de øvrige korrespondancer i maj. I AA 23. maj skriver han nemlig: »... som jeg gentagende gange har fremhævet ...«
7. AA 23. maj
8. AA 27. maj
9. AA 25. maj
10. AA 25. maj
11. Dem 23. maj
12. f. eks. AA 31. maj, 1. juni
13. AA 17, 20, 22. juni
14. AA 10. juni, Dem 9. juni, 31. juli
15. AA 17. juli
16. AA 2. aug.
17. AA 10. aug.
18. Fred. Nørgaard i DBL XI, s. 544 ff
19. I hvert fald leverede Mads Jepsen ikke selv korrespondancer i første halvdel af august, hvor han var bortrejst til Finland, AA 12. aug.
20. AAF 10. maj, reporter fra Kbh.
21. AAF 23, 24. maj
22. AAF 25. maj
23. AAF 19. juni
24. AAF 20. juni
25. Dem 21. juni
26. AAF 3. juni
27. AAF 15. juni, 5, 17. juli, 1, 11. aug.
28. AAF 25, 31. juli, 19, 22, 23. aug., alle fra Kbh.
29. AA 8. juli, AAF 10, 12. juli
30. om K. Hansen: Niels Neergaard i DBL IX s. 250; om N. Joh. Laursen: Hans Jensen i DBL XIV, s. 168 f, Elberling II s. 13 f, BBR s. 137 f

IX. De udenforståendes aktivitet under lockouten

1. Århus vejviser 1900 s. 21
2. Hans Jensen: Lars Bjørnbak s. 40-50
3. AS 10. juni
4. Fred. Nørgaard i DBL, XVII s. 346 ff, Hans Jensen: Lars Bjørnbak s. 76-81
5. Hans Jensen i DBL, XIV s. 389 f, Soc årh II s. 465, Povl Engelstoft og Hans Jensen (red.): Bidrag til arbejderklassens og arbejderspørgsmålets historie i Danmark fra 1864 til 1900 (1931) s. 136-67
6. Marius Simonsen havde fra 1894 været journalist ved Demokraten og blev 1901 redaktør efter Peter Sabroe. Medlem af byrådet 1906-25. Formand for Socialdemokratisk Forbund i Århus 1910-21. Folketingsmand 1919-31, landstingsmand 1932-39. Elberling III, s. 219, Oluf Bertolt i DBL, XXII s. 35 f, BBR s. 214
7. AA 29. maj
8. AG bureau 16. juni s. 8
9. AAF, AA, AS, Dem 16. juni
10. Dem 28. juni
11. Dem 30. juni
12. Dem 25, 26. juli, AA, AAF, AS 25. juli
13. Laurs Mikkelsen var formand 1898-1901. Bendix Olesen: Århus Handelsforening af 1887's 25 års jubilæum 1912 (Århus 1912) s. 33
14. f. eks. Dem 31. juli, 2. aug.
15. Århus vejviser 1899 s. XII
16. J. Chr. Laursen var formand 1895-98. Bendix Olesen: Århus Handelsforening . . . s. 31
17. Handelsforeningens udtalelse i Dem 30. aug. 1895. Om boykotningen af Palmemøllen, der endte med et nederlag for arbejderne: fæll org 6, 28. aug., 5, 25. sept., 30. okt., 28. nov. 1895, 14. jan., 4. feb. 1896
18. fremhævet af forfatteren
19. Dem 2. jan. 1900, BBR s. 185
20. AA 29. juli mente, at det skete, efter at indbyderne havde forelagt ham en meget arbejdsgiverfjendtlig resolution, og han havde erfaret, at den socialdemokratiske buntmager Hald skulle indlede.
21. AAF 20. juni, medvirkende også ved Reformpartiets grundlovsfest, AAF 6. juni
22. Laurs Mikkelsen var 1899 blevet indvalgt i bestyrelsen for den konservative vælgerforening i Århus, AS 6. april
23. Hans Hald: soc forb 26. april, passim G. Mathiesen: ibid. 2. aug. Jens Andersen: f. eks. Dem 19. sept. Poul Petersen: 22/s. 97
24. E. Olesen dirigerede hyppigt møderne i Socialdemokratisk Forbund i Århus: soc forb f. eks. 26. april
25. Paludans motiver til denne holdning har det ikke været muligt at fastslå nærmere
26. f. eks. AA 6. juni
27. f. eks. AA og Dem 31. juli, 2. og 3. aug., Dem 27. juli
28. AS og Jyl 26. juli
29. referater og vurderinger af mødet i hele Århuspressen 27. juli
30. AAF 25. juli

X. Septemberforliget og lockoutens følger

1. AA 5. sept.
2. Dem 5, 6, 7. sept., AS 5. sept., Jyl 9. sept., AA 5. sept., AAF 6. sept.
3. fæll org 5. sept., Dem 6. sept.
4. murarb fagf 7. sept.
5. Dem 9. sept.
6. K. M. Klausen var socialdemokratisk folketingsmand 1895-1924. Elberling I, s. 291 f
7. AA, AAF, AS, Dem 11. sept.
8. mur fagf 7. sept. s. 72 f
9. mal fagf 5. sept.

10. tøm mestf 6. sept.
11. Magnus Niensens dagbog (se kap. V, note 150)
12. Snedkerforbundets Kvartalsberetninger januar 1900 s. 22, beretning fra Århus
13. tøm fagf 7. og 8. sept.
14. tøm fagf 1. og 12. nov.
15. mur fagf 7. sept. s. 74, murarb fagf 7. sept.
16. Magnus Niensens dagbog (se kap. V, note 150)
17. mur fagf 29. sept. s. 76, 5. jan. 1900 s. 90 f, 27. jan. 1900 s. 92, 15/s. 4
18. se note 12
19. tøm fagf 21. feb. 1900
20. skræd fagf 1, 18. okt. og 3. dec. 1883, 8. aug. 1898
21. murarb fagf 10. okt. og 9. nov. 1899, 18. jan. 1900
22. Formernes Fagblad 1899 nr. 30, 14. dec. s. 115
23. smed fagf 7. sept. og 28. okt. Fagblad for Smede- og Maskinarbejdere 12. årg., nr. 3, dec. 1899 s. 24. Kun afdelingen i Thisted fastholdt en forhøjelse til 1 kr. om ugen
24. 18/s. 4 f
25. Bogbinderiarbejdernes Fagblad 4. årg., nr. 3, 13. okt.
26. 22/s. 7 ff
27. Dem 19. sept.
28. sned fagf 3. nov., 18/s. 5
29. 24/s. 19
30. Dansk Arbejdsgiverforening, kopibog III 14. juli–21. sept. 1899, Dansk Arbejdsgiverforenings arkiv (Erhvervsarkivet, Århus), 25. aug. 298–316
31. Herman Stilling var formand for Nørrejysk Bagerforening 1875–1909, i AG's hovedbestyrelse 1899–1918, i forretningsudvalget 1910–18. Landstingsmand for Højre 1890–1918. Elberling II, s. 216, Arbejdsgiveren 1918 s. 392 f
Jens Lange var formand for Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinserne 1895–1910, i AG's hovedbestyrelse 1899–1911. Arbejdsgiveren 1922 s. 28, 1927 s. 304, 4/s. 253 pas-sim
- Niels Rasmussen var medstifter af AG og i hovedbestyrelsen 1898–1901. Landstingsmand for Højre 1903–18. Elberling II, s. 152
32. AS, Jyl 3. sept., AA, AAF, Dem 4. sept.
33. AG bureau 13. feb., 17. marts, 22. maj 1900 s. 58 f
34. Agerholm og Vigen s. 137 f
35. Forhandlingsprotokol for Centralforeningerne for Murer- og Tømmermestrene i Jylland og Østifterne 1896–22. januar 1913 (Erhvervsarkivet, Århus), 16–17. dec.
36. tøm mestf 18. feb. 1899, 23. feb. 1900
37. sned mestf 29. april, AA og AS 1, 2, 10, 12, 13, 15. maj. Pressionen havde form af en trussel om at blive hængt ud i pressen sammen med en opfordring til publikum om ikke at støtte et ukollegialt firma. Det ene firma indmeldte sig i mesterforeningen, før dette skete, det andet efter.
38. se note 12
39. Regnskabsbog for Århus Muremesterforening 1897–1916 (Erhvervsarkivet, Århus). Om kontingentet se mur mestf 4. marts 1897. Procentafgiften betales tilsyneladende ikke af alle medlemmer, men beregningsgrundlaget fremgår ikke af foreningsprotokollen og har heller ikke kunnet fastslås ad anden vej. 38 mestre er opført både i 1899 og 1900. Heraf betalte de 24 mindre i 1900, 14 mere. Hvis beregningsgrundlaget har været udbetalt arbejds-løn, er dets forudsætninger ikke ændret ved lønstigninger i 1899, der ved sammenlægning kunne give et for optimistisk billede af aktiviteten 1899–1900. Dog kan en medlemstilgang have påvirket resultatet 1899–1900 i opadgående retning.
40. se note 35
41. Fagtidende for Malere okt. 1899, Snedkerforbundets Kvartalsberetninger note 12
42. Århus Handelsstandsforenings arkiv (Erhvervsarkivet, Århus), forhandlingsprotokol 1894–1906, 3. nov. 1899

43. Uddrag af Århus byråds forhandlinger for 1899, (Århus 1901) Tillæg s. 193 ff: Årsberetning for fattigvæsenet. Dette er blevet bekræftet ved en undersøgelse i Århus Socialvæsens arkiv (Erhvervsarkivet, Århus). Undersøgelsens værdi begrænsedes dog af, at halvdelen af journalsagerne fra 1899 mangede i arkivet.
44. Dem 11. sept.
45. Soc hist II, s. 129 f
46. AS 7-10. jan., Dem 8-9. jan. 1894
47. AS og Dem 2. jan. 1900. Om A. Thomsen: AS 5. jan., Dem 5-6. jan. 1900
48. Dem 9. jan. 1900
49. AS 8. jan. 1900
50. fæll org 22. dec.
51. AS og Dem 11. jan. 1900
52. Soc hist II, s. 133, Soc årh s. 573

Arbejdernes møde i »Vennelyst« 24. maj 1899

Demokraten

Modet i aften om generallockouten.

Selvfølgelig blev det et meget stort møde. Hoved ved hoved stod arbejderne tæt pakket sammen og lyttede med alvor til ordene, der faldt. Hvor mange deltagere, mødet talte, er vanskeligt at sige, vi antager mindst 5-7000.

Vejret var gråt. Regnen hang over hovedet, og råkoldt var det. Men de folk, som mødte frem der, er ikke forkælede, og harmen over kapitalisternes fremfærd holdt blodet varmt. Der var begejstring i hurra-råbene, der var vilje og kraft i de bifaldsråb, som tilkastedes talerne. Man fik følelsen af, at arbejderne er vokset op til selvbevidste mænd, der vil vide at hævde deres ret.

Aarhus Stiftstidende

De »rolige, besindige mænd«. Et socialistmøde om lockouten.

Allerede i aften på lockoutens første dag havde vore århusianske socialistførere indkaldt arbejderne til et møde i »Vennelyst«, hvor d'hr. Har. Jensen og Sabroe gjorde deres bedste for at ophidse stemningen. Begge de herrer tillod sig som så ofte før at sigte højrepressen og den moderate venstrepressen med for at være betalte for at forsvare mestrenes sag. Men ligesom det er en kendsgerning, at højre- og venstrepressen står ganske uafhængig til alle sider, således er det just et faktum, at netop d'hr. Har. Jensen og Sabroe betales af de menige socialister, have fast løn fra dem for at tale og forsvare deres sag under alle forhold, uden hensyn til om de have retten og sandheden på deres side. Og ved mødet i aften gjorde d'hr. Jensen og Sabroe deres bedste for at fortjene de penge, de oppebærer som gage for at skældede arbejdsgiverne og i øvrigt alle dem ud, som ikke hører socialisterne til.

Hr. Jensen gjorde ganske vist en allerkæreste bemærkning om, at folk kendte ham som »en rolig, besindig mand«, rigtig en pæn mand, der gerne vil respekteres som sådan, når han færdes mellem sine modstandere, men hans mund modsagde i sørgelig grad disse lovord hvormed han smykkede sig selv. Og hr. Sabroe var som sædvanlig helt ovenud.

Borgerne ville have interesse af at mærke sig de ord, hvormed disse to »rolige og besindige mænd« talte til arbejderne i Århus.

Formanden for de samvirkende fagforeninger *Jacob Jensen* bød velkommen. Det var

Forretningsfører *Jacob Jensen* bød forsamlingen velkommen. Det var den alvorligste

Aarhus Amtstidende

Arbejderne holder møde

Hvad vil der videre ske?
Generalstrejke?

Af de 30.000 arbejdere, som i går morges blev kastet på gaden, hører efter foreløbig opgørelse de 1.639 hjemme i Aarhus.

Hele denne styrke og lige så mange til samledes i aften til møde i »Vennelyst«, hvor der blev holdt taler af De samvirkende Fagforeningers formand Jacob Jensen samt Demokratens redaktører Harald Jensen og Sabroe.

Demokraten skrev i aften med fede typer: »Løgne! Løgne! Løgne!« Alle meddelelser i den forenede storborgerpresse om, at arbejderne vil gøre generalstrejke er grebet ud af luften!«

Noget lignende sagde både Harald Jensen og Sabroe på mødet i »Vennelyst«; men begge endte dog deres respektive foredrag med bemærkninger om, at selv om blodet ruller langsomt og roligt i Nordens arbejders årer, kan en kamp som den her begyndte ende både i generalstrejke og – revolution.

Rygterne om, at der fra arbejdernes side forberedes repressalier, bliver da også ved at holde sig. En af vore hovedstadskorrespondenter skriver til os i aften: »Renovationsfolkene i København siges at ville nedlægge arbejdet fra i nat«.

Mødet i »Vennelyst« forløb i øvrigt under mønsterværdig ro. Da talerne var forbi, sang forsamlingen Socialistmarchen, og derefter gik de 3-4.000 mennesker stille hjem.

Formanden for de samvirkende fagforeninger *Jacob Jensen* bød velkommen og

Aarhus Amts Folkeblad

Generallockouten. Et møde i Århus.

Arbejderpartiet holdt i aften et af 4-5.000 mennesker besøgt møde i »Vennelyst«.

Fra pavillonens veranda bød forretningsfører *Jacob Jensen* på forretningsudvalgets

Demokraten

et af de alvorligste møder, vi nogensinde har været til. Vi er vant til kamp; hele vort liv er en kamp for tilværelsen, men dette er den alvorligste udsmidning, der nogensinde har fundet sted, og den er iværksat uden spor af grund. Men den kommer ikke overraskende. (Hør!) Niels Andersen har pønset derpå i de sidste 2 år, i hvilken tid, der er gjort flere forgæves forsøg på lockout. Han og Haslund udvalgte snedkerne til påskud, uden at disse gav gyldig grund dertil. Arbejdsgiverne vil nu tilintetgøre 20 års møjsommeligt arbejde. Det må afværges.

Arbejdsgiverne har intet at vinde i denne kamp. Den største del af dem tåler lige så lidt at ligge stille som vi. Den dag Niels Andersens hensigt nås, at arbejderne fortjeneste formindskes, da vil de mindre arbejdsgivere og borgere lide store tab. Men hvorfor sender de så ikke Niels Andersen og konsorter bort? (Hør!) Det er nogle enkelte jernfabrikker og storkapitalister, der har sat denne kamp i scene. Men vi må vinde kampen, ellers taber vi alt. (Hør!) Og dertil skal vore organisationer hjælpe os. Organisationerne leve. (Jacob Jensen leve! Hurra!)

Snedker P. Andersen: I mange år har arbejdskøberne råbt efter os og beskyldt os for at øve tyranni. Men vi har kun lét deraf, thi vi vidste, at det var løgn. (Hør!) Ser vi derimod til arbejdskøberne, så har de i disse dage øvet et tyranni, som man endnu ikke har set mage til. (Hør!) De tvinger mestrene, der er mod lockout, til at sende deres folk på gaden ved at nægte dem materialer. I mindre civiliserede lande ville arbejderne besvare et slikt tyranni med voldsom modstand, men i Danmark gør vi ikke det, vi kender bedre midler, og vi skal vide at knuse barbariet og tyranniet og føre sejren hjem. (Hør!)

Det er bekendt nok, at storkapitalisterne

Aarhus Stiftstidende

kamp, vi endnu havde haft, der her har samlet os til dette møde. Den nuværende lockout kommer os ikke uventet. Den store konge Niels Andersen har truet med den før; men da måtte han stoppe op. Nu har han grebet denne anledning, snedkerkonflikten, til at sætte lockouten i værk, men det er aldeles ikke den virkelige grund. Sagen er kun, at fabrikkerne vil knuse arbejderbevægelsen. Men vi vil ikke lade det ske. (Hør!)

Et leve for sammenholdet mellem vore organisationer, at de må gå sejrige ud af kampen. (Hurra!)

Snedker P. Andersen:

Det er ikke arbejderne, som tvinger folk ind i organisationen, men derimod mestrene. (Hør!) Hvis arbejderne gjorde, hvad de burde, tog de hver en jernstang i hånden og væltede disse kapitalister. (Hør!) Vi går dog ikke denne vej her i landet. Vi bruger fredelige midler. Nu skal vore organisationer knuses, men det skal ej ske. (Hør!) Muligvis er det også storkapitalisternes mening, samtidig med, at de knuser os, at knuse en hel del småmestre, som er generende konkurrenter for dem. Når denne kamp er ført til ende, vil vor organisation være stærkere end før. (Hør!) Et leve derfor. (Hurra!)

Aarhus Amtstidende

udbragte et leve for de socialdemokratiske organisationer.

Aarhus Amts Folkeblad

vegne velkommen og mindede om, at den nuværende situation var den alvorligste, man endnu havde oplevet. Arbejderne har alt at vinde og alt at tabe. Arbejdsgiverne har intet at vinde, fordi en stor del af de mestre, der er med i denne lockout, ikke har råd til, at arbejdet ligger stille. Leve vor organisation. (Jac. Jensen leve!)

Derefter talte *Snedker P. Andersen*, som hævdede, at arbejdernes organisationer ikke tyranniserer de enkelte medlemmer, hvorimod arbejdsgiverne over for dem, der ikke vil makke ret, gennem deres organisationer udøver et tyranni, som man må undres ved at se udøvet i et civiliseret samfund. Storfabrikanterne og storkapitalisterne har et dobbelt formål: de vil knuse arbejdernes organisationer, og de vil ødelægge de mange småmestre, hvis konkurrence generer dem. – Et hurra for arbejdernes sejr i den nu begyndte kamp imod kapitalisterne.

Snedker P. Andersen:

Vi har ikke fremelsket tyranniet i vore rækker, som kapitalistpressen i en årrække har fortalt. Mestrene er tværtimod gået frem med tyranni; ved snedkerstrejken har de gjort alt for at lægge sten i vejen for et godt resultat. Sikkert er det de store mestres hensigt at få stillingen ødelagt for de små mestre, så at de selv bliver ene hane i kurven. Leve arbejdernes sejr mod kapitalismen. (P. Andersen leve!)

tilsigter dels at hindre fremtidige lønkrav ved at knuse arbejderne, og dels vil de knuse de mindre mestre, som tager en del af udbyttet, og det ville de store herrer gerne være ene om. Der er ingen, der tror på, at den ubetydelighed med snedkerne skulle være den sande årsag til lockouten. (Hør!) Vi må bringe alle de nødvendige ofre, og gør vi det, skal også denne kamp nok bidrage til at styrke vore organisationer. (Hør!)

Generallockouten vil skaffe mange medlemmer til vore organisationer. Lad os håbe, at denne store kamp vil føre til held og lykke i fremtiden. Et hurra for, at arbejderne må sejre over kapitalisterne. (Hurra!) P. Andersen leve. (Hurra!)

Folketingsmand Harald Jensen (Harald Jensen leve! Hurra!):

Da jeg så »Aarhus Stiftstidende« i aften, kom jeg til at tænke på drengen, der så i sin hue. Når Funch Thomsen lukker sin avis op, vil han have grund til at sige: der er mange, og store er de alle. (Hør!)

Højrebladene forstår nemlig at vende og dreje sandheden til deres egen fordel og sværte os andre, så det er en lyst. (Hør!) Stiftstidende skriver efter »Natt«, at kampen drejer sig om, hvorvidt arbejdskøberne skal have ret til at lede arbejdet. Har vi nogensinde bestridt mestrenes ret i så henseende? Nej. Vi har kun forlangt medbestemmelsesret om de forhold, vi selv skal arbejde under. (Hør!) Dernæst siger Stiftstidende, at kampen gælder, hvorvidt der fremtidig skal skabes ro i arbejdsforholdene. Og det siges i samme øjeblik, som kapitalisterne kaster 30.000 arbejdere på gaden. Hvilken selvmodsigelse (Hør!) Den sæd, der er udsæt af Højre og kapitalisterne, vil bære beske frugter for dem selv. (Hør!) Stiftstidende siger, at kampen gælder, om der nu skal sættes en stopper

Folketingsmand Harald Jensen fik dernæst ordet. Taleren havde aldrig set så sjælden en buket af løgne som i aften i »Aarhus Stiftstidende«. De er dygtige folk på den side til at lægge al skyld på deres modstandere og al uskyldigheden på sig selv.

Men de bliver da også betalt derfor. (Hør!) Det første punkt i »Stiftstidende«s artikel om lockouten er, at arbejdsgiverne skal have overledelsen over arbejdet. Har de ikke det? (Jo.) Vi vil fratage dem den ret? (Nej.) Vi fordrer kun at være medbestemmende angående arbejdsvilkårene. (Hør.) Og denne fordring stiller »Stiftstidende« til arbejderne i samme øjeblik, som arbejdsgiverne kaster 30.000 mand på gaden. (Fy.)

Arbejdsgiverne kunne ikke have sået en sæd, der vil bære mere beske frugter for dem selv end det, der er sket her. (Hør.) Den måde skaber de ikke arbejdsro på. (Hør.) De viser os kun, at den vej, vi hidtil har været inde på, er den rette. (Hør.) Og på den vil vi vandre videre. (Hør.)

Det ømme punkt ligger i den tredje fordring, at arbejdsgiverne vil have sat en

Folketingsmand Harald Jensen (modtoges med bifaldråb): Da jeg i aften læste »Aarhus Stiftstidende«, kom jeg til at tænke på drengen, der så i sin hue. Og jeg kommer til at tænke: Mon Funch Thomsen ikke, da han i aften hjemme hos sig selv åbnede det færdige blad, sagde som drengen:

»Der er mange, og store er de alle«. (Munterhed). Det er en artikel i »Nationaltidende«, hvis ord Stiftstidende gør til sine. Taleren imødegik artiklens forskellige punkter og udtalte herunder: De kender mig her i Aarhus som en rolig og besindig mand (Hør! Hør!) Jeg har altid strittet imod, når der var tale om generalstrejke; thi jeg regner generalstrejke for det samme som revolution. Men er generallock-out ikke begyndelsen til en revolution? (Jo! Hør!) Thi vel ruller blodet tungt i Nordens arbejdes årer, men den dag kan komme, da der alligevel går mere i stykker, end d'hrr. fabrikanter og kapitalister selv evner at sætte sammen igen.

Det er et varsko, jeg her tilråber samfundsspiderne. Men jeg ved, at arbejderne holdning vil være rolig, værdig og be-

Folketingsmand Harald Jensen (Harald Jensen leve!) Da jeg i aften læste »Stiftstidende«, kom jeg til at tænke på »drengen, der så i sin hue«, thi der var mange, og store var de alle. (Munterhed.)

Det er højrebladets løgne, jeg sigter til. Højrebladet siger, at det første punkt, der skal klares, er spørgsmålet, om arbejdsgiverne herefter skal have overledelsen over arbejdet. Hvad vi vil, er kun dette, at vi vil være medbestemmende om de vilkår, hvorunder vi skal leve. Dernæst siger bladet, at der skal skaffes arbejdsro, samtids med, at de smider 30.000 arbejdere ud. Udsmidningen er en sæd, der nok skal sætte den tilstrækkelige bitterhed i sindene og vil bære beske frugter for d'herrer selv. Og når de kommer og siger, at de på den måde vil skabe arbejdsro, da opnår de kun, at vi fortsætter på den vej, vi har begyndt. For det tredje siger »Stiftstid.«, at der skal indtræde en standsning i lønstigningerne, og den systematiske nedsættelse af arbejdstiden skal ophøre. Nu siger højrebladene, at nu skal der stoppes, – thi ellers står industrien i fare. Men arbejderne vil ikke forlade den vej, der fører

Demokraten

for fremtidige lønkrav og arbejdstidens forkortelse. Det er altså det, kampen drejer sig om. Men skal arbejderne, der må slæbe hele kapitalisternes udbytte sammen, lade sig nøje med, hvad de har? Nej. (Hør!) Lønnen er ofte ikke over 16-17 kr. og arbejdstiden langt over 10 timer, undertiden natten med. Jeg stoler på, at danske arbejdere ikke vil lade sig hindre i at komme frem til bedre kår. (Hør! Hør!) Jeg har altid været imod generalstrejke, fordi det kunne betyde revolution. (Hør!) Men hvad er da generallockout? Det er også revolution. Magthaverne stoler måske på den danske arbejders godmodighed. Men hvis vi sagde: Skal 30.000 mand på gaden, lad så resten gå med - hvor skulle vi så ende? (Hør! Hør!) Den nuværende lockout er begyndelsen til revolution, og det er en lille klat arbejdskøbere, der bærer ansvaret. (Hør!) D'hrr. burde betænke sig på at sætte arbejdernes blod i kog. (Hør!) De kunne let komme til at sidde ligesom barnet, når det har slået noget i stykker, sidde og passe det sammen og sige: sådan har det siddet. (Munterhed) Og de vil ikke selv være i stand til selv at oprette det tabte. Det kommer blot an på den offervillighed, der udvises, om vi skal sejre. Og jeg tror, der er en sådan forståelse af situationen, at vi kan gå sejrige ud af den største kamp, vi nogensinde har set. (Hør!) Et hurra for, at kapitalisterne må få et føleligt nederlag, således at de ikke får lyst til at komme så snart. (Hurra! Harald Jensen leve! Hurra!)

Aarhus Stiftstidende

stopper for lønstigningen og kravet om kortere arbejdstid. De siger: Nu har arbejderne nået alt, hvad de kan opnå. Nu skal det være slut, ellers står industrien i fare. Men det vil vi aldrig gå ind på. Vi vil blive ved at gå frem ad den vej, vi er inde på. (Hør.) Der er endnu mange steder, hvor lønnen er nede på 16-18 kr., og det er for lidt. (Hør.) I mange fag er arbejdstiden endnu også alt for lang. (Hør.) Vi vil blive ved, indtil vi har løftet vore kår således op, at arbejderne kunne leve som ordentlige mennesker. (Hør.) Vi vil vise dem, at arbejderne til slut vil sætte dem stolen for døren, hvis de går videre ad denne vej, de nu er slået ind på. De tilstedeværende kender mig som en rolig, besindig mand! (Hør.) Jeg har altid været imod generalstrejke, fordi en sådan er ensbetydende med revolution.

Men det er netop revolution, arbejdsgiverne har gjort ved dette. (Hør.) Og hvis vi nu sagde: Har I nu kastet 30.000 arbejdere på gaden, lad så resten gå med, ja, så havde vi revolutionen. (Hør.) Og så ville de herrer dog måske komme til at fortryde, hvad de nu har gjort. (Hør.) Nu søger den lille kapitalistklat gennem deres blade at ophidse arbejderne. Og sandt nok, vi har ikke stort at tabe, men meget at vinde. Vi kan atter bygge op med vore hænder, hvad der nu går i skuddermodder, men det kan arbejdsgiverne ikke. Vort blod er ikke så let at få i kog, men dette kunne dog ske. Så de herrer skal vare sig.

Dog vil vi ikke foretage et skridt, som ikke er vel overvejet. Lad os støtte alle de udelukkede. Vi vil stramme hver sene for at vinde denne konflikt.

Et leve for, at de herrer, som har kastet arbejderne den handske i ansigtet, må få nederlagets smerte at føle. (Hurra!) Harald Jensen leve! (Hurra!)

Aarhus Amtstidende

sindig. De vil ikke gå til angreb, før den yderste nød tvinger dem (Hør! Hør!) Et leve for, at de folk, som har rejst kampen, må få nederlaget at føle!

Aarhus Amts Folkeblad

til, at deres kår forbedres. Skal vi nøjes med den lønforbedring, vi er nået til? Jeg siger nej. Vi træffer rundt omkring ugelønninger på 16 kr. med over 10 timers arbejde. Her er ikke målet nået. Nej, vi vil holde ud, indtil arbejderne kommer til at sidde nogenlunde vel til husc. De kender mig som en rolig mand. Jeg har altid betragtet generalstrejke som revolution. Generallockouten kaster 30.000 arbejdere ud. Hvis vi sagde, skal de gå, lad så resten gå med, så havde vi revolutionen, og det ville komme d'hr. dyrt at stå. Hvor er ordenshåndhæverne henne, når kapitalisterne gør tilløb til revolution? D'hr. arbejdsgivere kan næppe igen rejse, hvad de her lader falde i grus. De skal betænke, at vort blod også kan komme i kog, selv om det ruller tungt i det nordiske folks årer. Vi vil fare med besindighed. Og tager vi denne konflikt, som vi har taget alle de tidligere, så skal det vise sig, at vi sejrer. Lad os råbe et leve for, at de folk, der har rejst denne kamp, må få nederlaget at føle. (Har. Jensen leve!)

Peter Sabroe

(Sabroe leve! Hurra!): Før kæmpeudsmidningen fandt sted spurgte vi: Er det muligt? Vi har nu set, det var muligt, men det skal blive umuligt at sulte os til frafald. Som de jyske soldater på Lerbæk Mark svarede Frederik den Syvende: Det skal ej ske! sværger vi ved vor kærlighed til organisationen: Det skal ej ske! (Stærkt og langvarigt bifald.) Vi må være beredte til alt uden dumheder. De unge og ugifte må rejse, de ældre må, såvidt de kan, tage arbejde på landet; men alle må vi være klar over ansvaret. De 56 mestre, der vedtog at smide 30.000 arbejdere på gaden, gik efter denne heltebedrift i Tivoli og dinerede ved et gilde med 7 retter og 11 slags spirituosa. Oven på den svir rejste formanden på en 5 ugers baderejse til Ems. (Fy! Fy!) I modsætning hertil vil vi ved en værdig optræden tvinge vore modstandere til respekt. Intet fylder i de kommende dage. (Hør! Bravo!) Vi, der har følt med de små og svage, kan også hade, og alle de af middelklassen, der offentligt eller i stilhed ønsker udsmidningen og på forhånd glæder sig til arbejdernes underkastelse, skal få vort had at mærke. (Hør! Hør!) Når kampen er ovre, kender vi dem ikke og køber ikke hos dem. (Hør!) Men de af middelstanden, som støtter arbejderne, om ikke med store midler, thi der vil ikke blive stort at give af, men de, som forstår, at vor kamp er deres kamp, bør vi ikke glemme. (Stærkt bifald.) Man siger fra de andres side, at arbejderne er sådan og sådan, og alle de fejl og unoder, der klæber ved os, lægges organisationen til last; men man glemmer, at arbejderne før organisationens dage var den pøbel, datidens storborgere ved løfte om brændevin kunne få ud til de meningsløse gadetumlater. (Bravo!) Arbejderne er vel ikke alle fri for et vist overmod; men I ved også, at Eders tillids-

Så kom redaktør *Sabroe* frem. I denne kamp vil der ikke kunne ydes så store bidrag som ellers under strejke. Alle I unge, som er kommet i besiddelse af alle de nuværende goder i jeres fag uden strid, må nu tage mod sulten og nøden med anstand. Gå ud på landet og søg arbejde eller rejs til udlandet. I denne kamp, der nu forestår, vil vi ikke tåle, at der finder noget som helst drikkeri eller fylderi sted. Vi må altid holde hjernerne klare. (Hør!) Vi skal holde kærligheden varm i vore hjerter for dem, der vil støtte os i kampen, og vi vil holde hadet til kapitalisterne og vore undertrykkere varmt. Hadet er helligt som kærligheden. Før socialismen kom, var arbejderne en pøbelhob, som Højres lejede penneførere kunne lokke til at drikke sig fulde og kaste snavs på den ældste kvinde, der nogensinde har stået ved en konges side her i landet. (Hør!)¹. Det kunne ikke lade sig gøre nu. De løgne, vi hidtil har læst i højrebladene, er store, men de er intet mod de løgne, der vil komme frem i de nærmeste dage. Fra de mest stinkende kloakker vil disse blade hente deres løgne.

I »Stiftstidende« fortælles i aften, at der har fundet en afstemning sted i landets byer om en generalstrejke, men det er løgn! (Hør!) Danske arbejdere vil ikke gribe til den slags våben, hvis vi ikke tvinges dertil. Men gør vi det, da går alle arbejdere med til det. (Hør!) Ikke en lille klat. Vor industri kan godt konkurrere med udlandets, selv om arbejdslønnen her er noget større end enkelte steder i udlandet.

Jo højere løn, jo bedre arbejde. (Hør!) Det ser vi i England. Og hvis det er en fare, at en arbejder kan tjene en god dagløn, er det da ikke lige så stor en fare, at Niels Andersen i løbet af få år har lagt sig 3 mill. kr. op! Når vi fordrer større dagløn, yder vi gengæld derfor. (Hør.) Men gør spekulanterne det? (Nej.) Hvem

Aarhus Amtstidende

Redaktør *P. Sabroe* (jublende hurraråb): »Ligesom de jyske soldater sagde til Frederik den 7. på Lerbæk Mark: »Det skal ej ske!« (Det var som bekendt Fr. 7. og ikke soldaterne, der sagde de berømte ord. Red.), således tilråber arbejderne den håndfuld kapitalister, der har smidt os på gaden og vil knuse vore organisationer: »Det skal ej ske!« Når kapitalisterne, efter at de havde smidt 30.000 arbejdere på gaden, kunne gå ind i Tivoli og spise 9 retter mad og drikke 11 slags vin, da skal vi vise, at vi kan holde hovederne klare og elske alt, hvad der støtter os, og hade, hadet det er helligt! alt, hvad der står imod vor ret (Hør!). Nu står der i »Aarhus Stiftstidende«, at arbejderne både her, i Randers og andre steder stemmer om generalstrejke. Det er løgn! (Det er hørt.) Det er den gemeneste beskyldning, der kan udslynges imod nogen, at de skulle sysle med tanken om at standse hele samfundets liv.

Hvad er det for journalister, der i disse dage skriver de gemene løgne imod arbejderne? Det er nogle sølle fyre, som er henrykte, når der kommer konger og kejserer på besøg hos os, og når de ved en sådan lejlighed kan få lov til at slikke den tallerken, som czarens hund har ædt af. (Det er hørt! En stemme: »Den var s'gu god, og den var vist helt ny!«)

Arbejdsgiverne kalder arbejderne »landsmænd«, men vi er ikke deres landsmænd, vi vil ikke være det. Vi er delt i klasser, og vi vil kæmpe som klassemedlemmer. Det er ikke arbejderne, men de andre, der har skabt klassehadet. Jeg behøver blot at nævne de hårde domme over arbejderne og ringe straffe, der tildeles dem, som skamslår arbejdernes døtre. (Hør!)². – Et leve for, at vi må sejre!

Aarhus Amts Folkeblad

Redaktør *P. Sabroe* (Sabroe leve!) Vi sværger ved vore organisationer, at »det skal ej ske«, at arbejderne skal komme til at lide nød. I unge har uden kamp nået meget, og det må gå op for alle, der endnu har arbejde og alle I unge, at I må hjælpe. De, der kan tage arbejde på landet, må tage det. Vi vil vise, at vi har klare hjerner, vi skal ikke have noget drikkeri eller fylderier, som arbejdsgivernes førere, da de gik i Tivoli og åd 7 retter mad og drak 11 slags vin efter at have smidt arbejderne på gaden. Hadet er helligt, lige såvel som kærligheden til de undertrykte.

Arbejdernes tillidsmænd har aldrig overset arbejdernes fejl, men d'hr. der siger dette, glemmer, at den arbejderstand, der var her i landet, før socialismen kom, var en pøbel, der drak sig fuld, og som Højres pennenførere kunne forlede til at kaste sten på den bedste kvinde, der har levet sammen med nogen konge. Det er det kulturelle fremskridt, vor modpart vil til livs. Der vil ikke være den løgn så gemen, uden at højrebladene vil tage den op. I aften fortæller »Stiftstid.«, at generalstrejke er vedtaget i Randers og et par andre byer. Det er løgn! Vi vil føre kampen med besindighed. Overalt, hvor arbejdslønnen er lav, står arbejderne dumme og rå, og vi spørger de små mestre, når det skulle være en ulykke, at arbejderne tjener meget, er det så ikke en større ulykke, at entreprenør N. Andersen kan lægge millioner op. De store glemmer altid at tale om deres profit. Vi yder erstatning for de penge, vi får; men når kapitalisterne ågrer, så raner de pengene. Det er nogle sølle journalister, der bringer løgnene til torvs. Det er folk, der løber med tungen ud af halsen for at få lov til at slikke de tallerkner, czarens hunde har ædt af !! Der er flere i denne by, der har tjent tusinder på arbejderne, som går rundt i deres manufakturbutikker og glæder sig over, at ar-

Demokraten

mænd aldrig har sagt, at arbejderne var enkle. Tværtimod er der brøst, og det ved og erkendes af den store flerhed af arbejderne; men det er dog langt bedre, at selvbevidstheden er udpræget, end om danske arbejdere stod på samme lave kulturelle standpunkt som polakker, russere og laplændere. (Hør!) Harald Jensen har fortalt Dem om Stiftens løgne i aften. (Munterhed.) De er slemme, men de vil blive endnu værre.

Selv om lakajjournalisterne skal samle dem op af kloakkerne, vil de gøre det. (Hør! Hør!) Kapitalisternes journalister siger, at arbejdslønnen er for høj. Vi kan ikke konkurrere, hedder det. Man taler ikke om kapitalisternes profit. Man glemmer, at entreprenør Andersen ved udbytning af arbejderne nu er en mand på 3 mill. kr. Man glemmer, hvorledes der er ågret og tjent vældige summer på grunde og bygninger, der er blevet værdifulde ved Eders slid (Stærkt bifald). Se til Amtstidende og Stiftstidende; de to kapitalistorganer har fundet hinanden i et fælles had til arbejderens organisationer, og de, som bifalder denne presses arbejderpolitik, skulle være vore landsmænd! Nej, de er vore fjender og de tyske børsbaroners og kanonhertugers efterbære og venner. Om få dage afsløres et krigsmonument ved Århus³. Det er ikke tiden at kalde den gamle hugafånd op af graven. Nu slås vi ikke med tyskerne, men med danske kapitalister, der ikke under os menneskeret, og i den kamp vil alverdens civiliserede arbejdere stå os bi. (Bifald). Vi lever i klasseskellets tid. Vi er klar over magtens ulige fordeling. De andre stoler på, at de har politiet til at dømme os, militæret til at slå os ned og præsterne til at nedbede Herrrens velsignelse over sulteregimentet. Vi har kun retten, men det skal blive den sejrende magt. Det råber vi et leve for. (Stormende hurra. Sabro leve! Hurra!)

Aarhus Stiftstidende

er det, der i disse dage hidser arbejdsgiverne mod arbejderne? Det er disse lakajjournalister, der sætter en ære i at slikke den tallerken, kejseren af Ruslands hund har ædt af. En del af arbejdsgiverne er lokket med i den kamp, og lad os håbe, at de har vel overvejet dette skridt, de har foretaget. Thi skulle den dag komme, at de er ruineret på grund af denne strid, og måske kommer til arbejderne og trygler om nåde, da vil vi sige:

Da I havde magten, sparkede I til os. Nu sparker vi til Eder! (Hør.) I mange butikker og særlig manufakturbutikker sidder der folk og håber, at arbejderne nu må knækkes, men vi vil huske de herrer, når denne kamp er forbi. (Hør.)

Lær af denne kamp, hvem der er Eders fjender. »Stiftstidende« og »Amtstidende« går i aften arm i arm mod arbejderne. Det er godt, at ideen om en fælles grundlovsfest ikke blev til virkelighed. Det ville være blevet en hykleriets fest. Der taltes den gang om, at vi var jo alle landsmænd. Men det er vi ikke. Disse folk er ikke vore landsmænd. De er de tyske kanonkongers landsmænd, ikke vore. Vore landsmænd er de tyske arbejdere, der nu vil støtte os i vor kamp (Hør.)

Efter endnu en appel til arbejderne om at kæmpe og sejre sluttede hr. Sabroe under stærke leveråb, hvorefter mødet sluttedes kl. 8^{1/2}.

bejderne er smidt på gaden. Lad os vise de folk, vi kan undvære dem, og lad os siden hjælpe dem, der nu hjælper os. I aften finder »Aarhuus Stiftst.« og »Aarhus Amtstid.« hinanden i kampen mod os. Vi er kun til en vis grad landsmænd, thi situationen har vist, at vi lever i klasser.

Højre og arbejdsgiverne stoler og kan stole blindt på politiet, dommerne, militæret og præsterne; thi vi har ingen med os fra disse lejre, men vi har tusinder af arbejdere, der føler med hinanden, og de skal sejre. Et leve for at vi må stå sammen, hvor mange småting, der så end skiller os. (Sabroe leve!)

Forretningsfører *Jacob Jensen* opfordrede dem, der mulig havde en anden opfattelse end den udtalte, til at tage ordet, særlig mestre. Det kunne være interessant at høre, hvad mestrene havde at sige til deres forsvar for udsmidningen. (Hør!)

Ingen meldte sig.

Jacob Jensen fortsatte med at anmode arbejderne holde alle planer for sig selv og intet foretage sig uden gennem lederne af organisationerne. (Hør!) De mænd, der står i spidsen for De samvirkende Fagforbund, vil nok vide at føre vor sag igennem med sejr. (Hør!)

Forsamlingen afsang derefter »Socialisternes March« med en begejstring og kraft, som ingenlunde tidligere.

Mødet sluttede med et leve for det danske Socialdemokrati, der besvaredes med kraftige hurraråb.

Aarhus Amtstidende

Forretningsfører *Jacob Jensen*, som ledede mødet, sluttede nu dette med at udtale: Giv nøje agt på vor hovedledelse. Og får én her en idé, kast den da ikke ud til fremmede, men lad den gå den eneste rigtige vej igennem ledelsen her i byen til overledelsen.

Derpå afsang forsamlingen Socialisternes March, råbte et hurra for socialismen, og den store forsamling forlod haven.

Aarhus Amts Folkeblad

Mødet sluttede efter at have varet i 1½ time med afsyngelsen af Socialisternes March.

Noter til Bilag I

1. d. v. s. grevinde Danner. Diskussionen om hende var blusset op i foråret 1899, da general Holtens indiskrete memoier udkom med en lidet flatterende skildring af hende og Frederik d. VII. Socialdemokraterne satte grevinde Danner højt på grund af hendes lave herkomst, godgørelse mod de fattige og formodede gavnlige indflydelse på kongen, da han gav Junigrundloven. (Dem 1, 17, 18. maj)
2. En tjenestepige var kort tid forinden blevet overfaldet og slået af to mænd af sin familie. Efter Demokratens mening gjorde politiet ikke nok ved sagen. (Dem 20. maj)
3. Hentydning til en indsamling til en mindesten, som Våbenbrødreforeningen i Århus rejste til minde om kavalierifægtningen på Århus Mark 31. maj 1849. (AS 30. april) Stenen står nu på hjørnet af Nørrebrogade og Trøjborgvej i Århus.

Murer- og tømrermestrenes resolution 5. juli 1899

På en den 5. juli af murer- og tømrermestrenes foreninger i Aarhus afholdt fælles generalforsamling vedtoges følgende *resolution*:

»Generalforsamlingen vedtager at opfordre bestyrelsen for »Dansk Mester- og Arbejdsgiverforening« til at lægge et alvorligt arbejde ind på at få den nuværende lockout – som en for samfundet ødelæggende strid – bragt til en snarlig afslutning, dog således at henholdsvis arbejdsgivernes og arbejdernes gensidige rettigheder og forpligtelser hævdes.

Og idet vi formene, at lockouten på indeværende tidspunkt har varet længe nok til at konstatere over for arbejderne, at arbejdsgiverne er en magt, som der til enhver tid må regnes med – hvilket måske turde være det mest reelle udbytte af lockouten – opfordrer vi bestyrelsen eller foreningens repræsentanter inden for Enighedskamret til *ikke* at indanke mindre væsentlige punkter til kamrets afgørelse for ikke derved at forsinke den endelige afslutning.

Endvidere formener generalforsamlingen, at den bedste form for afslutning af striden vil være denne: oprettelse af voldgiftsret, hvis endelige dom begge parter må underkaste sig. Myndigheden som voldgiftsret kan måske i så tilfælde tildeles det nuværende Enighedskammer, og lockouten bør da hæves den dag, denne bemyndigelse gives.«

PUBLIKATIONER FRA ERHVERVSARKIVET

Erhvervshistorisk årbog 1949. 96 sider, kr. 7,50.

Indhold: Af Erhvervsarkivets historie.
Erhvervsarkiver i udlandet.
Arkivordningsprincipper i erhvervsvirksomheder.
Handelsstanden og butikslukningen 1840-1908.
Aktstykker fra arkivet.

Erhvervshistorisk årbog 1950. 88 sider, kr. 7,50.

Indhold: Fra kaperkrigens begyndelse.
Et gullaschfirma fra Napoleonskrigens tid.
På trampfart 1848-50.
Bogkøb i provinsen 1800-1850.
Postgang i det 19. århundrede.
Om opbevaring af mikrofilmarkiver.

Erhvervshistorisk årbog 1951. 110 sider, kr. 10,00.

Indhold: Fra 19. århundredes handelsliv. I. Af Luis Bramsens erindringer.
Af konsulatsvæsenets historie i det 18. århundrede.
En Vesterhavsstranding 1850.
Fra halvfemsernes konsulentvirksomhed. Et par episoder fra Harald Fabers virke.
Holmens centralarkiv.

Erhvervshistorisk årbog 1952. 120 sider, kr. 9,75.

Indhold: Et dansk handelshus i Australien. Melchior & Co., 1853-62.
Af Limfjordshandelens historie. Aggerkanal og Doverodde.
Den illoyale konkurrence. Begrebets opståen.
Några reflexioner rörande industrialisering och arkiv.

Erhvervshistorisk årbog 1953. 116 sider, kr. 9,75.

Indhold: Dansk handel på Isle de France.
Et dansk imperialistisk eksperiment. Plantageselskabet »Dansk-Vestindien«.
De økonomiske problemer ved Nordslesvigs genforening med Danmark.

Erhvervshistorisk årbog 1954. 153 sider, kr. 11,75.

Indhold: Jens Bang og det ålborgske saltkompagni.
De nordsjællandske landboreformer og statsfinanserne.
Revisorloven af 1909: Forudsætninger og debat.
Fra købstadhandelen i det 19. århundrede. En lollandsk klage fra 1762.

Erhvervshistorisk årbog 1955. 154 sider, kr. 16,25.

Indhold: Adelig studehandel i 16. århundrede.
Økonomisk debat i Slesvig og Holsten 1773-1807.
En sjællandsk kornkøbmand. Af agent H. H. Schous levned og optegnelser.
Om jubilæumsskrifter.

Erhvervshistorisk årbog 1956. 212 sider, kr. 16,25.

Indhold: Dalum Papirfabrik. Fra konkurrence til sammenslutning.
Fra arkiverne. Breve fra C. A. Broberg i 1866.
Tillæg: »Sagførere i Århus«.

Erhvervshistorisk årbog 1957. 96 sider, kr. 14,00.

Indhold: En købmandsskæbne i Ålborg fra begyndelsen af 17. århundrede.
En dansk handelsekspedition til Nordamerika 1783. Et bidrag til Handels- og Kanalkompagniets historie.
Den merkantilske Forening. Fra det 19. århundredes børsliv.
Socialdemokratiet og brugsforeningerne frem til 1908.

Erhvervshistorisk årbog 1958. 171 sider, kr. 16,25.

Indhold: En tømrerslægt i 19. århundrede.
Den økonomiske debat om lavs- og købstadsprivilegier i sidste halvdel af 18. århundrede.
Erhvervsarkivets bygning.
Registre til Erhvervshistorisk årbog 1949-58.

Erhvervshistorisk årbog 1959. 141 sider, kr. 16,25.

Indhold: Fra Rosenborg Brøndanstalts første år. Dansk mineralvandsproduktions opståen.
Boghandler i Slesvig og København omkring 1864. Fra Vilhelm Trydes bog- og kunsthands første år.
En københavnsk boglade ved århundredets begyndelse.
En tømremesterfallit 1799. Lavstilstande og byggeforhold i København.

Erhvervshistorisk årbog 1960. 150 sider, kr. 18,25.

Indhold: Dansk industri og de store udstillinger 1889-1914.
Den teknisk-kemiske industri 1870-1914.
På forretningsrejse i Norge omkring 1830. Aktstykker fra skibsklareringsfirmaet N. P. Kirck, Helsingør.
Tillæg: »Århus Kjøbmænds Hjelpekasse 1861-1961«.

Erhvervshistorisk årbog 1961-62. 184 sider, kr. 22,00.

Indhold: Århus Handelsstandsforening 1937-1962.
Århus vestindiske Handelsselskab. Oprettelse og sammenbrud.
Købmandsportrætter fra empirens Århus.
En boglade omkring 1840. Jens Worm Bruun og Den Jessenske Boghandling.
Konsul J. M. Mørk. Århus Handelsforenings første formand.
En patriarkalsk købmandsfamilie.
Handelsborgerskaber i Århus 1674-1862.
Købmænd i tal. Fra Århuslisterne i folketællingerne 1840.
Handelsstanden i Århus og folketingsvalgene 1852, 1876 og 1879.

Erhvervshistorisk årbog 1963. 169 sider, kr. 22,00.

Indhold: Fra dansk empires bygningshistorie. Arkitekt Johan Andreas Meyer 1783-1822.
Forbindelsen mellem København og de nordtyske Østersøbyer 1750-1807.
En vignet og dens forudsætninger.
Danmarks høje renteniveau: En særlig tradition?

Erhvervshistorisk årbog 1964. 144 sider, kr. 22,00.

Indhold: Af den private smørhandels historie. Firmaerne T. & S. Plum, P. & S. Plum og T. & E. Plum.
Dansk papirindustri 1870-1914.
En rådgivende sæbesyder i 1860'erne.
Hvornår trængte det dobbelte bogholderi igennem i dansk erhvervsliv?

Erhvervshistorisk årbog 1965. 452 sider, kr. 30,00.

Indhold: Dansk-engelsk samhandel 1661–1913.
The Changing Pattern of Anglo-Danish Trade 1913–1963.

Erhvervshistorisk årbog 1966. 176 sider, kr. 24,00.

Indhold: Jordbrug og brændevinsbrænding 1.
Udviklingslinier i dansk konfektions- og hatteindustri historie 1870–1914.
To Ribe-købmænd og deres selvbiografier for årene 1580–1644.

Erhvervshistorisk årbog 1967. 160 sider, kr. 32,00.

Indhold: En erhvervsøkonomisk rejse gennem Danmark og Slesvig 1761.
Jordbrug og brændevinsbrænding 2.
Generalkonsul Hendrik Pontoppidan og de jyske banker.

Erhvervshistorisk årbog 1968. 442 sider, kr. 42,00.

Indhold: Landhusholdningsselskabet 1769–1969:
Christian Martfelt – patriot og den første sekretær.
Edward Tesdorpf til Ourupgård.
Jørgen la Cours arbejde i dansk landbrugs tjeneste.
Anders Nielsen, Svejstrup Østergård.
Flids og vindskibeligheds belønning. Præmiesystemet, præmievinderne og deres arbejde 1769–1969.
Lærlingeinstitutionen. Oprindelsen, de første lærlinge og deres læresteder.
Landhusholdningsselskabet og andelsmejeriernes gennembrud.
Afvikling og nye baner. Landhusholdningsselskabet 1919–69.

Erhvervshistorisk årbog 1969, 224 sider, kr. 33,75.

Indhold: Dansk handel, håndværk og industri 1770 og 1780 – set i Danmarks handelsspejl.
Småting, der bruges til pynt. En Viborg-galanterihandlers varer.
Staten som kornhandler 1783–88.
Badeanstalter som erhvervsforetagender i 19. århundrede.
D. B. Adler og udviklingen af det danske bank- og kreditvæsen.
Et gründerforetagende. Engeldrupværk – en klædefabrik.
Registre til Erhvervshistorisk årbog 1959–69.

Vagn Dybdahl og Finn H. Lauridsen:

Personregister over Arbejdsgiveren 1900–1952. 1954. 120 sider, kr. 6,00.

Rasmus Berg:

Minder fra håndværk og industri. 1954. 115 sider, kr. 11,75. (Udsolgt).

Vagn Dybdahl, Andreas Jørgensen og Finn H. Lauridsen:

Oversigt over industrihistorisk litteratur 1945–54. 1955. 23 sider, kr. 2,00.

Aage Rasch:

Dansk toldpolitik 1760–1797. 1955. 362 sider, kr. 19,00. (Udsolgt).

Vagn Dybdahl, Vello Helk og Finn H. Lauridsen:

Sagførere i Århus. Undersøgelser og aktstykker tilegnede Carl Holst-Knudsen. 1886–28. maj–1956. 139 sider, kr. 12,00.

Vagn Dybdahl og Finn H. Lauridsen:

Aarhus Kjøbmænds Hjelpekasse 1861–1961. 58 sider.

Sundhed og sygdom mens Århus blev stor. 1963. 240 sider, kr. 10,00. Udsendt af Sygekassen Århus til foreningens hundredårsdag 27. april 1963. Redigeret af Vagn Dybdahl.

Indhold: *Birgit Nüchel Thomsen*: Sociale og hygiejniske tilstande 1861–1909.

John W. Oldam: Var Århus en usund by? Sundhedstilstanden i Århus 1880–1909 i statistisk belysning.

Finn H. Lauridsen: Sygekassen Århus stiftes som Foreningen af Håndværkere og Fabriksarbejdere til gensidig Understøttelse og spredte træk fra 1895 til vore dage.

»Kundskaber til anvendelse for handelsfaget«. Aarhus Handelsstandsforenings Handelsskole 1865–1965. 85 sider. Udgivet af Aarhus Handelsstandsforening. Redigeret af Vagn Dybdahl. Medarbejdere: Finn H. Lauridsen, John W. Oldam og Birgit Nüchel Thomsen.

Vagn Dybdahl:

Handels- og industrihistorisk litteratur 1952–1965. 1966. 63 sider, kr. 12,00.

Birgit Nüchel Thomsen og Brinley Thomas under medvirken af John W. Oldam:

Dansk-engelsk samhandel 1661–1963. 1966. 438 sider, kr. 30,00.

Vagn Dybdahl:

Partier og erhverv. Studier i partiorganisation og byerhvervenes politiske aktivitet 1880–1913. 1–2. I alt 631 sider, kr. 90,00 inkl. moms.

Katalog over fremmedsproget litteratur i Erhvervsarkivets bibliotek. Ved Ole Degn, Ellen Meyer og John W. Oldam. 239 sider, kr. 45,00.

Dorrit Andersen:

Århus under Storlockouten. Arbejder og arbejdsgiver 1899. 152 sider, kr. 33,75 inkl. moms.

De angivne priser er, når ikke andet anføres, ekskl. moms.